

# EEN 100-TAL ONDERSTELLINGEN

VOOR

## OEFENINGEN MET TWEE PARTIJEN

(COMPAGNIEËN INFANTERIE EN ONDERDEELEN)

met chromo-topographische kaart,

DOOR

P. D. BUIJZE,

*Majoor bij de Infanterie.*

MET EEN VOORWOORD

VAN DEN

GENERAAL-MAJOR F. H. A. SABRON,

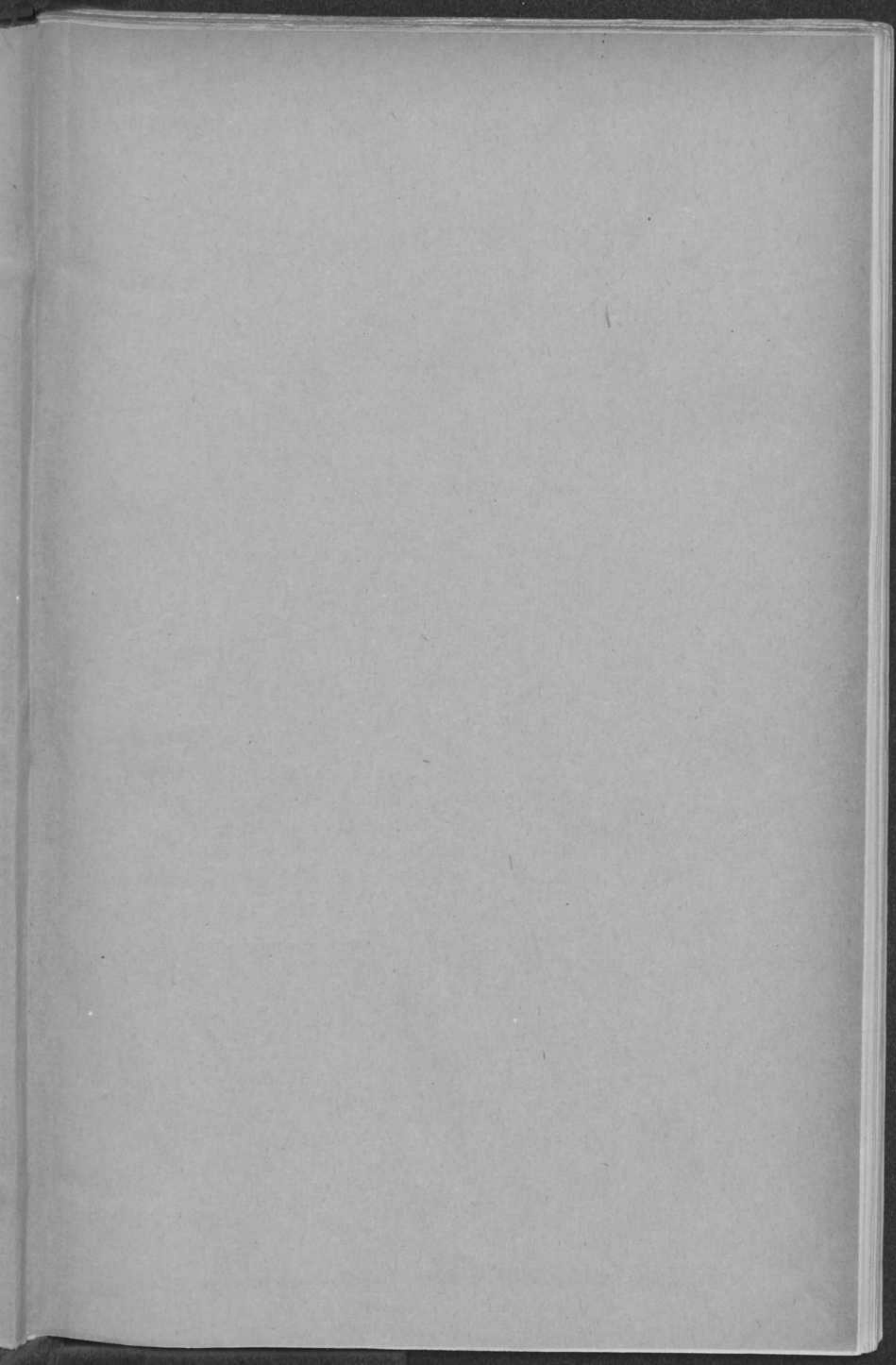
*Adjutant in Buitengewonen Dienst van Hare Majesteit de Koningin,  
Inspecteur van het Militair Onderwijs.*

---

SCHIEDAM,  
H. A. M. ROELANTS.  
1906.

mm 010031

Kast 158  
Pl. 0 N<sup>o</sup>. 16



RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT



2695 945 6

# EEN 100-TAL ONDERSTELLINGEN

VOOR

## OEFENINGEN MET TWEE PARTIJEN

(COMPAGNIEËN INFANTERIE EN ONDERDEELEN)

met chromo-topographische kaart,

DOOR

P. D. BUIJZE,

*Majoor bij de Infanterie.*

MET EEN VOORWOORD

VAN DEN

GENERAAL-MAJOR F. H. A. SABRON,

*Adjutant in Buitengewonen Dienst van Hare Majesteit de Koningin,*

*Inspecteur van het Militair Onderwijs.*



SCHIEDAM,  
H. A. M. ROELANTS.  
1906.



THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

OF THE

PHYSICAL SCIENCES

CHICAGO, ILL.

1900



## VOORBERICHT.

---

De functie van Hoofd van Onderwijs voor de algemeen krijgskundige vakken aan de Kon. Mil. Academie, welke functie ik gedurende 6 jaren mocht waarnemen, schonk mij het voorrecht van de leiding der velddienstoefeningen, welke met de cadetten éénmaal per week over dag werden gehouden, jaarlijks aangevuld door een 4-tal oefeningen bij duisternis.

De voor die oefeningen met twee partijen door mij ontworpen onderstellingen bleven buiten de Kon. Mil. Academie niet geheel onbekend, hetgeen ten gevolge had, dat meermalen van kameraden het verzoek tot mij kwam een aantal daarvan in druk te geven.

Aan dat verzoek heb ik voldaan door een 100-tal uit den voorraad te verzamelen. Evenwel deed ik zulks niet zonder aarzeling. De mogelijkheid bestaat, dat, in strijd met de bedoeling, eene dergelijke verzameling door sommigen als een soort recepten-boek zou worden beschouwd, waaruit men slechts het recept heeft te nemen en door geringe wijziging pasklaar te maken voor andere terreinen.

Het behoeft geen betoog, dat hierdoor in den regel een zeer gewrongen toestand zou ontstaan, tot schade van de oefening, en steun gevende aan onjuiste begrippen.

Het doel der uitgave is tweeledig:

vooreerst biede zij gelegenheid voor eigen studie aan hen, die de onderstellingen op de chromo-topographische kaart 1:50000 van *Breda en Omstreken*, welke aan de verzameling is toegevoegd, willen uitwerken; voorts geve zij aan hen, die zelf onderstellingen moeten of willen ontwerpen ter uitvoering op *andere* terreinen, verschillende denkbeelden aan de hand, die als grondslag voor de nieuwe onderstelling zouden kunnen dienen.

Wat de sterkte der gebezigde troepen aangaat — nl. compagnieën Infanterie en onderdeelen c. q. met kleine afdeelingen wielrijders en Cavalerie —, kunnen dergelijke oefeningen vooral toepassing vinden in het z. g. bataljonstijdperk, zoowel wanneer ééne als wanneer twee lichtingen onder de wapenen zijn

Uit den aard der zaak kunnen de denkbeelden ook benut worden voor het ontwerpen van onderstellingen voor oefeningen op de kaart, waarbij men de troepen, die bij de oefeningen op het terrein fictief moesten worden aangenomen, desverkiezende nu ook geheel of gedeeltelijk tot hun recht kan laten komen.

Een paar opmerkingen in het belang der oefeningen op het terrein mogen hier plaats vinden:

Bij de oefeningen zullen veelal eenige vlaggen noodzakelijk zijn. Men neme echter niet eene vlag alleen tot voorstelling der afdeelingen, maar deele bij iedere vlag minstens een 4-tal geweren in, zoowel om breedte c. q. diepte te kunnen aanduiden als om gelegenheid te geven in eigen beveiliging te voorzien en een vuurfront te markeeren (als hoofdonterscheiding der partijen zouden witte en oranje vlaggen kunnen dienen, waartoe dan ook in de onderstellingen meermalen van witte en oranje partij gesproken wordt).

Ten zeerste verdient het verder aanbeveling, na afloop der oefeningen, in groote trekken eene bespreking te houden in het bijzijn van alle deelnemers, en meer gedetailleerd met officieren en kader; het geeft voldoening te vernemen, welke juiste maatregelen zijn genomen, het geeft leering te vernemen, hoe anders had moeten worden gehandeld.

De bijgevoegde kaart van *Breda en Omstreken* is vrij wel in overeenstemming met het terrein <sup>1)</sup>, dat door zijne rijke afwisseling aan bosch, rivieren, beekjes, bruggen, heiterrein, heuveltjes, polderterrein, kleine oorden, tramwegen, spoorlijnen, voetpaden enz. zich bijzonder eigent tot het uitvoeren van kleine oefeningen, welke daardoor niet als regel gehouden behoeven te worden op groote heiden, waarvan het betreden in werkelijkheid alleen bij hooge uitzondering zal voorkomen.

P. D. BUIJZE.

ARNHEM, Augustus 1906.

<sup>1)</sup> Voor de onderstellingen 73 en 77 wordt opgemerkt, dat de *Oosterhoutsche bosschen*, die ten deele gekapt, ten deele afgebrand zijn, op het terrein een ander beeld vertoonen dan men volgens de kaart daarvan zou verkrijgen; de vierhoek *mijlpaal 25—De Bunthoef—Westrand Uilenbosch—Kalix Berna* is nagenoeg vlakke, geheel open heide, voorzien van droge en van natte slooten; men kan bijv. van het *Uilenbosch* beweging langs den stoomtramweg *Breda—Oosterhout* nabij *mijlpaal 25* waarnemen.

EEN 100-TAL ONDERSTELLINGEN.



## VOORWOORD.

---

Het ontwerpen van tactische onderstellingen en opdrachten voor oefeningen van officieren en kader is inderdaad niet gemakkelijk. Deze arbeid wordt moeilijker, naarmate de troepensterkte, waarover bij die oefeningen kan worden beschikt, geringer wordt. De kans om in onwaarschijnlijkheden te vervallen, om een minder volledig inzicht te geven in de omstandigheden, waarin beide partijen verkeeren en moeten werken, neemt toe wanneer, bij het ontwerpen der onderstellingen en opdrachten, de bedoeling voorzit, zelfs onderdeelen eener compagnie, min of meer zelfstandig, een bepaalde taak te zien uitvoeren.

Wellicht meer dan eenig ander officier van ons leger, heeft de majoor BUIJZE, gedurende de zes jaren waarin hij, als kapitein, Hoofd van Onderwijs voor de tactische en aanverwante vakken, verbonden was aan de Koninklijke Militaire Academie, de bezwaren kunnen ondervinden, aan het samenstellen van zulke tactische gegevens en opdrachten verbonden. Maar tevens heeft genoemde hoofdofficier, juist omdat het door hem ontworpen op het terrein werd beoefend en uitgevoerd, bij zijn arbeid voortdurend partij kunnen trekken van hetgeen de ervaring hem als noodig of nuttig aanwees.

Het komt mij dan ook voor dat het een goede gedachte is geweest, een honderdtal onderstellingen enz., welke onder leiding van den majoor BUIJZE zijn uitgevoerd, door den druk onder het bereik te brengen van de officieren van ons leger.

Wanneer daarvan gebruik wordt gemaakt op de wijze, welke meergenoemde hoofdofficier in het Voorbericht uitdrukkelijk aangeeft, is het, mijns inziens, te verwachten dat deze uitgave, welke, voor zoover mij bekend, in haar karakter geen voorgangsters heeft gehad, voor menig officier, tot wiens taak het behoort onderstellingen en opdrachten te maken voor tactische oefeningen op kleinere schaal, niet alleen een welkome en goede gids zal zijn, maar tevens een bron zal vormen voor toegepaste, eenvoudige tactische studiën.

De uitvoering van een groot deel van het honderdtal onderstellingen enz. werd door mij, als Gouverneur der Koninklijke Militaire Academie, op het terrein bijgewoond. Het is mij daarbij overtuigend gebleken dat zij beantwoordden aan het doel, dat de ontwerper zich had voorgesteld te bereiken. Dit is voor mij een reden te meer om deze uitgave in de bijzondere aandacht mijner kameraden aan te bevelen.

GENERAAL-MAJOR F. H. A. SABRON,  
*Adjutant in Buitengewonen Dienst van H. M. de Koningin,*  
*Inspecteur van het Militair Onderwijs.*

's GRAVENHAGE, Augustus 1906.

1870  
The first of the year 1870 was a very dry one. The weather was very hot and the crops were very dry. The first of the year 1870 was a very dry one. The weather was very hot and the crops were very dry.

1871  
The first of the year 1871 was a very dry one. The weather was very hot and the crops were very dry. The first of the year 1871 was a very dry one. The weather was very hot and the crops were very dry.

### Algemeene oorlogstoestand.

Bij eene ontmoeting van witte en oranje troepen ten W. van *Dorst* is de toestand te 12.30 n.m. van den 1en December als volgt: *witte troepen* hebben den Oostrand der heuvels bij *mijlpaal* 41 bezet, *oranje troepen*, à cheval van de spoorbaan en van den kunstweg ter hoogte van *mijlpaal* 40, zijn daarmede sedert  $\frac{3}{4}$  uur in een zwak vuurgevecht.

De *Molen Lei* en de *Oude Lei* zijn 8 M. breed en ondoorwaadbaar.

### Bijzondere oorlogstoestand wit (eigen land).

Van de heuvels bij *mijlpaal* 41 wordt te 12.40 n.m. eene beweging van eene gesloten afdeeling Infanterie van *Dorst* in de richting *Tervoort* waargenomen.

De detachementscommandant ontbiedt den luitenant W., deelt hem den toestand mede en geeft hem te 12.45 n.m. de opdracht

met  $\frac{1}{2}$  compagnie Infanterie en  $\frac{1}{2}$  sectie wielrijders, zich in reserve bevindend halverwege *mijlpaal* 41 en *mijlpaal* 42, onverwijd te marcheeren naar de *Molen Lei* ten einde eene vermoedelijke omvatting van den rechtersvleugel der stelling te beletten.

N.B. Aanvang der oefening na ontvangst der opdracht.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 1a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje** (vijandelijk land).

De commandant te *Dorst*, de bezwaren beseffende, welke een zuivere frontaanval op de stelling achter de *Oude Lei* medebrengt, geeft, onder mededeeling van den toestand, aan den luitenant *O.* te 12.30 n.m. de

opdracht

met 1 compagnie Infanterie en  $\frac{1}{2}$  peloton Huzaren, zich in reserve bevindend te *Dorst*, over *Tervoort* en *IJpelaarseind* af te marcheeren tot een aanval in de rechterflank des vijands ten einde daardoor den weerstand in front te breken.

N.B. Aanvang der oefening na ontvangst der opdracht.

### **Algemeene oorlogstoestand.**

De Nederlandsch-Belgische grens vormt de grensscheiding tusschen een oranjen en een witten staat; wit heeft den 3en Januari aan oranje den oorlog verklaard.

In den avond van den 3en Januari wordt *Breda* door een oranje en wordt *Strijbeek* door een wit detachement bezet.

### **Bijzondere oorlogstoestand oranje.**

Majoor *B.*, commandant van het detachement *Breda*, sterk 1½ bataljon Infanterie en 1 sectie snelvuurartillerie, ontvangt in den voormiddag van den 4en Januari den last de afdeeling bij *Strijbeek*, die volgens ingekomen berichten in de minderheid moet zijn en vooreerst niet op ondersteuning kan rekenen, over de grens terug te werpen, zoowel om den oorlog met een, zij het dan ook klein voordeel, te beginnen, als om het brengen van levensmiddelen uit den omtrek van *Breda* op 4 Januari binnen dat oord mogelijk te maken.

Onder achterlating van \*de sectie Infanterie, die toezicht uitoefent bij de uitvoering der laatstgenoemde handelingen door burgers, marcheert hij met zijn detachement te 11.30 v.m. over *Ginneken* en *Ulvenhout* in de richting *Strijbeek*.

Daar de heide ten N.O. van *Strijbeek* dras staat en daar de ruimte tusschen de *Mark* en den kunstweg voor gevechtsontwikkeling beperkt is en het dientengevolge mogelijk is, dat hij met een deel zijner macht van oever zal moeten verwisselen om de tegenpartij in de linkerflank aan te tasten, geeft de majoor *B.*, onder mededeeling van het bovenstaande, aan den luitenant *R.* te *Ginneken* 12.15 n.m. de

opdracht

met 2½ sectie Infanterie en 3 wielrijders de *Duivelsbrug* over te gaan, op den linker Markoever de beweging van het detachement ter hoogte van de \*voorhoedecompagnie te volgen en zich gereed te houden om op het eerste bevel den meest nabij gelegen rivierovergang te bezetten.

N.B. De oefening vangt aan te *Ginneken* 12.15 n.m.

### Algemeene oorlogstoestand.

(Zie 2a).

### Bijzondere oorlogstoestand wit.

Majoor *W.*, commandant van het detachement *Strijbeek*, sterk 2 bataljons Infanterie en 1 sectie wielrijders met geweren, heeft in last op 4 Januari den vijand uit *Breda*, dat volgens een spionnenbericht door  $\pm$  1 bataljon Infanterie bezet is, te verdrijven, dat oord alsmede het station aldaar te bezetten en nadere bevelen af te wachten van den kolonel *B.*, die dien dag met zijne brigade over *Alphen*, *Gilze* en *Dorst* eveneens naar *Breda* oprukt.

Wielrijderspatrouilles, in den morgen van den 4en Januari in de richting *Breda* uitgezonden, berichten de aanwezigheid van eene zwakke Infanterie-afdeeling te *Ginneken* met een sterken patrouillegang in de N.O. zijde van het *Mastbosch*.

Majoor *W.* marcheert 12 uur 's middags van *Strijbeek* over *Notsel* en *Ginneken* naar *Breda*.

Aan den luitenant *M.*, commandant van het marschvoorpostenpeloton te *Kersel*, geeft hij onder mededeeling van het bovenstaande, de

opdracht

met zijn peloton en 20 wielrijders als linkerflankdekking te 12.15 n.m. van *Kersel* af te marcheren, den linker Markoever te volgen, het verband met de \*hoofdmacht op te nemen over *Scheele brug*, loopbrug bij *Nieuwenhuis* en *Duivelsbrug* en bij *Boeimeer* nadere bevelen af te wachten.

N.B. De oefening vangt aan te 12.30 n.m. ter hoogte van *Galder*.

### Algemeene oorlogstoestand.

In den avond van den 25en Januari worden *Terheijden* en *Made* door eene witte, *Tilburg* en *Gilze* door eene oranje troepenafdeeling bezet.

### Bijzondere oorlogstoestand wit (eigen land).

De commandant van het detachement *Terheijden*, sterk 1 bataljon Infanterie en 20 wielrijders met geweren, heeft in last den 26en Januari den marsch voort te zetten en tegen 3 uur n.m. ter hoogte van *Dorst* het detachement *Made*, dat over *Teteringen* en *Baarschot* zal marcheeren, in te wachten.

Het detachement *Terheijden* bereikt *mijlpaal 41* aan den kunstweg *Breda—Dorst* ongeveer 12.45 n.m.

De commandant, in verband met een ingekomen bericht omtrent eene beweging van vijandelijke troepen van *Gilze* in de richting *Bavel*, het gevaar inziende voor eene verrassende beschieting van het detachement *Made* ter hoogte van den spoorwegovergang uit het bedekte en heuvelachtige terrein bij *mijlpaal 41*, besluit voorloopig niet naar *Dorst* te gaan, maar ter plaatse halt te houden, totdat berichten ingekomen zijn van verkenningen in de richtingen *Kerkeind*, *Bolberg* en *Molenschot*. Hij zendt \*het gros zijner wielrijders over *Dorst* en *Terroort* naar den weg *IJpelaarseind—Eikberg*, laat \*de voorhoedecompanie doormarcheeren tot *Dorst* met waarneming tot de 10 M. breede en ondoorwaadbare *Molen Lei*, betreft met zijne hoofdmacht (4 roode vlaggen) een bivak tusschen kunst- en spoorweg ten N. van *mijlpaal 41* en draagt de rechtstreeksche beveiliging daarvan op aan 1 sectie Infanterie onder luitenant *B.*, met den last tevens eene verkenningspatrouille naar *Kerkeind* te zenden (1e opdracht).

Als te 1.45 n.m. bij den bataljonscommandant het bericht uit *Dorst* inkomt, dat eene sterke vijandelijke colonne Infanterie zich ongeveer 1.30 n.m. over *Bolberg* in de richting *Dorst* bewoog, besluit de commandant onverwijld op te rukken naar *Dorst* en het knooppunt van wegen aldaar aan den vijand te betwisten.

Hij laat zijn bagagetrein, waarbij gerequireerde voertuigen met geslacht vee, op de heuvels achter, stelt ter beschikking van den luitenant *B.* nog 1 sectie Infanterie en 5 wielrijders met geweren en geeft dezen officier te 1.50 n.m. de

opdracht

met zijn peloton en de 5 wielrijders den bagagetrein (12 voertuigen = 6 blauwe vlaggen) te beschermen.

N.B. Beschikbaar voor de 1e opdracht 50 geweren. Aanvulling voor de 2e opdracht 2 witte vlaggen en 5 wielrijders.

Oefening vangt aan te 12.50 n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 3a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje** (vijandelijk land).

De commandant van het detachement *Gilze*, sterk 2 bataljons Infanterie en 1 peloton Huzaren, ontvangt in den voormiddag van den 26en Januari den last zich over *Eikberg* te begeven naar het knooppunt van kunstwegen *Tilburg—Breda* en *Oosterhout—Breda* (*De Driesprong*) en aldaar de brigade *Tilburg*, die over *Dorst* zal marcheeren, in te wachten.

Als het detachement te *Eikberg* aankomt met de voorhoedecompanie onder luitenant *G. te Bavel*, ontvangt de commandant van zijne Cavalerie bericht, dat *Dorst* door den vijand bezet, *De Driesprong* onbezet is.

Na ontbieding van den voorhoedecommandant, geeft de detachementscommandant aan dezen officier, onder mededeeling van den toestand, te 1.15 n.m. de volgende

opdracht:

Daar de brigade niet voor 3.30 n.m. *Dorst* kan bereiken, besluit ik, in verband met de kort daarop invallende duisternis, mijne marschrichting te wijzigen en *Dorst* van vijanden te zuiveren vóór de aankomst der brigade. Ik ruk daarheen over *Bolberg* en *Tervoort* met 7 compagnieën. Marcheer als linkerflankdekking over *Kerkeind* en verder in N. richting naar de heuvels bij *mijlpaal 41*. Verken, na inbezitneming daarvan, tot *Laanzigt*, *Teteringen* en *Oostrand van Breda*. Meld mij uwe aankomst, waarna nadere bevelen volgen. Vier wielrijders-ordonansen worden te uwer beschikking gesteld.

N.B. De *Molen Lei* is 10 M. breed en ondoorwaadbaar.

Oefening vangt aan te *Bavel* 1.30 n.m.

### Algemeene oorlogstoestand.

Een wit detachement bevindt zich te *Meerle*, 3 K.M. ten Z. van *Strijbeek*, een oranje detachement te *Breda*.

### Bijzondere oorlogstoestand wit (vijandelijk land).

De commandant van het detachement *Meerle*, sterk 3 bataljons Infanterie en 1 peloton Huzaren, heeft in last op 20 Februari den vermoedelijk niet sterker dan 1 bataljon Infanterie zijnden vijand uit *Breda* te verdrijven en dat oord, met inbegrip van het station, in afwachting van nadere bevelen te bezetten.

De detachementscommandant, marcheërend bij de voorhoede, ontvangt 12.30 n.m. nabij *Notsel* door de Cavalerie bericht, dat de spits eener diepe colonne Infanterie te 12.15 n.m. door *Ginneken* in Z. richting marcheëde, onmiddellijk daarop gevolgd door het bericht eener wielrijderspatrouille op den linker Markoever, dat eene colonne Infanterie, ongeveer 1 K. M. lang,  $\pm$  11.45 v.m. uit *Prinsenhage* deboucheëde en zich over *Roskam* naar de *Houtbrug* bewoog.

De commandant ontbiedt de bataljonscommandanten en den voorhoedecommandant en geeft te 12.35 n.m., onder mededeeling der ingekomen berichten, het volgend

bevel:

Ik besluit, in afwachting van nadere berichten omtrent de sterkte der 2 colonnes, tot het innemen eener defensief-offensieve stelling op dezen Markoever.

\*Het voorhoedebataljon sluit de bruggen over de *Chaamsche beek* in den kunstweg en bij *Beekhoek* af en houdt die bij *Cauwelaar* voor mijn offensief open.

De voorste compagnie (3 sectiën onder bevel van den luitenant *R.*) der hoofdmacht buigt onverwijld af naar de *Scheele brug* en sluit deze af; de toestand op den linker Markoever tot 2 K.M. in N. en N.W. richting moet daarbij door eene krachtige verkenning opgehelderd worden.

\*De hoofdmacht marcheert op ten N. van *Middeltiend*, enz.

N.B. Voetbrug bij *Schoondonk* is onbruikbaar. Oefening vangt aan te 12.45 n.m. halverwege den kunstweg *Notsel-Scheele brug*.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 4a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje** (eigen land).

Het oranje bataljon te *Breda* wordt in den voormiddag van den 20en Februari versterkt met een bataljon uit *Hooge Zwaarte* en met 3 compagnieën uit *Zevenbergen*, welke laatste voorloopig te *Prinsenhage* halt moeten houden.

De algemeene commandant heeft in last met de gezamenlijke macht, met uitzondering van 1 compagnie tot dekking van het station, dien dag voorwaarts te rukken ongeveer tot de lijn *Valkeniersven—Noordrand Strijbeeksche heide* en een eventueel oprukken des vijands door die lijn te vertragen met het doel de uitlading van eene brigade, die in den middag van den 20en Februari per spoor van *Dordrecht* naar *Breda* vervoerd wordt, ongestoord te doen plaats hebben.

Onder mededeeling aan den majoor *B.*, commandant der 3 compagnieën te *Prinsenhage*, van den ontvangen last en van den afmarsch van  $\pm$  2 bataljons 11.30 v. m. uit *Breda* over *Ginneken* naar de lijn *Scheele brug—Lugtenburg*, draagt de algemeene commandant genoemden hoofdofficier op over *Houtbrug* en *Galderhek* te marcheeren naar de lijn *Valkeniersven—Scheele brug* met opneming van het verband in de lijn *Houtbrug—Duivelsbrug* en verder over de *Scheele brug*.

De  $\frac{1}{2}$  compagnie voortroep van het \*detachement *Prinsenhage* bereikt 12.15 n.m. *Haagsche Hek*; te 12.30 n.m. is het verband met de \*linkercolonne verkregen. Majoor *B.* geeft daarop aan den commandant van den voortroep, luitenant *W.*, het

bevel

den marsch voort te zetten langs *Boschwachter*, over *Galderhek* en verder in Z.O. richting naar de 3 *Zwaantjes* tot afsluiting, in afwachting van nadere bevelen, van de overgangen over de *Galdersche beek* van *Galder* tot *Scheele brug* met opneming van het verband met de linkercolonne over *Scheele brug*.

N.B. De oefening (voortzetting van den marsch) vangt aan te 12.30 n.m. bij *Haagsche Hek*. Voetbrug bij *Schoondonk* is onbruikbaar.

### Algemeene oorlogstoestand.

Na een onbeslist gebleven gevecht in den morgen van den 3en December nabij *Made* tusschen een uit het Noorden oprukkend detachement Infanterie en Cavalerie en een uit het Zuiden komend detachement Infanterie van ongeveer gelijke sterkte, heeft dit laatste, beschermd door regen en mist,  $\pm$  11 uur v.m. het gevechtveld verlaten, waarna het, zonder door de Noordpartij vervolgd te worden, zich in de richting *Ter Aalst* bewoog.

### Bijzondere oorlogstoestand Noord (vijandelijk land).

De commandant van het Noorder detachement, sterk 5 compagnieën Infanterie en 1 peloton Huzaren, gevoelt zich niet in staat den terugtrekkenden vijand te vervolgen; bovendien is zijne Cavalerie niet dadelijk beschikbaar, zoodat de voeling met den vijand verloren gaat. Bevelen uit het 10 K.M. meer Noordwaarts gelegen brigadestafkwartier leggen hem de verplichting op de voeling met den vijand te herwinnen, in verband met eene offensieve beweging, welke na aankomst van eene aanzienlijke versterking in den nacht van 3 op 4 December zal plaats vinden.

De bataljonscommandant geeft daartoe aan den luitenant *P.* als commandant van een verkenningsdetachement, sterk 1 peloton Infanterie, waarbij 7 huzaren en 2 wielrijders-ordonnansen, de

#### instructie

zich te 12.30 n.m. van *Made*, alwaar de rest van het Noorder detachement geconcentreerd gekantonneerd wordt, te begeven over *Ter Aalst*, *Teteringen* en *Heusdenhout* naar *Kerkeind* tot verkenning, met 't oog op de al of niet aanwezigheid des vijands, van eene terreinstrook, die begrensd wordt eenerzijds door eene lijn, gaande van *Ter Aalst* langs de Westzijde van *Teteringen* naar *Ginneken*, anderzijds door eene lijn, gaande van *Joden Begraafplaats* over *Bruin Paard* en *Laanzigt* naar *Bolberg*.

Bij verkregen voeling wordt deze behouden; in 't tegengestelde geval worden, na ontvangst van den uitslag der verkenning te *Made*, nadere bevelen te *Kerkeind* gewacht. Woord: *Schaapherdershond*.

\* Een soortgelijk detachement marcheert te gelijker tijd over *Den Hout*, *Oosterhout*, *Seters* en *Dorst* naar *Lijndonk* en *Molenschot*.  
N.B. Oefening vangt aan 1.30 n.m. te *Ter Aalst*.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 5a).

**Bijzondere oorlogstoestand Zuid** (eigen land).

De commandant van het Zuider detachement, sterk 1 bataljon Infanterie, trekt terug over *Ter Aalst* en *Teteringen* tot ten Z. van de spoorbaan bij *K<sup>n</sup>. m.*, alwaar hij eene uit *Tilburg* toegezegde versterking inwacht om den volgenden morgen vroegtijdig de offensieve beweging in N. richting te hervatten.

De commandant der achterhoedecompanie, luitenant C., ontvangt, onder mededeeling van dat voornemen, nabij *Teteringen* mondeling het bevel met zijne compagnie de rust van het bataljon door marschvoorposten te beschermen, waartoe de volgende aanwijzingen verstrekt worden:

1<sup>o</sup>. het bataljon betreft oordbivak bij \* *Heiveldhoeft*; flank-detachementen van  $\frac{1}{2}$  sectie Infanterie komen nabij *mijlpaal* 41 en nabij *De Driesprong*;

2<sup>o</sup>. de te beveiligen strook strekt zich uit van den Oost-rand van het *Cadettenkamp* tot de scheiding van bouwland met *De Vught*. De Zuidrand van het *Cadettenkamp* moet bezet, de spoorwegovergang bij *K<sup>n</sup>. m.* moet vastgehouden worden.

Verkenningsspatrouilles mogen vóór de aankomst der versterking niet worden uitgezonden;

3<sup>o</sup>. de compagnie bivakkeert; de verdere graad van slagvaardigheid wordt door den voorpostencommandant bepaald. Verpleging geschiedt geheel door de zorg van het bataljon. Parlementairs, deserteurs, burgers enz.

N.B. Afmarsch naar *Teteringen*, alwaar de compagnie als achterhoede wordt opgesteld, waarna de oefening aanvangt te 1 uur n.m.

### Algemeene oorlogstoestand.

Eene Noorder brigade bereikt in den morgen van den 10en December *Hooge-Zwaluwe* en *Made*.

Eene Zuider brigade verschanst zich nabij *Alphen*.

### Bijzondere oorlogstoestand Noord (vijandelijk land).

De brigadecommandant wil na het houden eener rust van 2½ uur den marsch te 2 uur n.m. over *Terheyden* en *Breda* naar *Ginneken* en *Bavel* vervolgen met het voornemen den volgende morgen vroegtijdig den vijand bij *Alphen* aan te tasten.

Het gevaar inziende gedurende den marsch over den hoogen polderweg *Terheyden—Breda* uit de richting *Teteringen* bestookt te worden, laat hij bij aankomst te *Made* door 1 bataljon den marsch onverwijld voortzetten om *Teteringen* met omgeving te bezetten, totdat de brigade ± 4 uur n.m. *Breda* nadert, waarna het bataljon naar *Bavel* moet doormarcheeren.

Uit *Teteringen* moet verkend worden in de richting *Nieuw Ypelaar* en *Dorst*, terwijl de toestand der overgangen over de *Molen Lei* nabij eerstgenoemd punt nagegaan moet worden.

Als het bataljon ± 1 uur n.m. *Teteringen* nadert, ontvangt de commandant der voorhoedecompanie, luitenant S., de  
opdracht

nabij den viersprong van kunstwegen ten Z. van *mijlpaal* 28 halt te houden en de rust van het bataljon, dat om de kerk van *Teteringen* gelegerd wordt, te beschermen tegen vijandelijke afdeelingen, die over *De Driesprong*, *Heusdenhout* of *Baarschot* oprukken. De lijn van weerstand, waarbij op ondersteuning gerekend kan worden, zooveel naar voren te brengen, als de toestand van het terrein dit toelaat. Zwakke verkenningspatrouilles te zenden naar *Seminarie* en *Dorst* en rapporteeren omtrent toestand der bruggen bij eerstgenoemd punt.

Aan den commandant van den achtertroep, 4e sectie der 4e compagnie, onder bevel van luitenant C., die daarbij als officier van piket optreedt, wordt gelast den politiedienst en de rechtstreeksche bescherming van het bataljon op zich te nemen; gevechts- en bagagetrein komen op het kerkhof.

N.B. Afmarsch naar N. zijde van *Teteringen*, alwaar de voorhoedecompanie in marschvorm wordt opgesteld en de oefening aanvangt te 1 uur n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 6a).

**Bijzondere oorlogstoestand Zuid** (eigen land).

De commandant te *Alphen* wil tijdig onderricht zijn omtrent eene eventueele voortzetting van den marsch des vijands in Z. richting, alsmede omtrent zijne marschrichting en sterkte.

Hij beschikt daartoe over  $\frac{1}{2}$  eskadron Huzaren en  $\frac{1}{2}$  sectie wielrijders met geweren.

Hij zendt:

- a. \* 1 peloton Huzaren over *Gilze* in de richting *Oosterhout*;
- b. 1 peloton Huzaren over *Eikberg* en *Heusdenhout* in de richting *Ter Aalst*;
- c. de wielrijders over *Chaam* en *Ginneken* naar de N. zijde van *Breda* tot waarneming in N. en N. O. richting.

De patrouilles keeren bij het invallen der duisternis terug naar *Alphen*, tenzij aanraking met den vijand verkregen is, in welk geval de voeling behouden blijft.

N.B. Oefening vangt aan voor het peloton Huzaren sub *b* te *Eikberg* 1 uur n.m. en voor de wielrijders op hetzelfde uur te *Uleenhout*.

### Algemeene oorlogstoestand.

In den morgen van den 4en Maart heeft in het *Mastbosch* een gevecht plaats gehad tusschen Infanterie-detachementen van ongeveer gelijke sterkte van Noord (vijandelijk land) en van Zuid (eigen land).

Het Noordelijk detachement heeft vrijwillig den terugtocht aangenomen naar *Ginneken*; de voeling ging aldaar verloren, doordat Noord onmiddellijk na den rivierovertocht de Markovergangen tusschen *Bocimeer* en *Ulvenhout* in de lucht liet springen.

### Bijzondere oorlogstoestand Noord.

Het Noordelijk detachement, sterk 5 compagnieën Infanterie, zet den terugtocht voort over *Heusdenhout* en *Heiningenhoef* naar de *Dongensche baan* met het doel, na een rust aldaar van  $\pm 2$  uur, naar 's *Gravemoer* te marcheeren en dien dag eene nieuwe ontmoeting met den vijand te voorkomen.

Onder mededeeling van dit voornemen ontvangt de commandant der achterhoedecompanie, luitenant B., bij *K<sup>n</sup>. m.*, ten N. van de spoorbaan, te 12.30 n.m. de volgende

opdracht:

De hoofdmacht houdt halt op de *Dongensche baan*, ongeveer 1 K.M. ten O. van *Laanzigt*.

Staak de teruggaande beweging aan den Oostrand van het *Cadettenkamp* en bescherm de rustende hoofdmacht.

Mijnerzijds wordt een verkenningspatrouille naar *Dorst* gezonden tot waarneming in Z. richting tot  $\pm 3$  uur n.m.

N.B. Oefening vangt aan te 12.30 n.m. tusschen *K<sup>n</sup>. m.* en *Heiningenhoef*, alwaar de compagnie als achterhoede wordt opgesteld.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 7a).

**Bijzondere oorlogstoestand Zuid.**

Te 12.30 n.m. is de gesprongen *Duivelsbrug* zoover als noodbrug hersteld, dat Infanterie zonder voertuigen haar kan overtrekken.

De commandant van het detachement, sterk  $1\frac{1}{2}$  bataljon Infanterie en 1 detachement verbandplaatsafdeeling, wil ingevolge de hem in offensieven geest verstrekte instructie den vijand achterhalen en hem nog heden opnieuw tot een beslissenden strijd dwingen.

Betrouwbare berichten van inwoners melden, dat eene vijandelijke colonne Infanterie, schijnbaar zeer vermoeid, de *Molen Lei* te 11.30 v.m. overschreed en door *Heusdenhout* in N. richting marcheerde  $\pm$  12 uur 's middags.

Onder mededeeling, dat het gros van het detachement vermoedelijk te 2 uur de *Mark* zal passeeren en, in afwachting van berichten, tot *Heusdenhout* zal vooruitrukken, worden vooruitgezonden:

a. verkenningsdetachement, 1 peloton Infanterie, over *Bavel* en *Dorst* naar *Seters* (fictief);

b. verkenningsdetachement,  $\frac{3}{4}$  compagnie Infanterie, over *Heusdenhout* in de richtingen *Oosterhout* en *Ter Aalst*,

beide met den last den vijand op te zoeken en vast te houden, opdat de hoofdmacht in de gewenschte richting kan ingrijpen.

Aan beide detachementen, die den ransel achterlaten, worden 3 wielrijders-ordonnansen toegevoegd.

De luitenant *P.*, als commandant van het detachement vermeld sub *b*, krijgt daarbij de

instructie

de verkennende beweging niet verder voort te zetten dan tot de lijn *Lukwelberg—Ter Aalst*.

N.B. Oefening vangt aan te 12.45 n.m. bij *Groenewoud* ten N.O. van *Ginneken*.

### Algemeene oorlogstoestand.

In den vroegen morgen van den 1en April wordt *Geertruidenberg* bezet door een detachement der Noordpartij (vijandelijk land), *Breda* door een detachement der Zuidpartij (eigen land).

### Bijzondere oorlogstoestand Noord.

De commandant van het detachement, sterk  $1\frac{1}{2}$  bataljon Infanterie en 20 met geweer bewapende wielrijders, houdt te *Geertruidenberg* eene rust van 2 uur, marcheert te 9.45 v.m. naar *Oosterhout*, legerd het detachement aldaar onder dekking van marschvoorposten, een en ander met het doel den volgenden dag na ontvangen versterking de offensieve beweging in de richting *Breda* voort te zetten.

Onder mededeeling van dat voornemen aan den commandant der voorhoedecompagnie, luitenant *P.*, geeft de detachementscommandant te *Oosterhout* de volgende

aanwijzingen:

1°. \* het gros van het detachement wordt aan de W. zijde van *Oosterhout* geconcentreerd gekantonneerd;

2°. de voorhoedecompagnie, waaraan toegevoegd 15 wielrijders, wordt bestemd voor den marschvoorpostendienst;

3°. de te beveiligen strook wordt begrensd eenerzijds door den landweg 200 M. ten N. van de *Molenstraat*, anderzijds door eene lijn op 100 M. ten O. van en evenwijdig aan de *Bouwelingsstraat*;

4°. hoogterand à cheval van den stoomtramweg halverwege *mijlpaal* 24 en 25, alsmede *Molenstraat* en *Bouwelingsstraat* moeten bezet, genoemde hoogterand moet bovendien vastgehouden worden, waarbij het gros zoo noodig ondersteunt;

5°. verkend moet worden of *Ter Aalst*, *De Abtshoef*, *Teteringen* en *Kalix Berna* door vijandelijke afdeelingen bezet zijn;

6°. voorposten bivakkeeren, verpleging geschiedt geheel door de zorg van de compagnie, die als piket aan de Z.W. zijde van *Oosterhout* gelegerd is; graad van slagvaardigheid wordt door den voorpostencommandant bepaald, enz.;

7°. tot flankbeveiliging plaatst het gros:

1 sectie snijpunt *Koningsdijk* met *Terheidens Spoor*,

1 „ bij *K<sup>n</sup>. m.* (*De Hooge Steen*) [elk gemarkeerd door 1 roode vlag en 5 geweren];

8°. berichten naar *Hotel A*, Z.W. zijde *Oosterhout*.

N.B. Oefening vangt aan te *Oosterhout* 12.30 n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 8a).

**Bijzondere oorlogstoestand Zuid.**

De commandant van het detachement *Breda*, sterk 2 bataljons Infanterie en 1 peloton Huzaren, heeft in last zich den 2en April, na aankomst van Artillerie en Cavalerie in den loop van den 1en, van *Geertruidenberg* meester te maken.

Te 11.30 v.m. van den 1en April wordt door eene officierspatrouille bericht, dat eene colonne Infanterie, met inbegrip der veiligheidstroepen 1200 M. diep, te 9.45 v.m. van *Geertruidenberg* in Z. richting marcheerde. Even vóór 12 uur meldt één man dier patrouille, dat de rest der patrouille gevangen genomen is, doch dat hij zelf waargenomen heeft, dat de gesignaleerde colonne door *Oosterhout* marcheerde, haar spits *mijlpaal* 24 te 11.15 v.m. passeerde, terwijl een gesloten afdeeling zich langs den *Koningsdijk* in W. richting bewoog.

De detachementscommandant geeft daarop, onder mededeeling van het bovenstaande, aan luitenant *W.* den

last

zich met het inmiddels marschvaardig gemaakte verkenningsdetachement, sterk 1 peloton Infanterie en 1 peloton Huzaren, te begeven in de richting *Oosterhout* en vast te stellen of de vijand *in beweging* of *in rust* is.

Is hij in beweging, alsdan door het leggen van hinderlagen zijn marsch te vertragen om het konvooi levensmiddelen, dat  $\pm$  2 uur n.m. uit *Terheyden* naar *Breda* marcheert, meer kans te geven in veiligheid te komen.

Is hij in rust, alsdan:

- a. te verkennen richting en uitgebreidheid der voorpostenopstelling;
- b. vast te stellen, waar door de voorposten weerstand wordt geboden;
- c. in voeling met hem te blijven, ook gedurende den nacht, en een eventueelen afmarsch onverwijld te melden.

N.B. Oefening vangt aan te 12 uur op de *K. M. A.* Wordt aangenomen, dat aan *De Driesprong* een eigen veldwacht staat.

### Algemeene oorlogstoestand.

In den voormiddag van den 11en November marcheert een detachement Infanterie der Noordpartij (eigen land) over *Zevenbergschen Hoek* in Z. richting en bewegen zich detachementen Infanterie der Zuidpartij (vijandelijk land) op den linker Mark- en den linker Aa-oever naar het Noorden, respectievelijk in de richtingen *Meersel* en *Stuivezand*.

### Bijzondere oorlogstoestand Noord.

De commandant van het Noorder detachement, sterk  $1\frac{1}{2}$  bataljon Infanterie, heeft in opdracht 's vijands eventueelen opmarsch over *Prinsenhage* en *Beek* te vertragen. Onbekend met de sterkte der 2 gesignaleerde afdeelingen, besluit hij:

1<sup>o</sup>. den marsch te *Prinsenhage* te staken;

2<sup>o</sup>. nadere gegevens in te winnen omtrent 's vijands toestand, waaromtrent de laatste berichten volgens een telegram van den burgemeester van *Rijsbergen* luiden, dat eene colonne Infanterie te 12.45 n.m. den marsch te *Rijsbergen* gestaakt heeft;

3<sup>o</sup>. zoo de vijand oprukt, dezen tegen te houden in de lijn *Roskam—Heuvel* achter de ondoorwaadbare en 15 M. breede *Turfvaart*.

Onder mededeeling hiervan aan luitenant P., commandant der voorhoedecompanie, gelast hij dezen officier tot *Roskam* door te marcheren en door marschvoorposten de hoofdmacht, die geconcentreerd gekantonneerd wordt aan de Z. zijde van *Prinsenhage*, te beschermen tegen een aanval uit Z. richting ten W. van de *Aa*.

Verder worden nog de volgende aanwijzingen verstrekt:

1<sup>o</sup>. de compagnie, die oordbivak moet betrekken, beveiligt het terrein tusschen *Bijloop* en *Aa*;

2<sup>o</sup>. zij verkent in de richting \* *Klappenberg* en in de richting *Rijsbergen*;

3<sup>o</sup>. de overgangen over de *Turfvaart* in de 2 kunstwegen moeten evenals de weg naar *Rith* bezet worden;

4<sup>o</sup>. op ondersteuning kan gerekend worden;

5<sup>o</sup>. \* de hoofdmacht plaatst bij de *Oranjeboombrug* 1 peloton Infanterie, dat op den O. Aa-oever in Z. en Z.O. richting verkent.

N.B. De compagnie marcheert naar de markt van *Prinsenhage* en stelt zich op in marschvorm, waarna de oefening te 1 uur n.m. aanvangt.

## Algemeene oorlogstoestand.

(Zie 9a).

### Bijzondere oorlogstoestand Zuid.

Over *Meersel* marcheeren  $1\frac{1}{2}$  bataljon, over *Stuivezand*  $\frac{1}{2}$  bataljon Infanterie met het doel, na vereeniging te *Prinsenhage*, den marsch in offensieven zin voort te zetten.

De algemeene bevelhebber is bij de rechtercolonne. Bij aankomst te *Meersel* vermoedt hij, dat de concentratie niet meer te *Prinsenhage* kan geschieden en besluit hij bij *De 3 Zwaantjes* af te buigen om ter hoogte van *Overa* op den linker Aa-oever over te gaan. Hij zendt aan den commandant der linkercolonne het bevel voorloopig te *Rijsbergen* halt te houden, met vooruitschuiving van een detachement in de richting *Effen* tot het openhouden van de brug ten Z.W. van *Overa* voor de rechtercolonne, die ten gevolge van groote vermoedenis vermoedelijk niet vóór 3 uur de *Aa* zal bereiken.

De commandant te *Rijsbergen* beveelt daarop te 1 uur n.m. als volgt:

- \* 1 compagnie blijft te *Rijsbergen*;
- \*  $\frac{1}{4}$  „ stelt zich op aan den kunstweg bij *Dr. 43*;
- \*  $\frac{1}{4}$  „ „ „ „ bij 't *Boomken*.

Onder mededeeling van het bovenstaande geeft hij aan luitenant S., commandant van de  $\frac{1}{2}$  compagnie voortroep, den last

den marsch voort te zetten met het doel den Aa-overgang ten O. van de *Krabbebosschen* open te houden tot de aankomst der rechtercolonne.

Verkend moet worden tot de lijn *Boschwachter—Houtbrug—Roskam—Rith* (op den rechter Aa-oever geschiedt de verkenning fictief).

N.B. Oefening vangt aan bij *mijlpaal 41* aan den weg *Rijsbergen—Prinsenhage* te 1.15 n.m.

Te 2.30 n.m. ontvangt luitenant S. onderstaand bevel:

„Mijn detachement wordt voorhoede der rechtercolonne, „zoodra deze de *Aa* overschrijdt. Uw peloton staat te „3 uur n.m. als voortroep bij *mijlpaal 39*. Het doel van den „marsch voor heden is „vermeestering van *Prinsenhage*”.

De commandant van het detachement *Rijsbergen*.

Verzonden 2.15 n.m.

### Algemeene oorlogstoestand.

Na eene ontmoeting tusschen Infanterie West en Infanterie Oost nabij *Rijsbergen* in den voormiddag van den 18en November heeft de Ooster afdeeling vrijwillig den terugtocht aangenomen, daarbij gevolgd door een zwak detachement West tot de *Scheele brug*, welke de Ooster afdeeling te 1 uur n.m. laat springen.

### Bijzondere oorlogstoestand West (eigen land).

Het Westelijk detachement, sterk 2 bataljons Infanterie, kan wegens vermoeidheid van een deel der troepen den marsch in de richting *Rijen*, alwaar het station bezet moet worden, eerst 2 uur na de ontmoeting met den vijand voortzetten.

De commandant der compagnie Infanterie, belast met het onderhouden der voeling met uiterste grens de *Gilze Wouwen*, alsmede met de herstelling der *Scheele brug*, neemt de volgende maatregelen:

\* *a.* 1 sectie blijft bij de gesprongen brug en herstelt haar, daarbij de compagniescommandant;

\* *b.* 1 sectie, waarbij 2 wielrijders, gaat de *Mark* over bij *Schoondonk* (voetbrug) en verkent over *Rakens* en *Valkenburg* tot *Hooge Aard*;

\* *c.* 1 peloton, waarbij 3 wielrijders, onder luitenant *B.*, gaat de *Mark* op datzelfde punt over en verkent over *Pennedijk* en *Roosberg* tot de lijn *Bolberg—IJpelaarseind*;

\* *d.* berichten naar den driesprong bij *Notsel*, alwaar de sectie sub *a* een relaispost plaatst (op het terrein schriftelijk aan den leider).

N.B. Oefening vangt aan bij *Schoondonk* te 1.20 n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 10a).

**Bijzondere oorlogstoestand Oost** (vijandelijk land).

Het Oostelijk detachement, sterk 1 bataljon Infanterie, marcheert over *Notsel*, *Pennedijk*, *Roosberg* naar *Kerkeind*, alwaar de commandant eene rust van  $\pm 2$  uur wil houden in afwachting van inmiddels te *Oosterhout* gevraagde nadere bevelen.

De commandant der achterhoedecompanie, luitenant *G.*, ontvangt bij het overschrijden der *Bavelsche Ley* hiervan mededeeling en krijgt de

opdracht

te *Roosberg* den marsch te staken en de rust van het bataljon te beschermen tegen vijandelijke afdeelingen, die door *Ulvenhoutsche* of *Ste Annabosch* mochten oprukken.

N.B. De oefening vangt aan bij de *Bavelsche Ley* te 1.50 n.m.

### Algemeene oorlogstoestand.

In den morgen van den 7en December heeft ten O. van het *Liesbosch* eene ontmoeting plaats gehad tusschen een Westelijk wit en een Oostelijk oranje detachement van ongeveer gelijke sterkte.

Het oranje . . . . . detachement heeft den terugtocht aangenomen over *Oranjeboom*, waar de voeling verloren is gegaan, doordat na het overschrijden van de ondoorwaadbare *Aa* door de laatste oranje afdeling de brug aldaar onbruikbaar is gemaakt.

\* Op 3 K.M. ten N. en ten Z. van *Oranjeboom* zijn geen overgangen; de *Mark* is eene terreinhindernis van weinig beteekenis.

### Bijzondere oorlogstoestand wit.

De herstelling van de *Oranjeboombrug* zoodanig, dat zij voor paarden en voertuigen bruikbaar wordt, vereischt minstens 1 uur.

De commandant van het witte bataljon wil met het uit de richting *Rijsbergen* in aantocht zijnde bataljon zoo mogelijk den teruggetrokken vijand denzelfden dag nog achterhalen.

Met behulp van een ter plaatse aanwezig zijnd bootje laat hij 1 compagnie met de bataljonswielrijders de *Aa* nabij *Oranjeboom* overzetten en geeft hij aan den commandant daarvan, onder mededeeling dat het *Mastbosch* zijnerzijds verkend zal worden, den last te trachten de voeling met den vijand te herwinnen, waarbij als grenslijn van opsporing wordt aangegeven de lijn *Notsel—de Leeuwerik—Bolberg—Heusdenhout*.

De compagniescommandant beveelt als volgt:

\* 1 sectie verkenningspatrouille voor het terrein tusschen *Mark* en *Kouwelaarsche beek*;

1½ sectie met 2 wielrijders (luitenant *M.*) voor het terrein tusschen *Bavelsche Ley* en *Gilze Wouwen* met N. grens „de lijn *Ginneken—Kerkeind*”;

\* 1 sectie voor den  $\Delta$  *Ginneken—Tervoort—Heusdenhout*;

\* de compagniescommandant blijft met ½ sectie de berichten inwachten bij de *Dwivelsbrug*.

N.B. Vredesmarsch langs den linker *Aa*-oever naar *Oranjeboombrug*, alwaar de oefening op den rechteroever aanvangt te 1 uur n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 11a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje.**

Het oranje bataljon, tijdig onderricht van eene over *Rijsbergen* in aantocht zijnde witte versterking, heeft vrijwillig den terugtocht aangenomen over *Oranjeboom* en *Ginneken* in de richting *Gilze*.

De bataljonscommandant besluit zijnen troep nabij *Eikberg* eene rust van minstens 1 uur te geven. Onder mededeeling hiervan aan den commandant der achterhoedecompanie (luitenant G.), verstrekt hij dezen officier nabij *Kl. Wolfslaar* de volgende opdracht:

Houd met  $3\frac{1}{2}$  sectiën uwer compagnie in het boschperceel ten Z. van *Roosberg* halt tot bescherming van de rustende 3 compagnieën bij *Eikberg*.

Wijs  $\frac{1}{2}$  sectie aan, die de rustende afdeeling bij *Eikberg* (voorgesteld door 3 blauwe vlaggen) rechtstreeks beveiligt.

N.B. Vredesmarsch naar *Roosberg*, waar de oefening te 1 uur n.m. aanvangt.

**Algemeene oorlogstoestand.**

*Oosterhout* is bezet door een wit Noorder detachement (eigen land).  
 Oranje Zuider detachementen bewegen zich in den morgen van den  
 8en Februari respectievelijk ~~over~~ *Chaam* en *Strijbeek* (vijandelijk  
 land) in N. richting.

over *A* en *B* → 12 Kell. ten Z. van

**Bijzondere oorlogstoestand wit.**

De commandant te *Oosterhout*, die dit oord aan de Z. zijde versterkt, wil tijdig onderricht zijn omtrent het overschrijden door den vijand van de lijn *Ginneken—Lage Aard*.

Hem is bekend, dat de *Kn. m.* ten Z.O. van *Ginneken* en de toren van *Bavel* bijzonder goede observatiepunten zijn in algemeen Z. richting.

Naar ieder dier punten zendt hij 1 peloton Infanterie met 3 wielrijders met den last aan de commandanten, behalve vaste waarneming uit die punten, ook verkenningspatrouilles te zenden tot de lijn *Pennedijk—Hooge Aard*; de *Bavelsche Leij* vormt de grenslijn der verkenningsrayons.

Het linkerpeloton, dat over *Cadettenkamp* marcheert, staat onder bevel van den luitenant *G.*, \* het rechterpeloton, dat over *Teteringen* en langs de O. zijde van *Breda* marcheert, onder bevel van den luitenant *A.*

Bij het invallen der duisternis moeten de detachementen naar *Oosterhout* terugkeeren. \* Meldingen omtrent toestand en sterkte des vijands worden gezonden naar den gedetacheerden post bij *Kalix Berna*, welke voor de expeditie naar *Oosterhout* zorgt.

N.B. Het linkerpeloton marcheert naar den viersprong 300 M. ten O. van *Laanzigt* en vangt aldaar de oefening aan te 12.30 n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 12a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje.**

De 2 detachementen houden halt respectievelijk in het *Ste Annabosch* en te *Pennedijk*. Het voornemen van den algemeenen commandant, die zich bij de linkercolonne bevindt, is, na eene rust van 2 uur, respectievelijk over *Dorst* en *Heusdenhout* den marsch voort te zetten en nog denzelfden dag de eventueele voorposten des vijands bij *Oosterhout* terug te drijven.

De commandant van het rechterdetachement, sterk 5 compagnieën Infanterie, stelt den luitenant *W.*, commandant der voorhoedecompanie, tijdig met de plannen van den algemeenen commandant in kennis. Hij geeft dien officier daarbij de volgende (1<sup>e</sup>) opdracht:

Bescherm het bij *Woestenbergsche hoef* rustende bataljon met 3 sectiën uwer compagnie tegen een opdringen des vijands uit de richtingen *Dorst* en *Heusdenhout*. Weerstand moet worden geboden ongeveer in de lijn N. zijde *Eikberg—Roosberg*, waarbij op ondersteuning kan worden gerekend.

De patrouillegang moet zich uitstrekken tot de *Molen Lei*.

\* De 4e sectie uwer compagnie komt tot bescherming van de rechterflank van het bataljon bij de *Leeuwerik*.

N.B. De oefening vangt aan bij *Woestenbergsche hoef* te 12.30 n.m.

(2<sup>e</sup>) opdracht:

Luitenant *W.* ontvangt te 2.30 n.m., op welk uur de sectie bij de *Leeuwerik* zich weder bij den compagniescommandant meldt, het bevel in gevechtsformatie voorwaarts te gaan, zullende \* 1 compagnie achter den linker- en \* 3 compagnieën achter den rechtervleugel de beweging volgen.

### **Algemeene oorlogstoestand.**

In den voormiddag van den 28en November marcheert eene oranje troepenafdeeling over *Rosendaal* in de richting *Etten*, eene witte troepenafdeeling over *Alphen* in de richting *Strijbeek*.

### **Bijzondere oorlogstoestand oranje** (vijandelijk land).

Te *Etten* wordt nachtkwartier gehouden om den volgenden morgen den marsch met offensieve bedoelingen voort te zetten.

Marschvoorposten worden uitgezet in de lijn *Hoog Klappenberg—Heigat* met het gros, waarbij de voorpostencommandant, nabij het knooppunt van de wegen *Sprundel—Lies* en *Etten—Brakkestraat*.

De Luitenant *W.* krijgt, onder mededeeling dat o.a. \* 1 compagnie den kunstweg bij *Klappenberg* bezet en dat het gros \* verkenningspatrouilles zal uitzenden naar *Rijsbergen* en *Roskam*, den

last

met zijne compagnie (3 sectiën) de linkervoorpostenafdeeling te vormen, die het boschperceel bij *Heigat*, alsmede den landweg, die van het gros naar *Lies* voert, bezetten en vasthouden moet.

N.B. Oefening vangt aan ten Z. van *Vaartkant* te 12.30 n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 13a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit** (eigen land).

Nachtkwartier wordt gehouden in den  $\triangle$  *Strijbeek—Heerstaayen—Kersel*. Gedurende het uitzetten der voorposten achter de *Galdersche beek* komen vrij betrouwbare berichten in, dat de tegenpartij te *Etten* den marsch gestaakt heeft.

In verband met het voornemen van den commandant om den volgenden morgen vroegtijdig den vijand tegemoet te gaan, hetzij over *Effen*, hetzij over *Rijsbergen*, laat hij nog in den namiddag van den 28en November den toestand bij den vijand ten Z.O. van *Etten* ophelderen.

**Opdracht:**

Onder mededeeling aan den luitenant O., dat 1 compagnie Infanterie daartoe langs en ten Z. van den kunstweg *Rijsbergen—Etten* zal verkennen, draagt de commandant genoemden officier op zich met 1 peloton Infanterie over de brug ten Z.W. van *Overa*, *Effen*, *Boomkensberg* en *Heigat* naar de O. zijde van *Etten* te begeven, met het doel vast te stellen tot hoever 's vijands voorposten aan deze zijde van den kunstweg *Rijsbergen—Etten* zich in O. richting uitstrekken en waar de uiterste linkervleugel dier voorposten staat. Na volbrachte verkenning keert het peloton terug om den nacht te *Kersel* door te brengen.

N.B. Vredesmarsch naar de brug ten Z.W. van *Overa*, alwaar de oefening aanvangt te 12.40 n.m.

### Algemeene oorlogstoestand.

Zwakke witte afdeelingen beschermen het militair vervoer langs de spoorbaan *'s-Hertogenbosch—Geertruidenberg—Dordrecht*.

Een oranje detachement, uit het Zuiden komend, heeft in den laten avond van den 15en Januari *Alphen* bereikt.

### Bijzondere oorlogstoestand wit (eigen land).

De commandant van het baanvak *Zevenbergschen Hoek—Geertruidenberg* heeft vaste bezettingen aan *Het Nieuwe Veer*, in de *Schans de kleine Warande*, in de *Linie van den Hout*, in het werk bij *Steelhoven* en aan het *Willemsvaar*. Hij wil tijdig onderrecht zijn omtrent een eventueel oprukken van den vijand te *Alphen* in de richting van de spoorbaan, meer bepaaldelijk waar de kunstweg *Ginneken—Heusdenhout—Oosterhout* door troepen van eenige beteekenis overschreden wordt.

Hij geeft daartoe op 16 Januari o.a. aan luitenant O. den volgenden

last:

Marcheer heden te 11.30 v.m. met uw peloton van *Terheyden* over *De Abtshoef* naar mijlpaal 26 aan den kunstweg *Breda—Oosterhout* met het doel van daaruit vast te stellen of vijandelijke afdeelingen van eenige beteekenis oprukken, hetzij over *Teteringen* of *Seters* in de richting *Ter Aalst*, hetzij over *Seters* in de richting *Oosterhout*.

Keer bij het invallen der duisternis terug, tenzij vóór dien tijd voeling met den vijand verkregen is.

Gelijktijdig met u marcheert \* een peloton Infanterie naar de N.O. zijde van *Breda* tot waarneming van de wegen *Breda—Ginneken* en *Breda—Dorst*, alsmede een huzarenpatrouille naar de Z.O. zijde van *Oosterhout* tot waarneming van den weg *Oosterhout—Gilze*.

N.B. Afmarsch door *De Vught* naar *De Abtshoef*, alwaar de oefening aanvangt te 12.30 n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 14a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje** (vijandelijk land).

Het oranje detachement, sterk  $1\frac{1}{2}$  bataljon Infanterie en  $\frac{1}{2}$  pioniercompagnie, verlaat te 8.30 v.m. van den 16en Januari *Alphen* om over *Gilze*, *De Keten*, *Kalix Berna* en *Ter Aalst* door te dringen tot het bedekte terrein ten N. van *Made* met het doel, door het aanbrengen van vernielingen aan de spoorbaan tusschen *Geertruidenberg* en *Hooge Zwaluwe*, het troepenvervoer minstens voor 24 uren te stremmen.

Tegen 12 uur 's middags krijgt de detachementscommandant den indruk, dat zijne troepen, nog vermoeid van den marsch van den vorigen dag, eene flinke rust noodig hebben. Hij geeft te 12.15 n.m. bij *mijlpaal 4* ten Z. van *De Keten* aan luitenant G. de volgende

**(1<sup>e</sup>) opdracht:**

Ik geef mijn detachement eene rust van  $1\frac{1}{2}$  uur. \*De hoofdmacht rust 500 M. ten W. van *De Keten*, \* de voorhoede houdt halt bij *De Heihoef* en beveiligt tot 500 M. ten W. van den kunstweg. Marcheer met uwe compagnie (3 sectiën) naar het snijpunt van *Hoeve str.* met *Baan naar Dongen*, houd dit knooppunt vast zoowel tot dekking van mijne linkerflank gedurende de rust als in verband met uwe bestemming van voorhoede na de rust, geef uwe compagnie echter zooveel mogelijk rust en kom daarin tegemoet door eene blijvende, mits geheime waarneming op grooteren afstand, waartoe de aandacht gevestigd wordt op *De Bunthoef*, *Bruin Paard* en den viersprong 200 M. ten O. van *Laanzigt*.

N.B. Afmarsch door *Cadettenkamp* naar het rustpunt der compagnie, alwaar de oefening te 12.30 n.m. aanvangt.

**(2<sup>e</sup>) opdracht:**

Te 2 uur n.m. ontvangt luitenant G. mededeeling omtrent het voortzetten van den marsch, waarbij de \* oorspronkelijke voorhoede over *De Bunthoef* en *mijlpaal 25* en de compagnie van luitenant G., versterkt met 1 peloton Infanterie, à cheval van de *Tilburgsche Baan* in de richting van *Ter Aalst* moeten marcheeren.

### Algemeene oorlogstoestand.

Eene Noorder brigade (eigen land) verschanst zich in de lijn *Prinsenhage—Oranjeboom—Boeimeer*.

Twee Zuider brigades (vijandelijk land) marcheeren den 3en Maart, de eene op den linker Markoever in de richting *Meersel*, de andere op den linker Aa-oever in de richting *Rijsbergen*.

### Bijzondere oorlogstoestand Noord.

In den morgen van den 3en Maart is het terrein vóór de stelling opgeruimd tot den kunstweg *Roskam—Houtbrug—Ginneken*.

De brigadecommandant wenscht de opruiming voort te zetten tot  $\pm$  300 M. ten Z. van dien weg en laat in verband met de nabijheid des vijands den arbeid door stelselmatige voorposten beschermen.

Tot dekking o.a. der werkzaamheden tusschen *Aa* en *Mark* is aangewezen 1 bataljon Infanterie à 3 compagnieën. De bataljonscommandant verdeelt zijn rayon in 2 sectoren met grenslijn van bewaking „de Westrand van het schietterrein” en bestemt voor elken sector ééne compagnie. Bij een aanval des vijands kan op eenige ondersteuning van de \* reservecompagnie, geplaatst  $\pm$  700 M. ten W. van *Bouwigne*, gerekend worden.

\* Deze laatste compagnie draagt zorg voor den verkenningsdienst tot de lijn *Kleine Hoef—De 3 Zwaantjes* (berichten door den leider te doen inkomen).

Luitenant *M.* ontvangt bij *Ginnekenhek* te 11.30 v.m. de  
opdracht

met zijne compagnie, waarbij 3 wielrijders-ordonnansen, het terrein tusschen de *Aa* (ter hoogte van *Papenmutshek*) en de N.W. zijde van het schietterrein af te sluiten. \* De nevenvoorpostencompagnie wordt geplaatst ongeveer ten W. van de *Loopbrug* bij *Bouwigne*.

N.B. Aanvang der oefening bij *Ginnekenhek* te 11.30 v.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 15a).

**Bijzondere oorlogstoestand Zuid.**

Het doel der beide brigades is den 3en Maart zoover door te dringen, dat voldoende gegevens aanwezig zijn tot den aanval op de hoofdstelling in den vroegen morgen van den 4en Maart.

De rechtercolonne bereikt met hare voorhoede, sterk 1 bataljon Infanterie, te 1.30 n.m. *De 3 Zwaantjes* en volgt verder den kunstweg in N. richting.

De voorhoedecommandant wil bij het naderen van het *Mastbosch* met een breed doorzoekingsfront marcheeren.

Hij geeft aan luitenant M. de

opdracht

met 1 peloton Infanterie, waarbij 6 wielrijders met geweren, op 500 M. ten N. van *De 3 Zwaantjes* uit de colonne af te buigen en als linkerzijtroep te marcheeren over *Galderhek*, *Boschwachter* naar *Ginnekenhek* met waarneming van het terrein 400 M. aan weerszijden der marschrichting.

Verband met de voorhoede op te nemen nabij *Galderhek*, lijn der kogelvangers en landweg *Boschwachter—Bourvigne*. Bij *Ginnekenhek* volgen nadere bevelen. De voorhoedecommandant marcheert aan den staart van den voortroep.

N.B. Vredesmarsch naar den viersprong 500 M. ten N. van *De 3 Zwaantjes*, alwaar de oefening te 1.45 n.m. aanvangt.

### Algemeene oorlogstoestand.

Eene oranje troepenafdeeling verschanst zich in de lijn *Seminarie—De Driesprong. De Vught* is geinondeerd.

Een vooruitgeschoven detachement eener witte troepenmacht bezet in den voormiddag van den 10en November *Oosterhout*.

### Bijzondere oorlogstoestand oranje (vijandelijk land).

De arbeid nabij *De Driesprong* wordt gedekt door 2 compagnieën Infanterie ten N. en door 2 compagnieën Infanterie ten Z. van de spoorbaan *Breda—Tilburg*.

Van de 2 compagnieën in den linkersector, waartoe de spoorbaan behoort, staat \* het voorpostendetachement bij *mijlpaal 29* en zijn uitgezet 3 veldwachten, ieder 1 sectie sterk:

N<sup>o</sup>. 1 bij *Heiningenhoef*;

N<sup>o</sup>. 2 aan den driesprong van landwegen 500 M. ten N.W. van *Heiningenhoef*;

N<sup>o</sup>. 3 aan den viersprong van kunstwegen ten Z. van *mijlpaal 28*.

De veldwachten dienen tot waarneming, lijn van weerstand in de lijn *K<sup>e</sup>. m.—mijlpaal 29*; bewakingsgrenzen, patrouillegang enz. worden verder op het terrein medegedeeld.

N.B. De opstelling moet te 1 uur n.m. van den 10en November zijn ingenomen.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 16a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit** (eigen land).

De uiterste posten van het detachement *Oosterhout*, dat den 11en November eene openlijke verkenning moet verrichten aangaande 's vijands opstelling, komen in de lijn *Joden Be-graafplaats—mijlpaal 25—De Buntshoef*.

De commandant wil zich den 10en November nog eenige gegevens verschaffen omtrent de opstellingspunten der voorste bewakingstroepen van de tegenpartij ten N. van de spoorbaan *Breda—Tilburg*.

De luitenant *P.* ontvangt den  
last

met eene verkenningspatrouille, sterk 1 sectie Infanterie en 10 wielrijders met geweren, zich tot dat doel te 1 uur n.m. van *Oosterhout* over *Kalix Berna* in de richting van *De Driesprong* te begeven.

Na volbrachte verkenning blijft de patrouille tot het invallen der duisternis in voeling met den vijand.

Een schriftelijk rapport omtrent den uitslag der verkenning wordt echter zoo spoedig mogelijk bij den commandant te *Oosterhout* ingewacht (bij de oefening aan den leider op het terrein te overhandigen).

N.B. Aanvang der oefening te 1.45 n.m. nabij *Kalix Berna*.

### Algemeene oorlogstoestand.

Een oranje detachement verschanst zich aan de N. zijde van *Breda*.  
Een wit detachement bezet in den voormiddag van den 17en November *Made*.

### Bijzondere oorlogstoestand oranje (eigen land).

De stelling, die van snijpunt *spoorbaan* met *Vughtstraat* over *De Druif* en langs den *Croetdijk* naar de *Mark* loopt, is te 12 uur 's middags van den 17en November, zoowel wat de lijn van weerstand als wat de opruiming van het voorterrein betreft, in voldoende staat van tegenweer; hier en daar moet nog een enkele heg opgeruimd en moeten nog eenige maskes aangebracht worden.

Aan de *spoorbaan*, bij *De Druif* en bij *Speelhuis* bevindt zich op ieder dier punten \*1 compagnie Infanterie tot onmiddellijke bezetting der weerstandslijn.

De commandant der \*5 compagnieën Infanterie sterke reserve, geplaatst nabij *Station Breda*, schuift tot tijdige waarschuwing van 's vijands nadering en tot het afwijzen van kleine verkennende afdeelingen der tegenpartij 4 veldwachters, ieder  $\frac{1}{2}$  sectie Infanterie, vooruit:

Nº. 1 aan het snijpunt van de kunstwegen naar *Dorst* en naar *Oosterhout* (*De Driesprong*);

Nº. 2 nabij het snijpunt *Baliendijk* met *Maasdijk*;

Nº. 3 aan den viersprong van landwegen bij *Haandijkje*;

Nº. 4 aan de N.O. zijde van het bedekte terrein bij *Waranda*.

De bewakingsgrenzen zijn als volgt:

Veldwacht Nº. 1: *Stoomtramweg* met het terrein 600 M. aan weerszijden van dien weg;

Veldwacht Nº. 2: *Maasdijk* met het terrein 600 M. à cheval van dien weg met inbegrip van *Het Rog Dijkje*;

Veldwacht Nº. 3: *Haandijkje* met het terrein 500 M. ten O. en 200 M. ten W. van dit wegje;

Veldwacht Nº. 4: straatweg naar *Terheyden* tot en met de *Mark*.

Patrouillegang tot den kunstweg *mijlpaal 42—Teteringen*, den *Zwartten Dijk* en *Herb. de Hooge Brug*.

N.B. De opstelling moet te 12.30 n.m. ingenomen zijn.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 17a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit** (vijandelijk land).

Van het 3 bataljons Infanterie sterke detachement *Made* komen de uiterste posten der marschvoorposten in de lijn *Wagenberg—Eind van den Hout—Hespelaar*. De commandant wil den 18en November den vijand bij *Breda* vroegtijdig aangrijpen. Den 17en November zendt hij te 11.30 v.m. een verkenningsdetachement, sterk 1 compagnie Infanterie, waarbij 4 wielrijders-ordonnansen, van *Made* uit tot het verzamelen van gegevens omtrent den toestand van het terrein aan de N. en aan de N.O. zijde van *Breda*, alsmede omtrent de richting, de uitgebreidheid en de sterkte van 's vijands opstelling.

Het detachement bereikt te 1 uur n.m. ongestoord *De Abtshoef*; de commandant zendt aldaar 3 verkenningspatrouilles uit tot het inwinnen van gegevens in bovengenoemden zin:

a. 1 verkenningspatrouille,  $\frac{1}{2}$  sectie, gaat langs *Sales Dreef* en *Oude Bredasche weg* in de richting „*Speelhuis en omgeving*”;

b. 1 verkenningspatrouille,  $\frac{1}{2}$  sectie, gaat langs *Meerberg*, *Hoeneind* en verder door *de Vught* in de richting „*station Breda met omgeving*”;

c. 1 verkenningspatrouille, 1 sectie, volgt land-, later kunstweg naar *Teteringen*, verder over *Teteringsche Dijk* naar N.O. zijde van *Breda*.

Bij iedere patrouille wordt 1 wielrijder ingedeeld.

\*De rest van het detachement marcheert voorloopig naar het snijpunt van *Stidstraat* met *Nieuwe Dijkje* met het doel, naarmate berichten der patrouilles inkomen, op 1 of meer punten eene openlijke verkenning te verrichten. Gedurende den marsch of tijdens de verkenning is verband der patrouilles niet noodig; elke patrouille tracht zelfstandig haar eindpunt te naderen.

N.B. Aanvang der oefening bij *De Abtshoef* te 1 uur n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

Eene Wester brigade (eigen land) verschanst zich nabij *Seminarie* en nabij *mijlpaal 41*.

Eene Ooster brigade (vijandelijk land) marcheert in den morgen van den 17en December in de richting *Tilburg*.

**Bijzondere oorlogstoestand West.**

Zoowel tot dekking van de werkzaamheden in het voorterrein als tot tijdige waarneming van 's vijands nadering wordt te *Bavel*, te *Tervoort* en te *Dorst* 1 compagnie Infanterie geplaatst. De stelling, waarvan *Nieuw-IJpelaar* den rechtervleugel vormt, loopt over *t* van *Weilust*, *d* van *Heusdenhout*, enz.

**Opdracht:**

De luitenant *B.* marcheert te 1 uur n.m. met zijne compagnie van *Nieuw-IJpelaar* naar *Bavel* met het doel, behalve dekking van den arbeid aan de stelling ten W. van de *Gilze Wouwen*, 's vijands nadering uit de richtingen *Hooge Aard* en *Woestenbergsche Hoef* tijdig te melden en te vertragen.

Bij een aanval des vijands *Bavel* vasthouden, totdat de compagnie *Tervoort* achter de *Gilze Wouwen* bij *IJpelaarseind* is teruggegaan.

*Gilze Wouwen* vormt grenslijn van bewaking tussehen compagnie *Bavel* en compagnie *Tervoort*; *Tervoort* plaatst bij *Dr* ten *N. van Bolberg* een ~~oud bewaakpost~~. Patrouillegang tot *Valkenburgsbaantje*.

N.B. Te *Kerkeind*, alwaar de oefening te 1.15 n.m. aanvangt, komt een vertrouwbaar bericht van een inwoner uit *Gilze*, dat dit oord ongeveer 12 uur 's middags door vijandelijke Infanterie bezet is, sterkte onbekend.

*7 veldwacht (1/2 sectie) onder bevel v. oud.off.*

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 18a).

**Bijzondere oorlogstoestand Oost.**

De Ooster brigade, die te *Tilburg* halt houdt, schuift 2 compagnieën Infanterie vooruit naar *Gilze*, met instructie aan den commandant van daaruit nadere gegevens in te winnen omtrent de uitgebreidheid der stelling, alsmede te verkennen in hoeverre dekkingsdetachementen aanwezig zijn.

De commandant te *Gilze* zendt 3 verkenningsdetachementen uit, waarbij de *Gilze Wouwen* de grenslijn vormt van het midden- en het linkerdetachement.

Instructie voor het linkerverkenningsdetachement:

De luitenant *S.* marcheert met 1 verkenningsdetachement, sterk  $2\frac{1}{2}$  sectie Infanterie en 2 wielrijders, te 12.45 n.m. van *Gilze* over *Hooge Aard* en *Bavel* in de richting *Seminarie*, alwaar zich vermoedelijk de rechtervleugel van 's vijands hoofdstelling bevindt. Wordt gevraagd:

a. waar bevindt zich de rechtervleugel der stelling en hoe is aldaar de richting?

b. wordt de arbeid aan de stelling gedekt?

c. zoo ja, zijn de *Leeuwerik*, *Eikberg*, *Bolberg*, *Roosberg*, *Bavel*, *Kerkeind* en *Nieuw-IJpelaar* door den vijand bezet of worden die punten alleen bewaakt?

d. toestand van den *Oude Dijk* en van het wegennet bij *Bavel* voor treinvoertuigen.

Na het invallen der duisternis terugkeeren naar *Gilze*.

N.B. Afmarsch naar snijpunt *Oude Dijk* met *Valkenburgsbaantje* te 2 uur n.m.

### Algemeene oorlogstoestand.

Een vooruitgeschoven detachement der Westpartij (eigen land) bezet in den voormiddag van den 18en Maart de *Linie van den Munnikhof*, eene brigade der Oostpartij (vijandelijk land) bereikt dien morgen *Dongen*.

### Bijzondere oorlogstoestand West.

De commandant van den *Munnikhof* heeft in last met 3 bataljons Infanterie, waarbij  $\pm$  1000 man uit *Terheyden* en *Wagenberg* als werkers, de *Linie* in staat van tegenweer te brengen en vast te houden voor eene 2 dagen later volgende brigade; het voorterrein moet opgeruimd worden tot de lijn *De Abtshoef—Groot Munnikhof*.

De commandant laat de werkzaamheden dekken door 1 bataljon Infanterie, waarvan het gros, geplaatst op  $\pm$  600 M. ten N. van *De Abtshoef*, zoolang de tactische toestand het toelaat, ter plaatse terrein opruimt.

De bataljonscommandant zendt:

a. 1 compagnie onder luitenant C. naar het hooge terrein 500 M. ten O. van *De Abtshoef*;

b. 1 compagnie naar *Ter Aalst* (te markeeren door 2 roode vlaggen en 6 geweren);

c.  $\frac{1}{2}$  compagnie naar de *Banken*.

Grenslijn van bewaking van a en b wordt gevormd door eene lijn, die 200 M. ten Z van den viersprong bij *Ter Aalst* gaat naar *mijlpaal 25* aan den kunstweg *Breda—Oosterhout*.

Op ondersteuning door het gros kan gerekend worden.

Patrouillegang van a moet zich uitstrekken tot de lijn *Stidstraatje—Heistraat—Bruin Paard—mijlpaal 25*.

N.B. Marcheeren door *Vugthpolder* naar *De Abtshoef*, alwaar de oefening aanvangt te 12.30 n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 19a).

**Bijzondere oorlogstoestand Oost.**

De instructie van den commandant te *Dongen* houdt o.a. in, na aankomst van cavalerie in den loop van den 19en Maart, op te rukken tot vermeerstering van de *Linie van den Munnikhof*.

Om zich eenigszins een beeld te vormen van den toestand van het terrein en eventueel van den vijand vóór de linie, zendt de commandant 2 verkenningsdetachementen uit:

a. \*1 compagnie Infanterie over *Oosterhout* en *Ter Aalst* naar de lijn *Groot Munnikhof—Zipten*.

b. 1 compagnie Infanterie over *De Heihoef*, *Kalix Berna*, *Bruin Paard* en *De Abtshoef* in de richting 't *Schoonhuis* onder bevel van luitenant *K*.

Beide compagniescommandanten, die ieder over 2 wielrijders beschikken, krijgen tot instructie vast te stellen:

- 1<sup>o</sup>. tot hoever kan de linie ongehinderd genaderd worden?
- 2<sup>o</sup>. hoe is de toestand van het terrein tot 1000 M. vóór de linie?
- 3<sup>o</sup>. wordt er terrein opgeruimd, zoo ja, waar staan dekkingstroepen?

- 4<sup>o</sup>. waar wordt door deze dekkingstroepen weerstand geboden?

Na volbrachte opdracht wordt teruggegaan respectievelijk tot *Westrand Oosterhout* en *Bruin Paard* en blijft de voeling met den vijand onderhouden.

N.B. Marcheeren naar *Kalix Berna*, alwaar te 1 uur n.m. de oefening aanvangt.

### **Algemeene oorlogstoestand.**

Een Noorder detachement (eigen land) verschanst zich nabij *Ginneken*, een Zuider detachement (vijandelijk land) bereikt in den morgen van den 3en Februari *Chaam*.

### **Bijzondere oorlogstoestand Noord.**

De lijn van weerstand ligt achter den benedenloop der 8 M. breede en ondoorwaadbare *Bavelsche Leij*; de rechtersvleugel der stelling leunt aan de *Mark* ten N. van de *Loopbrug* bij *Bouvigne*, de linkervleugel wordt gevormd door *Wolfslaar*.

Voorterrein wordt opgeruimd tot den breedten zandweg, die gemiddeld 300 M. ten Z. van *Bussehoeve* van West naar Oost gaat.

De luitenant *P.* heeft in den morgen van den 3en Februari de  
opdracht

ontvangen met 1 compagnie Infanterie bovengemelde werkzaamheden te dekken, waarbij het terrein tusschen *Mark* en *Bavelsche Leij* bewaakt moet worden met patrouillegang tot de lijn *Scheele brug*—*Middeltiend*—*Chaaamsch bosch*.

\*Berichten naar het gemeentehuis te *Ginneken*.

\*Een nevendetachement van  $1\frac{1}{2}$  compagnie Infanterie te *Kl. Wolfslaar* neemt waar ten O. van de *Bavelsche Leij*.

N.B. Vredesmarsch naar de standplaats van het gros der compagnie; na aankomst aldaar den toestand van den morgen aangeven met dit onderscheid, dat verkenningspatrouilles niet mogen worden uitgezonden vóór 1.20 n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 20a).

**Bijzondere oorlogstoestand Zuid.**

Het Zuider detachement heeft in last zich den 4en Februari van *Ginneken* meester te maken.

De commandant wil voor het maken van zijn marschbevel eenige nadere gegevens omtrent de tegenpartij en den toestand van het terrein verkrijgen.

Onder mededeeling dat de marschvoorposten vóór *Chaam* staan in de lijn *de Heikant—Dassemus—Ginderdoor*, geeft de commandant aan luitenant S. de

instructie

zich met een verkenningsdetachement, sterk 1 peloton Infanterie en 8 met geweren bewapende wielrijders, te 1 uur n.m. van den 3en Februari te begeven in de richting *Ginneken* met het doel:

1º. uit te vorschen, waar aan de Z. zijde van *Ginneken* gearbeitet wordt;

2º. te verkennen, wáár tusschen *Bavelsche Leij* en *Mark* dekkingstroepen aanwezig zijn, meer speciaal of *Ulvenhout*, *Bussehoeve* en *Wolfslaar* bezet zijn en vastgehouden worden;

3º. na te gaan, hoe de toestand van de overgangen over de *Chaamsche beek* is tusschen *Rakens* en *mijlpaal 6*.

Na volbrachte verkenning blijft de voeling onderhouden en wordt minstens 1 der overgangen ten Z. van *Pennedijk* opengehouden, waartoe zoo noodig ondersteuning gevraagd kan worden.

N.B. \*Een nevendetachment is op hetzelfde uur uit *Chaam* gezonden over *Valkenburg* en *Roosberg* tot verkenning van de O. zijde van *Ginneken*.

Oefening vangt aan bij *mijlpaal 2* ten N. van *Rakens* te 1.50 n.m.

### Algemeene oorlogstoestand.

Eene oranje brigade verschanst zich ongeveer in de lijn *Spinolaschans—Ter Aalst—Vruggelen* tegen eene uit Z.O. richting oprukkende witte divisie, waarvan de voorhoede in den laten avond van den 22en Februari *Gilze* bezet.

### Bijzondere oorlogstoestand oranje (eigen land).

Op het bericht van de aanwezigheid des vijands binnen een dagmarsch van de stelling, waaraan reeds 2 dagen gearbeid is, maar waarbij nog veel opruimingen, vooral bij *Ter Aalst*, moeten geschieden, geeft de brigadecommandant aan de commandanten der bataljonsvakken (*Spinolaschans*  $\frac{1}{2}$  bataljon, *Ter Aalst* 1 bataljon, *Vruggelen* 1 bataljon) order bij het aanbreken van den 23en Februari dekkingstroepen vooruit te schuiven.

De commandant te *Ter Aalst* geeft in verband daarmee en onder mededeeling, dat hij 1 sectie Infanterie zendt naar *Meerberg* en dat de commandant van het vak *Vruggelen* 1 peloton Infanterie dirigeert op *Vruggelsche heide*, aan luitenant W. de

opdracht

met  $\frac{3}{4}$  compagnie Infanterie te marcheeren naar den vier-sprong van landwegen ongeveer halverwege *Ter Aalst* en *Bruin Paard* tot bescherming van de werkzaamheden ten Z.O. van *Ter Aalst*.

De strook, waarin het oprukken van vijandelijke afdeelingen bemoeilijkt moet worden, wordt begrensd eenerzijds door de lijn *Ter Aalst—Teteringen*, anderzijds door de lijn *Ter Aalst—De Bonthoef*.

Op ondersteuning kan niet gerekend worden; bij een eenigszins krachtigen aanval wordt de hoofdstelling bezet en trekt de compagnie door de *Vruggelsche heide* terug op *Ter Aalst* om aldaar een deel der vakreserve te worden.

N.B. Vredesmarsch over *Teteringen* naar bovengenoemden vier-sprong, alwaar de oefening aanvangt zoodanig, dat de opstelling te 1.30 n.m. ingenomen is.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 21a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit** (vijandelijk land).

Daar de divisiecommandant voornemens is den 24en Februari tusschen de *Donge* en de *Mark* door te dringen in de richting *Hooge Zwaluwe*, wil hij zich op 23 Februari nog eenige gegevens verschaffen omtrent 's vijands opstelling en omtrent de gelegenheid tot gedekte nadering.

Aangezien de Cavalerie eerst in den avond van den 23en ter beschikking komt, wordt de verkenning aan Infanterie opgedragen. De divisiecommandant zendt:

a. 3 compagnieën Infanterie onder den bataljonscommandant naar de lijn *Vruggelen—Ter Aalst*;

b.  $\frac{1}{2}$  compagnie Infanterie over *Teteringen* en *Meerberg* in de richting *De Abtshoef*;

c.  $\frac{1}{2}$  compagnie Infanterie in de richting *Terheyden*.

De commandant sub a geeft bij aankomst te *Seters* aan den luitenant P. onder mededeeling, dat hij zelf met  $2\frac{1}{2}$  compagnie over *Warande* en den Noordrand der *Vruggelsche heide* in de richtingen *Oosterhout* en *Vruggelen* verkent, den

last

met het voorhoedepeloton als verkenningsdetachement te marcheeren in de richting *Ter Aalst*, daarbij als as der verkenning te nemen de *Tilburgsche Baan* en het terrein tot 500 M. aan weerszijden van dien weg te verkennen, waarbij vóór het invallen der duisternis schriftelijk rapport verlangd wordt bij den relaispost aan *De Bunthoef* omtrent:

a. komt het doorloopen terrein in hoofdzaak overeen met de kaart?

b. wat is van *Kalix Berna* waar te nemen in de richtingen *Vruggelen* en *Ter Aalst*?

c. waar staan voorposten of dekkingstroepen en strekt de bewaking zich ook uit ten O. van de trambaan?

d. wat valt waar te nemen omtrent opruiming van terrein aan deze zijde van *Ter Aalst*?

Na volbrachte verkenning in enge voeling met den vijand blijven en nadere bevelen aan *De Bunthoef* vragen.

N.B. De oefening vangt aan te *Seters* 1.30 n.m.

Het gevraagde rapport op het terrein schriftelijk aan den leider te overhandigen.

### Algemeene oorlogstoestand.

Een oranje detachement verschanst zich bij *Rijsbergen* tegen eene witte troepenafdeeling, die, uit N. richting gekomen, in den voormiddag van den 4en Januari *Beek* bezet heeft.

### Bijzondere oorlogstoestand oranje (vijandelijk land).

De stelling strekt zich uit van de *Aa* tot en met den kunstweg *Rijsbergen—Etten*. De rechtervleugel wordt gevormd door het boschje 600 M. ten Z.O. van *Dr 43*, het centrum door de *Oude Turfvaart* à cheval van de trambaan, de linkervleugel door 't *Boomken*. De rechtervoorpostencompagnie \*staat in de stelling, de linker \*houdt *Hellegat* tijdelijk vast.

Om het schootsveld te vergrooten is een deel van het detachement bezig o.a. met het opruimen van het bedekt terrein bij *Buiksche hoef* en met het maken van schietsleuven voor de Artillerie nabij *Bisdonk*.

Tot dekking dezer werkzaamheden tusschen de *Aa* en de *Turfvaart* tot het invallen der duisternis krijgt luitenant *R.* den 4en Januari te 11.45 v.m. den

last

met 1 compagnie Infanterie verkennende afdeelingen des vijands tegen te houden in de lijn *brug ten Z.W. van Overa-Noordrand van de Krabbebosschen-N.zijde van Bisdonk*.

Bij gedwongen terugtocht geschiedt deze zoo mogelijk over de brug ten Z.O. van *Buiksche hoef*, welke brug door de rechtervoorpostencompagnie daartoe \*bezet wordt; daarna wordt bij het gros te *Rijsbergen* aangesloten.

N.B. De compagnie moet te 1 uur n.m. opgesteld zijn.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 22a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit** (eigen land).

De commandant te *Beek* is voornemens den 5en Januari eene poging te wagen den vijand bij *Rijsbergen* te verdrijven.

Hij wil zich den 4en Januari nog eenige gegevens verschaffen omtrent den aard van het terrein voorwaarts van *Rijsbergen* en omtrent de opstelling van de voorste afdeelingen des vijands.

Hij belast met de verkenning 1 compagnie Infanterie en 8 huzaren, welk detachement bij het invallen der duisternis naar *Beek* moet terugkeeren.

De compagniescommandant marcheert naar *Prinsenhage*; na dit onbezet bevonden te hebben, geeft hij aan luitenant *M.* den volgenden

last:

\*Ik ga met 2½ sectie en 4 huzaren over *Lies*, *Boomkensberg* en *Hellegat* tot verkenning van den linkervleugel van 's vijands stelling.

De overblijvende 1½ sectie, waarbij 4 huzaren, gaat onder uw bevel in de richting *Rijsbergen* tusschen *Bijloop* en *Aa*; heden avond te 6 uur wordt op de markt te *Prinsenhage* uwerzijds verslag ingewacht omtrent de volgende punten:

a. worden te *Rith*, *Elsenberg*, *Effen*, *Bisdonk* en *Buiksche* hoof vijandelijke afdeelingen van eenige beteekenis waargenomen?

b. zoo niet, wordt vuur ontvangen uit eene opstelling achter de *Oude Turfvaart*?

c. bestaan alle overgangen over de *Turfvaart* tot en met dien bij *Bisdonk* en zijn zij bruikbaar voor paarden en voertuigen?

d. hoe is de toestand van de brug over de *Aa* ten Z. van *Overa* en van die ten Z.O. van *Buiksche* hoof?

e. tot hoeverre à cheval van den kunstweg is gedekte nadering mogelijk?

N.B. Aanvang der oefening 1 uur n.m. te *Prinsenhage*.

### **Algemeene oorlogstoestand.**

Een wit detachement, behoorende tot eene O. troepenafdeeling, verschanst zich nabij *Dorst* en *Molenschot*.

Een oranje detachement, in den morgen van den 5en December gemarcheerd over *Sprundel* en *Effen*, heeft den marsch gestaakt in het *Mastbosch* en heeft voorposten uitgezet in de lijn *Pennedijk—Ginneken*.

### **Bijzondere oorlogstoestand wit (vijandelijk land).**

*Dorst* en *Molenschot* vormen de vleugels van eene stelling, die deze 2 punten over den Zuidwestrand van de *Goorbergsche heide* verbindt. De uiterste lijn der voorposten ligt onmiddellijk achter de *Oude Lei* en de *Molen Lei*.

Voor Infanterie is in de stelling voldoende schootsveld verkregen; hier en daar, vooral vóór het centrum, moeten nog kleine opruimingen plaats hebben om door middel van schiet-sleuven de vuurwerking der Artillerie te verbeteren.

In verband daarmee ontvangt o.a. luitenant *G.* van den voorpostencommandant bij den driesprong 500 M. ten Z. van *Dorst* te 12 uur 's middags van den 5en December de volgende

#### opdracht:

Bescherm met 1 peloton Infanterie, waaraan tijdelijk toegevoegd de  $\frac{1}{2}$  sectie veldwacht, aan den duiker (*Dr.*) in den landweg naar *Lijndonk*, den arbeid, die door pioniers zal geschieden, zoowel in het boschje, dat ter hoogte van dien duiker onmiddellijk ten Z. van de *Molen Lei* gelegen is, als in het boschperceel, dat zich ten Z.O. van genoemd boschje in de richting *Molenschot* bevindt.!

N.B. Oefening vangt aan bij den driesprong 500 M. ten Z. van *Dorst* te 12.15 n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 23a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje** (eigen land).

Daar het aan de zwakke vooruitgeschoven Cavalerie niet gelukt is den toestand vast te stellen tusschen de versterkte punten *Dorst* en *Molenschot*, zoowel wat de richting eener eventuele stelling tusschen die punten als de sterkte der bezetting daarvan betreft, doet de commandant van het oranje detachement, in verband met zijn voornemen den 6en December de tegenpartij aan te grijpen, den toestand in den  $\Delta$  *Tervoort—Lijndonk—Goorbergsche heide* door Infanterie eenigszins meer ophelderen.

Onder mededeeling aan luitenant *M.*, dat zoowel \*1 compagnie Infanterie over *Lage Aard* naar *Molenschot* als \*1 compagnie Infanterie over *Heusdenhout* naar *Dorst* gezonden wordt met het doel 's vijands aandacht naar die punten te trekken, krijgt genoemde officier te 12 uur 's middags van den 5en December te *Ginneken* den volgende

last:

Begeef u met 3 sectiën Infanterie over *Roosberg* in de richting van de *Goorbergsche heide* en verken:

1°. of *Bolberg*, *Lijndonk* en *Tervoort* bezet zijn;

2°. of de overgang over de *Molen Lei*, 1200 M. ten Z. van *Dorst*, bezet is, zoo niet of hij bruikbaar is voor voertuigen en tot hoever men van daar in de richting van het houtgewas op de *Goorbergsche heide* kan doordringen zonder op tegenstand van eenige beteekenis te stooten.

Blijf na volbrachte verkenning in voeling met den vijand onder mededeeling van uwe standplaats gedurende den nacht.

N.B. Oefening vangt aan te 12.15 n.m. aan de O. zijde van *Ginneken*.

### Algemeene oorlogstoestand.

*Wagenberg, Hoogerheide en Voorstraten* zijn steunpunten van eene bevestigde veldstelling, die door oranje troepen bezet is.

Witte troepen, die zich sedert eenige dagen te *Oosterhout, Den Hout, Ter Aalst* en *Terheyden* bevinden, hebben vruchteloos pogingen aangewend tot verovering der stelling.

Oranje partijgangers bedreigen den rug van wit.

### Bijzondere oorlogstoestand oranje (eigen land).

De commandant der partijgangers nabij *Kalix Berna*, sterk 180 geweren, krijgt tegen 12 uur 's middags van den 1en Mei vertrouwbare berichten:

1<sup>o</sup>. dat rails voor Decauvillespoor gelegd worden zoowel in den weg *Terheidens Spoor* als bij *Groot Munnikhof* en *Klein Munnikhof*, blijkbaar met de bedoeling eene verbinding per smalspoor tusschen *Oosterhout* en *Terheyden* tot stand te brengen;

2<sup>o</sup>. dat *Ter Aalst* nagenoeg van troepen ontbloot is geworden.

Ingevolge de hem verstrekte opdracht „den vijand in zijn rug op allerlei wijzen nadeel toebrengen”, besluit hij tot storing, zoo mogelijk tot vernieling der werkzaamheden.

Onder mededeeling, dat hijzelf met het gros Oostwaarts van *Ter Aalst* naar *Terheidens Spoor* zal oprukken, geeft de commandant aan den onderaanvoerder (luitenant *M.*) te 12.15 n.m. den last

zich met 65 geweren over *De Abtshoef* naar het vak *Groot Munnikhof—Klein Munnikhof* tot bovengenoemd doel te begeven.

N.B. Aanvang der oefening bij *Bruin Paard* te 12.30 n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 24a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit** (vijandelijk land).

Zwaar krombaangeschut, noodig gebleken tot verovering der stelling, is per spoor aangevoerd tot het station *Gilze-Rijen* en van daar per as gebracht naar *Oosterhout* en *Terheyden*, waarbij de munitie in haar geheel bij vergissing naar *Oosterhout* vervoerd is.

De commandant te *Oosterhout* laat ter wille van het munitie- vervoer van *Oosterhout* naar *Terheyden* een smalspoorverbinding met telefonische geleiding tusschen die 2 plaatsen aanleggen, waartoe wordt aangewezen de weg *Konings Dijk—Terheydens Spoor—Oosterhoutsche Weg*.

Aan den commandant van het bataljon te *Ter Aalst* wordt opgedragen het dekken van die door pioniers uit te voeren werkzaamheden tegen partijgangers.

Die commandant verdeelt de aangegeven lijn in compagniesvakken. Aan luitenant *M.* geeft hij daarbij te 7 uur v.m. van den 1en Mei de

## opdracht

met  $\frac{3}{4}$  zijner compagnie het meest Westelijk vak te beschermen, zich uitstreckende van 300 M. ten W. van *Klein Munnikhof* tot 300 M. ten O. van *Groot Munnikhof*.

N.B. Op 300 M. uitwaarts van de vleugels van het vak wordt bovendien 1 witte vlag met 3 geweren geplaatst, voorstellend den uitersten post van nevenafdeelingen. Een 6-tal blauwe vlaggen, te verdeelen over de aangegeven lijn, moeten de pioniers voorstellen.

Afmarsch naar genoemde lijn, alwaar de oefening na aankomst aanvangt ( $\pm$  12.15 n.m.).

### Algemeene oorlogstoestand.

Noord verschanst zich in de lijn *Terheyden—Ter Aalst* (eigen land).  
Eene brigade der Zuidpartij bezet den 17en Februari *Alphen* (vijandelijk land).

### Bijzondere oorlogstoestand Noord.

Veldwachten staan in de lijn *Strikberg—De Abtshoef—Joden Begraafplaats*.

Gedurende de laatste dagen is de grootste voorraad levensmiddelen voor man en paard uit de voorgelegen oorden achter de stelling gebracht; eene nadere verkenning geeft aan, dat o.a. te *Heusdenhout* nog met vrucht gerequireerd kan worden.

De luitenant *M.* ontvangt de

opdracht

zich 18 Februari te 11 uur v.m. met 8 bespannen wagens (4 blauwe vlaggen) en 1 compagnie Infanterie te begeven van *Terheyden* naar *Heusdenhout* tot den aankoop tegen contante betaling van den voorraad aardappelen, rogge, haver en slachtvee in een rayon, dat zich van de kapel ter plaatse in verschillende richtingen tot  $\pm$  250 M. uitstrekt.

Het gemeentebestuur van *Ginneken* en *Bavel* is aangeschreven zorg te dragen voor het aanwezig zijn van een gemeente-ambtenaar 12.30 n.m. te *Heusdenhout*.

Het gerequireerde moet vóór het invallen der duisternis aan den Intendant te *Terheyden* afgegeven worden.

N.B. 4 blauwe vlaggen = 8 wagens, 4 roode vlaggen = 16 koeien.  
Oefening vangt aan N.O. zijde van *Breda* te 12.15 n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 25a).

**Bijzondere oorlogstoestand Zuid.**

De brigadecommandant houdt den 18en Februari te *Alphen* een rustdag en heeft het voornemen den 19en den marsch in 's vijands richting voort te zetten.

Ten einde zooveel mogelijk te voorkomen, dat de hulpbronnen van de streek, waar de brigade vermoedelijk de eerstvolgende dagen verblijf moet houden, geheel uitgeput worden, zendt de commandant den 18en Februari naar verschillende knooppunten van wegen detachementen, wier commandanten de instructie krijgen, te beletten, dat voorraden levensmiddelen voor man en paard, noch door de burgerij, noch door de militaire macht des vijands in N. richting vervoerd worden.

Onder mededeeling, dat detachementen tot dat doel gezonden worden naar *Molenschot* en *Ginneken*, ontvangt luitenant S. den

last

zich tot hetzelfde doel met 1 peloton Infanterie, waarbij 3 wielrijders, te begeven naar den driehoek *Driesprong*—*mijlpaal 28*—*mijlpaal 42*.

Veroverde transporten worden naar *Chaam* of naar *Gilze*, alwaar detachementen uit *Alphen* vooruitgeschoven zijn, gezonden.

N.B. Bij de tegenpartij 1 blauwe vlag = 2 bespannen wagens, 1 roode vlag = 4 runderen.

Aanvang der oefening te *Kerkeind* 1.30 n.m.

### **Algemeene oorlogstoestand.**

De vesting *Geertruidenberg* is door Noord bezet.

Eene Zuider brigade overschrijdt in den voormiddag van den 2en December de Belgisch-Nederlandsche grens en bezet *Rijsbergen*.

### **Bijzondere oorlogstoestand Noord** (eigen land).

Ter approviandeering van de vesting zijn in de laatste dagen vele levensmiddelen uit *Oosterhout* en *Breda*, alsmede uit de nabij de grens gelegen oorden gerequireerd; enkele kleine oorden, o.a. *Dorst*, zijn nog vrij gebleven.

De vestingcommandant geeft aan luitenant K. de  
opdracht

den 2en December met 1 compagnie Infanterie van 3 sectiën naar *Dorst* te marcheeren tot het aankopen tegen contante betaling van den aldaar aanwezigen voorraad aardappelen, rogge en slachtvee; 8 bespannen karren (4 blauwe vlaggen) zijn beschikbaar, ontbrekende voertuigen worden ter plaatse gerequireerd.

Het gerequireerde moet vóór het invallen der duisternis aanwezig zijn nabij *Bruin Paard*, *mijlpaal* 26, alwaar te 4 uur n.m. een stoomtram met kleine bedekking gereed zal staan tot inlading zooveel mogelijk van het konvooi.

N.B. Vredesmarsch naar *Dorst*, alwaar de oefening aanvangt te 12.15 n.m. De requisitie zelve moet plaats vinden binnen den cirkelomtrek, beschreven met een straal van  $\pm 400$  M. uit den toren van *Dorst* als middelpunt; zij kan te 3 uur n.m. volledig zijn afgelopen.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 26a).

**Bijzondere oorlogstoestand Zuid** (vijandelijk land).

De brigadecommandant zendt bij aankomst te *Rijsbergen* één bataljon Infanterie naar *Ginneken* met opdracht:

1<sup>o</sup>. de *Duivelsbrug* open te houden voor de offensieve onderneming tegen *Geertruidenberg* op den 4en December;

2<sup>o</sup>. den nog in het voorterrein aanwezigen voorraad levensmiddelen voor man en paard den 2en December aan te koopen.

Cavalerie-patrouilles, met dat doel uitgezonden, hebben bericht, dat te *Gilze*, *Rijen* en *Dorst* nog levensmiddelen voorhanden zijn.

De bataljonscommandant besluit aldaar te requireeren. Hij houdt 2 compagnieën te *Ginneken* met bewakingsdetachementen te *Wolfslaar*, *Groenewoud* en *Zandberg*.

Onder mededeeling, dat een detachement over *Eikberg* naar *\*Gilze* en een detachement over *Bavel* en *Molenschot* naar *\*Rijen* gaat ter requisitie aldaar, geeft de bataljonscommandant aan luitenant *P.* de

opdracht

met 1 compagnie Infanterie van 3 sectiën naar *Dorst* te marcheeren en den aldaar aanwezigen voorraad aardappelen, rogge, haver en slachtvee tegen contante betaling aan te koopen; het gerequireerde moet te *Ginneken* aan den verplegingsofficier worden overgegeven.

N.B. De oefening vangt aan te *Ginneken* 12.30 n.m.

### Algemeene oorlogstoestand.

*Rosendaal, Etten, Breda* en *Rijen* zijn bezette punten van de achterwaartsche verbinding eener oranje troepenmacht, die sedert eene week *Tilburg* bezet heeft (vijandelijk land).

Een krachtig georganiseerde weerstand van witte partijgangers bedreigt uit de richtingen *Rijsbergen* en *Chaam* bij herhaling de etappelijs (eigen land).

### Bijzondere oorlogstoestand oranje.

Het etappenoord *Breda* is bezet door 1 bataljon Infanterie.

De aanwezige voorraad levensmiddelen te *Breda, Prinsenhage, Beek, Ginneken* en *Teteringen* heeft in hoofdzaak gediend tot aanvulling van den verplegingstrein, zoodat de commandant van *Breda* in de behoeften zijner bezetting moet voorzien door aankoop c.q. requisitie van voorraad uit verschillende boerderijen in den omtrek.

Eene in dien geest verrichte verkenning heeft aangetoond, dat de hoeven ten W. van *Elsenberg* (mijlpaal 38 aan den straatweg *Prinsenhage—Rijsbergen*) nog een beduidenden voorraad aardappelen en rogge bevatten.

De bataljonscommandant geeft aan luitenant S. de  
opdracht

zich 1 December te 12 uur 's middags zoo snel mogelijk met 8 gerequireerde karren (4 blauwe vlaggen) en  $\frac{3}{4}$  compagnie Infanterie van *Breda* te begeven naar genoemde boerderijen, met last den aldaar aanwezigen voorraad tegen contante betaling aan te koopen en aan den verplegingsofficier te *Breda* ter hand te stellen.

N.B. Oefening vangt aan bij *Roskam*. Handeling ter plaatse vereischt  $\pm 1\frac{1}{2}$  uur.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 27a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit.**

Daar de bezetting van *Breda* uit meerdere boerderijen in den omtrek levensmiddelen weghaalt, zijn op verschillende punten detachementen partijgangers geplaatst, wier commandanten de instructie hebben bij ontdekking van genoemde handelingen onverwijld maatregelen te nemen tot verhindering daarvan.

Nabij *Overa hek* (W. zijde *Mastbosch*) bevindt zich een dergelijk detachement, sterk 70 bajonetten.

Een post, geplaatst op den *K<sup>n</sup>. m.* bij *mijlpaal* 38 aan den kunstweg *Rijsbergen—Prinsenhage* meldt langs den vonder bij *Overa* (halverwege de woorden *of* en *Weerijs*) te 1.20 n.m. aan den commandant (luitenant *M.*), dat een aantal boerenkarren met Infanterie-bedekking, sterkte niet na te gaan, zich te ongeveer 1 uur n.m. bewoog van *Roskam* langs den kunstweg in Z. richting.

Wat besluit de commandant?

### Algemeene oorlogstoestand.

Een oranje detachement beschermt den spoorwegknoop en het verondersteld station bij *Buurstede* (p<sup>l</sup>. 2 ten W. van *Breda*) door eene opstelling in de lijn *Duitenhuis—Suikerfabriek—Speelhuis* met posten aan de O. singelgracht van *Breda* (eigen land).

Een zwak vooruitgeschoven wit detachement bereikt in den laten avond van den 28en April *Dongen* (vijandelijk land).

### Bijzondere oorlogstoestand oranje.

In verband met de voorloopig defensieve houding, welke de troepen, die op 30 April uit N. en W. richting per spoor aan het station *Buurstede* moeten aankomen, zullen aannemen, houdt de instructie van den detachementscommandant o.a. in, den voorraad levensmiddelen voor man en paard uit het voorterrein zooveel mogelijk ten W. van *Breda* te brengen.

Dit heeft de laatste dagen, wat de groote oorden aangaat, plaats gevonden; eene nadere verkenning geeft evenwel aan, dat met vrucht nog gerequireerd kan worden in de boerenhoeven aan den weg, die van *Teteringen* naar *Ter Aalst* voert, meer bepaaldelijk wat betreft de huizengroepen onmiddellijk ten N. en ten Z. van het *Bossche Straatje*.

Luitenant G. ontvangt in verband daarmede de  
opdracht

zich op 29 April met 10 bespannen voertuigen (5 blauwe vlaggen) en 1 compagnie Infanterie, waarbij 3 wielrijders, over *Breda* en *Teteringen* naar genoemde hoeven te begeven tot den aankoop tegen contante betaling van den aldaar nog aanwezigen voorraad aardappelen, haver, rogge, boonen en varkens.

Het konvooi moet vóór het invallen der duisternis aan den verplegingsofficier te *Beek* worden afgegeven.

N.B. Vredesmarsch te 11 uur v.m. naar het oefeningsterrein. Duur der requisitie  $\pm 2\frac{1}{2}$  uur.

Eventueele terugmarsch langs *Sales Dreef* of door de *Vught* is wegens den zwaren regenval der laatste dagen voor voertuigen onmogelijk.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 28a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit.**

De commandant van het witte detachement, sterk 1 bataljon Infanterie en  $\frac{1}{2}$  sectie wielrijders met geweren, heeft in last voor de brigade, die den 29en April uit O. richting te *Dongen* verwacht wordt en die wegens den zwaren regenval der laatste dagen voor den aanval op *Breda* haar marschweg zal moeten nemen langs den kunstweg *Dongen—'s Gravemoer—Oosterhout—Breda*, onder vasthouding van *Dongen*, de stoomtrambaan, die op den marschweg gelegen is, zoover mogelijk naar de zijde van *Breda* te bewaken, alsmede beslag te leggen op het tram-materieel, dat in de remise te *Oosterhout* in grooten getale aanwezig moet zijn; een en ander om zich te verzekeren van een geschikten aan- en afvoerweg bij den aanval op *Breda* en op den spoorwegknoop bij *Buurstede*, waarvoor vermoedelijk wel een strijd van meerdere dagen noodig zal zijn.

De detachementscommandant laat 1 compagnie te *Dongen*, bestemt  $\frac{1}{2}$  compagnie tot bewaking van den stoomtramweg *Dongen—'s Gravemoer—Oosterhout*, wijst  $1\frac{1}{2}$  compagnie aan tot afsluiting van *Oosterhout* met remise en tot bewaking der baan tot *mijlpaal 25* en geeft aan luitenant M. de

opdracht

met zijne compagnie en 10 wielrijders zich op te stellen nabij *mijlpaal 27* tot bescherming van de wisselplaats nabij *mijlpaal 28* en tot bewaking van het baanvak *mijlpaal 25—mijlpaal 28*.

\* Berichten naar *Oosterhout*, alwaar zich de bataljonscommandant bevindt.

N.B. De oefening vangt aan op *Baan naar Dongen* ten N. van *Seters* te 1.30 n.m.

### Algemeene oorlogstoestand.

Een oranje detachement verschanst zich achter de *Groote Lei* bij *Lage Haansberg* met voorposten in de lijn *Rijen—Oostrand Molenheide* (vijandelijk land).

Een vooruitgeschoven detachement eener witte brigade, uit het N. gekomen, bezet in den vroegen morgen van den 25en Januari *Hooge Zwaluwe* (eigen land).

### Bijzondere oorlogstoestand oranje.

De detachementscommandant geeft in den voormiddag van den 25en Januari aan kapitein *B.* den last met  $\frac{3}{4}$  compagnie Infanterie den zich nog te *Dorst* en te *Heusdenhout* bevindenden voorraad levensmiddelen voor man en paard tegen contante betaling aan te koopen en ter beschikking te stellen van den Intendant te *Lage Haansberg*.

In verband met verkregen inlichtingen omtrent het aanwezig zijn van een zeer grooten voorraad te *Dorst*, blijft kapitein *B.* zelf met  $2\frac{1}{2}$  sectie te *Dorst* en zendt hij eene halve sectie naar *Heusdenhout* om het terrein op  $\pm 300$  M. rondom de kapel aldaar af te sluiten met het doel te verhinderen, dat slachtvee of granen of aardappelen door de inwoners weggevoerd worden, aangezien het voornemen bestaat na afloop van de requisitie te *Dorst* zoo mogelijk deze te *Heusdenhout* te verrichten.

Te 12 uur 's middags is de requisitie te *Dorst* afgelopen en heeft zich slechts eene witte Cavalerie-patrouille vertoond.

Kapitein *B.* wordt ongesteld, gaat \* zelf met  $\frac{1}{2}$  sectie en het konvooi naar *Lage Haansberg* en geeft aan luitenant *O.* den

l a s t

zich met het overblijvende peloton en 2 wielrijders-ordonnansen te begeven naar *Heusdenhout*, van waar nog geen enkele melding omtrent 's vijands aanwezigheid is ingekomen, en den aldaar aanwezigen voorraad levensmiddelen aan te koopen en naar *Lage Haansberg* in veiligheid te brengen.

N.B. De oefening vangt aan voor de  $\frac{1}{2}$  sectie te *Heusdenhout* 11.30 v.m. en voor het peloton te *Dorst* 12.15 n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 29a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit.**

De commandant van het vooruitgeschoven detachement heeft o. a. in last beslag te leggen op de aanwezige voorraden levensmiddelen in het voorterrein.

Hij zendt in den voormiddag van den 25en Januari, behalve detachementen Infanterie naar \* *Terheyden* en \* *Oosterhout* tot het verrichten van requisitiën aldaar, eene \* verkenningspatrouille van Cavalerie in de richting van *Lage Haansberg* en een peloton Infanterie met  $\frac{1}{2}$  sectie wielrijders met geweren naar *Ter Aalst* om bij eene bedreiging van de detachementen *Terheyden* of *Oosterhout* in de eene of andere richting tot ondersteuning op te rukken.

Na een per postduif ingekomen bericht van de Cavaleriepatrouille, waarin o. a. vermeld staat, dat de vijand naar alle waarschijnlijkheid bezig is vee en granen te requireeren in den driehoek *Teteringen—Heusdenhout—Dorst*, geeft de commandant aan luitenant *R.*, commandant van het detachement *Ter Aalst*, onder mededeeling van het ingekomen bericht, den volgende

last:

Uwe taak te *Ter Aalst* kan in verband met den tijdduur der requisitiën als afgelopen beschouwd worden. Begeef u onverwijld met uw detachement naar den driehoek *Teteringen—Heusdenhout—Dorst* met het doel u meester te maken van eventueel in dat rayon reeds gerequireerde voorraden levensmiddelen of, zoo dit niet mogelijk is, te verhinderen, dat het gerequireerde ter beschikking kome van de tegenpartij.

N.B. De oefening vangt aan te *Ter Aalst* 12.45 n.m.

### Algemeene oorlogstoestand.

De spoorbaan *Dordrecht—Breda—Tilburg* vormt de achterwaartsche verbinding van eene oranje divisie, die *Tilburg* bezet heeft tegen eene uit O. richting oprukkende witte divisie. Oranje Infanterie heeft de stations bezet en bewaakt de baan. *Breda*, als verplegingsmagazijn ingericht, is bovendien van eene afzonderlijke bezetting Infanterie voorzien.

Witte vrijescharen bedreigen de etappelijne aan weerszijden.

### Bijzondere oorlogstoestand oranje (vijandelijk land).

De instructie van den commandant te *Breda* houdt o.a. in: „aanvulling van den magazijnsvoorraad door aankoop van levensmiddelen binnen den afstand van 10 K.M.”

Uit eene verkenning is gebleken, dat te *Terheyden* belangrijke voorraden granen en aardappelen aanwezig zijn.

In den morgen van den 12en December geeft de commandant te *Breda* aan luitenant *R.* de volgende

opdracht:

Begeef u heden te 11 uur v.m. met 3 sectiën Infanterie naar *Terheyden* tot het aankopen tegen contante betaling van den aldaar aanwezigen voorraad granen en aardappelen, welke voorraad, naar schatting op een 9 à 10-tal wagens (5 blauwe vlaggen) te laden, aan den Intendant te *Breda* moet worden afgegeven.

\* De commandant der bezetting van het station ontvangt mijnerzijds den last de *Vught Straat*, het snijpunt van *Kadijkje* met den kunstweg *Breda—Terheyden*, alsmede het *Speelhuis*, elk door  $\frac{1}{2}$  sectie Infanterie te doen bezetten tot na terugkeer van het konvooi.

N.B. De oefening vangt bij den heenmarsch aan ongeveer ter hoogte van de *Spinolaschans* te 11.45 v.m. Het konvooi kan geheel opgeladen zijn ruim te 2 uur n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 30a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit** (eigen land).

De commandant der vrijescharen concentreert in den loop van den 2en December zijne mobiele detachementen nabij *Seters* om bij het invallen der duisternis *Breda*, dat zijne verdediging schijnt te bepalen tot bezetting van de singelgrachten en van het station, van de N.O. zijde met kracht aan te vallen met het hoofddoel „vernietiging van het op de K. M. A. opgerichte levensmiddelenmagazijn”.

Te 12.30 n.m. van dien dag ontvangt de commandant te *Seters* door het aldaar opgericht postduivenstation bericht uit het station *Terheyden*, dat dit oord te 12.15 n.m. door ongeveer 1 peloton oranje Infanterie bezet is geworden.

Onder mededeeling van dit bericht en van zijn voornemen aan den ondercommandant (luitenant *B.*), zich bevindend met een 70-tal bajonetten aan de N. zijde van het *Cadettenkamp*, geeft hij dezen aanvoerder de volgende

## opdracht:

Begeef u onverwijld naar de 2 bruggen  $\pm$  500 M. ten Z. van de *Schans de Groote Warande*, maak deze onbruikbaar en belet verder tot het aanbreken van den morgen alle verbinding tusschen *Terheyden* en *Breda*.

N.B. Ontvangst der opdracht te 12.45 n.m. Vredesmarsch naar een in verband met de opdracht te kiezen punt aan den straatweg *Breda—Oosterhout*, op welk punt de oefening uiterlijk te 1 uur n.m. aanvangt.

### Algemeene oorlogstoestand.

Het door de Groote Mogendheden onzijdig verklaarde vorstendom *Breda* heeft tot Westgrens o.a. de *Mark van Terheyden* tot *Boeimeer* en tot Zuidgrens o.a. de *Molen Lei* van *Boeimeer* tot *Molenschot*, waarna de grens zich in recht O. richting voortzet.

In den oorlog, welke reeds sedert weken op zijne grenzen gewoed heeft tusschen wit (eigen land) en oranje (vijandelijk land), waarvan legerafdeelingen zich thans verschanst hebben resp. in de lijn *Hoog Klappenberg—Prinsenhage* en in de lijn *Dassemus—Noordeijnd* (N.W. en Z.W. van *Chaam*), verzuimt het vorstendom niet alleen zijne onzijdigheid door wapengeweld te handhaven, maar laat dat rijkje zelfs oogluikend toe, dat beide partijen zijn grondgebied betreden.

### Bijzondere oorlogstoestand wit.

Het langdurig verblijf in de uitgeputte landstreek van het eigen grondgebied en de invallende vorst doen den commandant der witte troepen nabij *Etten* besluiten den ontbrekenden voorraad kleeding en schoeisel in het onzijdig gebied aan te koopen.

Met het gemeentebestuur van *Rijen* is overeengekomen, tegen een hoogen prijs den zich aldaar bevindenden voorraad schoeisel, dekens en onderkleeren op 9 Januari te leveren.

In den vroegen morgen van dien dag ontvangt luitenant *J. den*

last

met 3 sectiën Infanterie door het bedekte terrein ten N. van de spoorbaan *Breda—Tilburg* zoo geheim mogelijk naar *Rijen* te marcheeren, den bovenbedoeld aanwezigen voorraad aan te koopen, het konvooi over *Dorst* en *Breda* naar *Prinsenhage* te vervoeren en aan den Intendant aldaar te overhandigen.

N.B. Vredesmarsch naar *mijlpaal 36*, ten Z.W. van *Rijen*, van waar het konvooi (8 wagens = 4 blauwe vlaggen), zonder iets van den vijand bemerkt te hebben, afmarcheert te 1.15 n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 31a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje.**

De stilstand in de operatiën der wederzijdsche partijen, het daardoor langdurig verblijf in eene zelfde arme landstreek, de moeilijkheid van aanvoer van levensmiddelen uit het eigen land enz. brengen den commandant der oranje troepen nabij *Chaam* er toe eene poging te wagen levensmiddelen in het onzijdig gebied aan te koopen.

Eene verkenning naar den driehoek *Dorst—Heusdenhout—Teteringen* op 8 Januari heeft aangetoond, dat de oorden zelve in genoemden driehoek reeds door de witte troepen leeggehaald waren, maar dat in de boerderijen aan de *Baarschotsche Straat* tusschen *Dorst* en den spoorwegovergang bij p'. 5 nog een vrij groote hoeveelheid rogge en aardappelen en een weinig haver en boonen aanwezig zijn en dat de eigenaars niet ongenegen zijn tegen goede betaling, mits in contanten, den voorraad af te staan, behulpzaam te zijn bij het opladen en voor het vervoer desverlangd karren en paarden te leveren.

In verband daarmee krijgt luitenant B. den  
last

op 9 Januari met 1 peloton Infanterie te 9.30 v.m. van *Chaam* over *Eikberg* en *Dorst* naar *Baarschot* te marcheeren, den voorhanden zijnden voorraad aan te koopen en dezen over *Haansberg* en *Gilze* naar *Chaam* te geleiden.

N.B. Vredesmarsch naar *Baarschot*, alwaar de oefening (aankoop) te 12.30 n.m. aanvangt. De 6 benoodigde karren voor te stellen door 3 blauwe vlaggen.

### Algemeene oorlogstoestand.

De kunstweg *Strijbeek—Ginneken—Oosterhout—Geertruidenberg* vormt de achterwaartsche verbinding van eene Zuider divisie, die den 10en Januari *Geertruidenberg* bezet heeft. Genoemde punten der etappeliijn, waarlangs dagelijks transporten materieel en personeel plaats hebben, zijn door Infanterie-detachementen bezet (vijandelijk land).

Een te *Rijen* georganiseerde, voorloopig nog zwakke, weerstand van partijgangers der Noordpartij maakt de etappeliijn onveilig (eigen land).

### Opdracht Zuid.

Een transport geweren en munitie, ten deele op gerequireerde, ten deele op rijksvoertuigen, samen 8 stuks (8 blauwe vlaggen), wordt 14 Januari, onder dekking van 3 sectiën Infanterie, waarbij 3 wielrijders, onder bevel van luitenant S. vervoerd langs de etappeliijn naar *Oosterhout*, van waar het transport verder per stoomtram moet geschieden.

De transporten der vorige dagen hebben, ofschoon op verschillende punten door zwakke partijgangers verontrust geworden, hunne bestemming bereikt.

N.B. De oefening vangt aan te 1 uur n.m. aan het snijpunt van de *Molen Lei* met de *Valkeniers Dreef*.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 32a).

**Bijzondere oorlogstoestand partijgangers.**

De commandant der partijgangers te *Rijen* heeft te *Terheyden*, *Seters* en *Molenschot* waarnemingsdetachementen geplaatst, wier commandanten de instructie hebben eventueele transporten des vijands te bemoeilijken, zoo mogelijk ze te vermeesteren.

De commandant (luitenant *M.*) van het detachement *Seters*, sterk 60 à 70 bajonetten, ontvangt 14 Januari te 1.30 n.m. bericht, dat een konvooi, diep  $\pm$  100 M., bestaande uit treinvuurtuigen en gewone wagens, onder bedekking van Infanterie te 12.45 n.m. zich op de *Valkeniers Dreef* in N. richting bewoog.

Gevraagd: voornemens van den commandant te *Seters*.

N.B. Eén blauwe vlag = 1 voertuig der Zuidpartij.

### **Algemeene oorlogstoestand.**

*Stuivezand*, ten Z. van *Rijsbergen*, is bezet door een vooruitgeschoven detachement der oranje partij met voorposten in de lijn *Oekel—Tiggelt* (eigen land); *Gilze* is bezet door een vooruitgeschoven detachement der witte partij met voorposten in de lijn *Driehoek—Lange Reit—Schaapwijk* (vijandelijk land).

### **Bijzondere oorlogstoestand oranje.**

De instructie van den detachementscommandant te *Stuivezand* verplicht hem o.a. uit het terrein ten W. van de *Aa* zooveel mogelijk levensmiddelen voor man en paard te verzamelen. Die commandant geeft o. a. aan luitenant *S.* den

last

in den vierhoek *Burgst—Beek—Heilaar—Overbroek* door aankoop tegen contante betaling aardappelen, rogge en haver te requireren en dezen voorraad vóór het invallen der duisternis aan den Intendant te *Stuivezand* over te geven. Eéne compagnie Infanterie, 3 wielrijders en 12 bespannen karren (6 blauwe vlaggen) worden ter beschikking gesteld.

N.B. De requisitie is zonder stoornis — het verschijnen van een paar witte huzarenpatrouilles uitgezonderd — te  $\pm$  12.30 n.m. afgelopen. Te 12.45 n.m. marcheert het konvooi ter hoogte van *De Stoomboot* in Z. richting, alwaar de oefening aanvangt.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 33a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit.**

Te 12 uur 's middags van den 21en April meldt eene huzarenpatrouille, dat omstreeks 10 uur v.m. eene afdeeling oranje Infanterie — minstens 1 peloton — met eenige ledige karren door *Prinsenhage* trok, halt hield ten O. van *Beek* en kort daarop uit verschillende boerderijen gevulde zakken op de voertuigen begon te laden.

De detachementscommandant vermoedt, dat dit wijst op eene requisitie ten behoeve van de troepen te *Stuivezand*.

Aan eene wielrijdersafdeeling, sterk 60 geweren, die onder bevel van luitenant *D.* gereed stond eene verkenning te verrichten in de richtingen *Rijsbergen* en *Stuivezand*, geeft hij te 12.15 n.m. eene gewijzigde

instructie,

welke, onder mededeeling van het bovenstaande, den last inhoudt de *Aa* te overschrijden tusschen *Hout* en *Rijsbergen*, het konvooi, dat vermoedelijk in Z. richting zal marcheeren, op te sporen en — mocht het niet vermeerderd kunnen worden — in allen gevalle te beletten, dat het zijne bestemming bereike.

N.B. Luitenant *D.* begint de oefening te 1 uur n.m. aan de *Mark* tusschen *Ginneken* en *Heerstaaijen*, het punt te kiezen in verband met de oorspronkelijke marschrichting.

Elke blauwe vlag = 2 voertuigen der oranje partij.

### Algemeene oorlogstoestand.

Eene oranje troepenmacht, opgerukt over *Rijsbergen*, *Breda* en *Oosterhout* naar *Geertruidenberg*, heeft op de drie eerstgenoemde punten vrij sterke detachementen achtergelaten (vijandelijk land).

Te *Gilze* is een wit partijgangerskorps opgericht, dat steeds in sterkte toeneemt en met goed gevolg den kleinen oorlog voert (eigen land).

### Bijzondere oorlogstoestand oranje.

*Breda* is bezet door 2 bataljons Infanterie.

Partijgangers hebben de laatste dagen veel gevangenen gemaakt en hebben ze op afschuwelijke wijze mishandeld.

De commandant te *Geertruidenberg* heeft den etappecommandant van *Breda* gelast in den nacht van 4 op 5 Januari met het gros zijner macht naar *Gilze* te marcheeren, de bezetting te overvallen, haar gevangen te nemen en bij welslagen *Gilze* voorloopig flink bezet te houden. Het onder den etappecommandant uitgerukte detachement, sterk  $4\frac{1}{2}$  bataljon Infanterie, heeft zijn bagagetrein te *Breda* achtergelaten.

In den morgen van den 5en Januari komt bij den majoor *B.* te *Breda* de volgende order uit *Gilze*:

„*Gilze* door mij overvallen, 500 man gevangen genomen, „weerstand gebroken, slechts een klein deel is kunnen „vluchten; ik blijf met het geheele detachement hier „eenige dagen. Levensmiddelen schaarsch. Zend heden „bagagetrein en eenige karren met geslacht vee onder „dekking van  $\frac{3}{4}$  compagnie Infanterie.

„De luitenant-kolonel,

„A.”

Majoor *B.* voldoet aan het gevraagde. Te 12.15 n.m. staat het konvooi, 13 rijks- en 5 gerequireerde voertuigen (9 blauwe vlaggen) op de markt te *Breda* gereed.

Luitenant *P.* krijgt de

opdracht

met  $\frac{3}{4}$  zijner compagnie en 5 wielrijders met geweren genoemd konvooi over *Ginneken* en *Eikberg* naar *Gilze* te geleiden en den volgenden morgen terug te keeren.

N.B. Oefening vangt aan bij *K<sup>n</sup>. m.* ten Z.O. van *Ginneken* te 1.10 n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 34a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit.**

In den nacht van 4 op 5 Januari is het partijgangerskorps te *Gilze* ten gevolge van zorgeloosheid in den veiligheidsdienst door troepen uit *Breda* overvallen geworden; eenige honderden zijn gevangen genomen, *Gilze* is bezet geworden en de vluchtelingen hebben zich in den voormiddag van den 5en grootendeels te *Molenschot* verzameld ( $\pm$  180 man).

De commandant daarvan wil, om het geschokte moreel der overgeblevenen te verheffen, trachten zoo gauw mogelijk succes te verkrijgen.

Hij besluit zijne macht te splitsen en de onderdeelen op te stellen nabij de wegen, die *Gilze* met *Breda* verbinden, met last aan de commandanten door middel van hinderlagen elk verkeer van eenige beteekenis tusschen *Gilze* en *Breda* te verhinderen; wederzijdsche hulp wordt daarbij aanbevolen.

Hij bestemt als volgt:

a. \* 80 man onder den commandant zelven naar *Goorbergsche heide* tegen den kunstweg *Rijen—Breda*;

b. 50 man onder luitenant B. nabij *Bolberg* tegen de wegen *Lijndonk—Tervoort* en *Hooge Aard—Eikberg—Roosberg*;

c. 50 man onder luitenant G. nabij *Woestenbergsche hoef* tegen den weg *Hooge Aard—Eikberg—Roosberg* en tegen de *Royale Dreef*.

N.B. Vredesmarsch voor b en c langs den kortsten weg naar de te kiezen punten, alwaar de oefening te 1 uur n.m. aanvangt.

### Algemeene oorlogstoestand.

In den voormiddag van den 21en December heeft ten Z. van *Beek* eene ontmoeting plaats tusschen eene oranje brigade, die over *Het Nieuwe Veer* en *Beek* (vijandelijk land) gemarcheerd is en eene witte brigade, die over *Rijsbergen* en *Prinsenhage* (eigen land) in N. richting opgerukt is.

Na een hevigen strijd wordt de witte brigade tot den terugtocht genoodzaakt, welke geschiedt over *Prinsenhage* en verder aan weerszijden van de *Turfvaart*, daarbij ernstig vervolgd door de oranje brigade.

Te *Etten* heeft zich in de laatste dagen eene afdeeling witte vrij-scharen georganiseerd, welker aantal steeds aangroeit.

### Bijzondere oorlogstoestand oranje.

Bij het in hevigheid toenemen van den strijd tusschen *Beek* en *Prinsenhage* heeft de commandant der oranje brigade aan den commandant van den grooten trein (munitie- en verplegingsvoertuigen), waarbij eene dekking van 1 compagnie Infanterie, het bevel gezonden in afwachting van nadere bevelen nabij *Klein Overveld* den marsch te staken.

Te 12 uur 's middags zendt hij uit *Rijsbergen* eene huzarenpatrouille over *Prinsenhage* en *Beek* en eene wielrijderspatrouille door het *Mastbosch* en verder over *Breda* en *Terheyden* naar *Klein Overveld* met een schriftelijke order voor den commandant van den trein.

De order per huzarenpatrouille luidt:

*Rijsbergen*, 21 December, 12 uur 's midd.

Ik heb de vervolging gestaakt in de lijn *Hellegat—Rijsbergen*, zoowel wegens berichten omtrent uit het Z.W. aanrukkende witte versterking als wegens groot gebrek aan Infanterie-munitie.

Zend onmiddellijk 2 sectiën van de Infanterie-munitiecolonne (8 patrooncaissons = 4 blauwe vlaggen) onder dekking van  $\frac{3}{4}$  compagnie Infanterie en de bij u zich meldende huzarenpatrouille (10 sabels) over *Beek* en *Prinsenhage* naar *Rijsbergen*. Ga met de rest van den trein en van de bedekking terug over *Het Nieuwe Veer* en overnacht aldaar in afwachting van bevelen morgen vroegtijdig.

N.B. De  $\frac{3}{4}$  compagnie staat onder bevel van luitenant *B.*

De order wordt zoo tijdig ontvangen, dat de voertuigencolonne te 1.20 n.m. den spoorwegovergang ten W. van *Muizenberg* overschrijdt, alwaar de oefening aanvangt.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 35a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit.**

De commandant der vrijescharen te *Etten* heeft zich op de hoogte gehouden van het voortdurend minder gunstig verloop van het gevecht voor de bevriende partij, die over *Hellegat* in Z.W. richting is teruggetrokken, achtervolgd door den vijand. Hem is ook bekend, dat een groot aantal voertuigen des vijands te 9 uur v.m. te *Zevenbergschen Hoek* opgesteld was, doch *Beek* te 11.30 v.m. nog niet bereikt had.

Hij wil een mogelijk oprukken dier voertuigencolonne over *Prinsenhage* in Z. richting zooveel mogelijk verhinderen, in allen gevalle ernstig bemoeilijken.

Onder mededeeling, dat \* hij zelf daartoe te 12.20 n.m. met eene afdeeling oprukt in de richting van *Het Nieuwe Veer*, geeft hij aan luitenant O. den volgende

last:

Begeef u heden uiterlijk te 12.30 n.m. met 40 bajonetten naar den vierhoek *Rith—Roskam—Hout—Elsenberg* om door het leggen van hinderlagen tot hetzelfde doel mede te werken. Wordt verband verkregen met den wielrijderspost, sterk  $\pm$  8 man, nabij *Vuchtschoot*, zoo komt deze te uwer beschikking.

N.B. De oefening begint te 1.30 n.m. aan den overgang over de *Bijloop*, ten Z.W. van *Rith*, alwaar de wielrijders met geweer worden aangetroffen.

### Algemeene oorlogstoestand.

Eene oranje afdeeling heeft het *bruggenhoofd Zevenbergen*, eene versterkte positie op beide oevers van de *Mark* ten Z.O. van *Zevenbergen*, bezet.

Oranje vrijescharen organiseeren zich in en om *Breda*.

Eene witte brigade, den 26en Maart van *Alphen* over *Chaam* en *Strijbeek* opgerukt naar *Rijsbergen*, heeft dit oord bezet met achterlating van detachementen Infanterie en Cavalerie op haar etappeliijn te *Alphen* en te *Strijbeek*. De voorposten van *Rijsbergen* staan geheel op den linker Aa-oever.

### Bijzondere oorlogstoestand oranje (eigen land).

De commandant der Bredasche vrijescharen, sterk  $\pm$  400 geweren en enkele bereden manschappen, ontvangt te 12 uur 's middags van den 28en Maart per postduif uit *Alphen* bericht, dat een transport lichte en zware houwitsers onder dekking van het gros der bezetting van dat oord, sterk hoogstens ééne compagnie Infanterie en enkele huzaren, te 11 uur v.m. *Alphen* verliet en de *Chaamsche Baan* volgde.

De commandant besluit ingevolge zijne instructie met alle krachtsinspanning te beletten, dat dit transport *Rijsbergen* bereike.

Onder mededeeling aan den ondercommandant (luitenant W.), dat \* hij zelf daartoe met het gros der vrijescharen te 12.15 n.m. oprukt langs den O. Markoever over *Ginneken* in algemeen Z. richting en dat hij \* de *Scheele brug* onverwijd door een detachement wielrijders doet bezetten, geeft hij aan genoemden ondercommandant den volgenden

last:

Marcheer onmiddellijk met 4 afdeelingen vrijescharen (ieder  $\pm$  32 geweren), 1 afdeeling wielrijders (10 geweren) en 1 bereden patrouille (10 paarden) door het *Mastbosch* naar den driehoek *Scheele brug—Kersel—Noordhoek* (ten O. van *Rijsbergen*) met het doel te voorkomen, dat het gesignaleerde transport Artillerie, zoo dit geheel of gedeeltelijk den linker Markoever bereikt en alsdan vermoedelijk voor *Rijsbergen* bestemd is, ter beschikking van den commandant aldaar kome. Veroverd geschut (blauwe vlaggen) moet, bij eenigen twijfel of dit wel naar *Breda* in veiligheid gebracht kan worden, terstond onbruikbaar worden gemaakt.

\* Berichten naar den relaispost aan den K<sup>n</sup>. m. ten W. van *Pennedijk*.

N.B. De oefening vangt aan nabij *Boeimeer* te 12.35 n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 36a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit** (vijandelijk land).

\* Den 28en Maart  $\pm$  11 uur v.m. marcheert een transport lichte en zware veldhouwitsers, benoodigd voor den aanval op 29 Maart tegen het *bruggenhoofd Zevenbergen*, langs de etappeliijn naar *Rijsbergen* onder dekking van ééne compagnie Infanterie.

De commandant te *Strijbeek*, hiervan onderricht, ontvangt den last, met achterlating van eene bezetting bij de *Nieuwe brug* ten N.W. van *Strijbeek*, op beide oevers van de *Mark* te opereeren tegen afdeelingen vrijescharen, die door het eventueel oprukken van *Breda* naar de etappeliijn het geschuttransport in gevaar zouden kunnen brengen.

Onder mededeeling van het bovenstaande aan luitenant *B.*, geeft hij dezen officier te 12.10 n.m. van den 28en Maart den volgende

last:

Te uwer beschikking zijn:

a. uw eigen compagnie Infanterie te *Galder* (marschvaardig te 1 uur n.m.);

b. de  $\frac{1}{2}$  sectie wielrijders ( $\pm$  20 geweren) onder luitenant *P.* te *Kersel* (marschvaardig te 12.30 n.m.);

c. het  $\frac{1}{2}$  peloton Huzaren te *Kersel*.

Stel met dit detachement vast of zich in de terreinstrook tusschen *Mark* en *Aa*, begrensd Zuidwaarts door de lijn *Galder—Kaarschot*, Noordwaarts door den kunstweg *Ginneken—Houtbrug*, afdeelingen vrijescharen ophouden; zoo neen, keer dan te 4 uur n.m. naar de kantonnementen terug; zoo ja, drijf ze terug, los ze zooveel mogelijk op en tracht gevangen te maken.

\* Ik marcheer te 12.30 n.m. met een detachement van ongeveer gelijke sterke met een dergelijk doel op den O. Markoever van *Strijbeek* tot de lijn *Valkenburg—Ulvenhout*.

N.B. Afmarsch te 11 uur v.m. naar de aangegeven punten.

### Algemeene oorlogstoestand.

In den morgen van den 4en Februari worden *Rijsbergen* en *Etten* door detachementen der Westpartij (vijandelijk land), *Teteringen* en *Dorst* door detachementen der Oostpartij (eigen land) bezet.

### Bijzondere oorlogstoestand West.

Bij aankomst te *Etten*, alwaar nachtkwartier wordt gehouden om den 5en Februari met het detachement *Rijsbergen* den vijand tegemoet te gaan, wordt  $\frac{1}{2}$  bataljon Infanterie vooruitgeschoven naar *Prinsenhage* met den last het deboucheeren des vijands uit *Breda* en over de *Aa* tusschen *Suikerfabriek* en *Papenmuts hek* te beletten; op ondersteuning per tram uit *Etten* kan gerekend worden. \* De *Aa*-overgangen ten Z. van *Overa* worden uit *Rijsbergen* bezet.

De bataljonscommandant bestemt tot bovengenoemd doel  $\frac{3}{4}$  van de 1<sup>e</sup> compagnie tegenover de *Aa*,  $\frac{3}{4}$  van de 2<sup>e</sup> compagnie tegenover *Breda* (fictief) en houdt als algemeene reserve (fictief) aan de O. zijde van *Prinsenhage* ééne sectie van iedere compagnie.

Onder mededeeling van het bovenstaande geeft hij aan luitenant *B.* te *Prinsenhage* te 12.30 n.m. de

opdracht

met  $\frac{3}{4}$  zijner compagnie en 4 wielrijders af te marcheeren, ten einde het deboucheeren des vijands over de *Aa* in het vak *Papenmuts hek* — brug ten O. van *Blomkool* te beletten, waarbij op ondersteuning, hetzij uit *Prinsenhage*, hetzij uit *Etten*, gerekend kan worden.

De bestaande bruggen mogen niet vernield, moeten echter wel open versperd worden.

Patrouillegang tot op den O. Markoever.

N.B. De oefening vangt aan 12.30 n.m. te *Prinsenhage*.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 37a).

**Bijzondere oorlogstoestand Oost.**

Te *Teteringen* en te *Dorst* wordt, onder dekking van marsch-voorposten in de lijn *Driesprong—Heusdenhout—Goorbergsche heide*, nachtkwartier gehouden om den volgenden dag over *Ginneken* door het *Mastbosch* in de richting *Rijsbergen* op te rukken.

De algemeene commandant geeft te 12 uur 's middags aan luitenant *B.* de

opdracht

met zijne compagnie, de  $\frac{1}{2}$  2<sup>e</sup> compagnie en 4 wielrijders van *Teteringen* te marcheeren naar *Ginneken* tot het openhouden van de *Bocimeer-* en de *Duivelsbrug* (over de *Mark*), ten einde den overtocht van de detachementen *Teteringen* en *Dorst* in den vroegen morgen van den 5en Februari te verzekeren. Op ondersteuning zoo noodig te rekenen.

De patrouillegang moet zich uitstrekken tot de lijn *Prinsenhage—Overa*.

\* De rest der 2<sup>e</sup> compagnie marcheert gelijktijdig naar *Breda* tot het afsluiten der singelovergangen aan de N. en W. zijde.

N.B. De oefening vangt aan te 12.45 n.m. nabij *Groenewoud*.

### **Algemeene oorlogstoestand.**

In den voormiddag van den 11en Februari wordt *Dorst* door Infanterie der Oostpartij (vijandelijk land), *Etten* door Infanterie der Westpartij (eigen land) bezet.

*Oude Lei*, *Molen Lei* en *Gilze Wouwen* zijn 10 M. breed en ondoorwaadbaar.

### **Bijzondere oorlogstoestand Oost.**

Het oordbivak *Dorst*, alwaar in afwachting van versterking 2 dagen halt gehouden wordt, zet voorposten uit in de lijn *Heiningenhoef—mijlpaal 42—Weilust*.

Tot bescherming der linkerflank wordt aan luitenant *K.* te 12.30 n.m. de

opdracht

verstrekt met zijne compagnie en 3 wielrijders te marcheeren van *Dorst* naar *Tervoort* tot bewaking van de *Gilze Wouwen*, zich uitstreckende van en met den overgang in den landweg *Tervoort—Ijpelaarseind* tot en met de overgangen bij *Bolberg*.

Bij overschrijding der beek door den vijand wordt deze met eigen krachten, zoo noodig op tijdige aanvraag met ondersteuning uit *Dorst*, teruggeworpen.

Overgangen mogen niet vernield worden.

N.B. De oefening vangt aan te *Dorst* 12.30 n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 38a).

**Bijzondere oorlogstoestand West.**

De commandant te *Etten* heeft den last den 12en Februari de offensieve beweging over *Dorst* voort te zetten.

Geheel onbekend met de sterkte des vijands, zendt hij, bij gemis van voldoende Cavalerie, in den loop van den 11en Februari verkenningsdetachementen van Infanterie in de richting *Dorst*, één over \* *Breda*, één over *Ginneken*, het laatstgenoemde onder bevel van luitenant *P.*, sterk 1 peloton Infanterie en 4 wielrijders, met de

instructie

te verkennen in hoeverre de wegen *Ginneken—Kerkeind—Tervoort—Dorst* en *Ginneken—Roosberg—Bolberg—Tervoort—Dorst* bezet zijn, alsmede na te gaan zoowel den toestand der landwegen voor het gebruik van treinvoertuigen als den aard der overgangen over de *Gilze Wouwen* en de *Molen Lei* in genoemd rayon.

Na afloop der verkenning stelt het detachement zich tot het invallen der duisternis ten Z.W. van *Dorst* zoodanig op, dat een eventueele afmarsch des vijands uit *Dorst* langs den kunstweg naar *Breda* waargenomen en tijdig gemeld kan worden.

N.B. Aanvang der oefening 1 uur n.m. te *Ginneken*.

### Algemeene oorlogstoestand.

De 20 M. breede en ondoorwaadbare *Gilze Wouwen* en verder naar het N. de lijn *Heusdenhout—Terheyden* enz. vormt een deel der grens tusschen een witten en een oranje staat, die met elkaar in oorlog zijn.

Witte troepen concentreeren zich te *Strijbeek* en te *Breda*; de grens wordt door Infanterie-detachementen bewaakt.

In den voormiddag van den 24en Maart rukt uit *Oosterhout* eene oranjecolonne in de richting *Teteringen*, ééne idem in de richting *Seters*.

### Bijzondere oorlogstoestand wit.

Aan één bataljon Infanterie is opgedragen de bewaking van het riviervak *Hooge Aard—Ijpelaarseind*. De bataljonscommandant heeft 2 compagnieën in reserve gehouden te *Eikberg*, heeft 1 compagnie tot bewaking van de rivier bij *Hooge Aard* bestemd en heeft aan luitenant B. de

opdracht

gegeven met zijne compagnie, waarbij 4 wielrijders, de *Gilze Wouwen* te bewaken van en met de overgangen bij *Bolberg* tot en met de overgangen ten W. van *Tervoort*. Overschrijding der rivier moet belet worden; bij geforceerden overtocht moet de vijand zoo mogelijk met eigen krachten teruggeworpen worden; in beide gevallen kan, voor zooverre de tactische toestand bij *Hooge Aard* het toelaat, op ondersteuning door de algemeene reserve gerekend worden.

De overgangen moeten versperd, maar mogen niet vernield worden met het oog op het voornemen van de commandanten te *Breda* en te *Strijbeek* de grens te overschrijden, zoodra de concentratie voltooid is, wat vermoedelijk in den avond van den 24en Maart geschied zal zijn. \* Een linker nevendetachment te *Weilust* bezet de 2 bruggen ten O. daarvan, de rechtersvoorpostencompagnie van het bataljon *Eikberg* bezet o.a. de brug 500 M. ten W. van *Lage Aard*.

N.B. Vredesmarsch naar het oefeningsterrein, alwaar de toestand wordt aangegeven, zooals de compagniescommandant zich dien te 10 uur v.m. voorstelt.

Te *Eikberg* worden 6 man met 2 roode vlaggen gedetacheerd, voorstellende een deel der algemeene reserve. Luitenant B. verzendt daarheen alle berichten mondeling; de berichten worden ter plaatse genoteerd, na afloop der oefening gecontroleerd en ~~aan de~~ daarna naar den leider gezonden.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 39a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje.**

De 2 colonnes houden onder dekking van marschvoorposten halt te *Teteringen* en te *Dorst* met het voornemen den volgenden morgen den vijand bij *Breda* aan te tasten. De rechtercolonne moet zich evenwel 24 Maart nog meester maken van *Heusdenhout*, de linkercolonne van de lijn *Kerkeind—Bavel*.

De commandant der linkercolonne gelast aan den commandant der voorhoede, sterk 2 bataljons Infanterie, de *Gilze Wouwen* tusschen *Tervoort* en *Lage Aard* over te gaan en de lijn *Kerkeind—Bavel* te bezetten, o. a. tot bescherming van het slaan van bruggen over de *Gilze Wouwen* ten Z. van *Tervoort* in den vroegen morgen van den 25en Maart.

De voorhoedecommandant besluit, na ontvangst van de berichten der verkenning door Cavalerie, dat alle rivierovergangen door Infanterie afgesloten zijn, bij *Lage Aard* den rivierovergang te forceeren met \* 7 compagnieën. Onder mededeeling daarvan aan den commandant van de compagnie voortroep, den luitenant *P.* geeft hij dezen officier ten Z. van *Dorst* te 1.15 n.m. de

## opdracht

te demonstreeren in het riviervak „bruggen ten W. van *Tervoort*—bruggen bij *Bolberg*” met dien verstande, dat, mocht één der overgangen geforceerd kunnen worden, zulks geschieden moet ten einde de kansen voor den hoofdaanval te vermeederen. Bij gelukten overgang wordt de brug vastgehouden en wordt, in afwachting van nadere bevelen, de demonstratieve houding niet verder voortgezet dan met een verzekerd bezit van den overgang overeen te brengen is.

N.B. De oefening vangt aan te 1 uur n.m. 500 M. ten Z. van *Dorst*.

### Algemeene oorlogstoestand.

De grens tusschen een oranjen en een witten staat wordt gevormd door den benedenloop van de ondoorwaadbare en 10 M. breede *Chaamsche beek* tot *mijlpaal 3* ten Z.O. van *Rakens* en verder door de gemeentegrens tusschen *Gilze—Rijen* en *Chaam*.

De witte staat heeft in den morgen van den 2en Februari aan den oranjen staat den oorlog verklaard. De staat ten W. van de *Mark* is neutraal gebied.

Van den oranjen staat bevinden zich in den morgen van den 2en Februari grensdetachementen o.a. te *Bavel* en te *Gilze*, van den witten staat marcheeren op dien dag colonnes uit het Z. komend, in de richtingen *Chaam* en *Strijbeek*.

### Bijzondere oorlogstoestand oranje.

Op het bericht van den marsch des vijands in de richtingen *Chaam* en *Strijbeek* krijgt het bataljon Infanterie te *Bavel*, onder mededeeling dat uit *Gilze* 2 compagnieën Infanterie *Valkenburg* en *Nieuwbosch* zullen bezetten, den last de riviergrens af te sluiten. De bataljonscommandant dirigeert:

1<sup>e</sup> compagnie min  $\frac{1}{2}$  sectie op *Pennedijk* (\*  $\frac{1}{2}$  sectie is op requisitie naar *Ginneken*);

\* 2<sup>e</sup> compagnie op *Geersbroek*;

\* rest van het bataljon voorloopig op *Woestenbergsche hoef*.

Aan den commandant der 1<sup>e</sup> compagnie (luitenant M.) geeft hij de

opdracht

in het riviervak van de *Mark* tot en met de brug ten N.O. van *Cauwelaar* een eventueel doordringen des vijands te beletten, waarbij op ondersteuning, als de tactische toestand op den linkervleugel het toelaat, gerekend mag worden.

De overgangen mogen niet vernield, maar moeten open versperd worden ten behoeve van verkenningen door Cavalerie, die heden middag uit *Geertruidenberg* verwacht wordt.

N.B. Vredesmarsch naar het oefeningsterrein, alwaar de opstelling te 1.30 n.m. ingenomen moet zijn.

Naar de brug ten N. van *Rakens* wordt 1 hoornblazer gezonden met een bord, waarop „bezet door 1 sectie Infanterie en versperd”.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 40a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit.**

De colonnes staken den marsch zoodanig, dat de uiterste voorposten komen in de lijn *Chaam—Ginderdoor—Strijbeek*.

De algemeene commandant wil met het oog op de voorwaartsche beweging op den volgenden dag nog heden inlichtingen bekomen omtrent den toestand bij den vijand en omtrent dien betreffende enkele terreinpunten.

Onder mededeeling dat 2 eskadrons Huzaren uit *Chaam* ter verkenning voorwaarts gaan naar *Gilze* en *Molenschot*, geeft hij aan luitenant *D.* nabij *Elsakker*, 2 K.M. ten Z. van *Strijbeek*, de volgende

## instructie:

Overschrijd met 2 sectiën wielrijders met geweren de grens tot verkenning van den toestand des vijands nabij *Bavel* en *Ginneken* met O. grens van waarneming de lijn *Rakens—Bolberg*.

Meer bepaaldelijk wordt rapport verlangd omtrent de voorste lijn van 's vijands opstelling en omtrent de overgangen over de *Chaamsche beek* en de *Bavelsche Leij*.

Na volbrachte verkenning moet de overgang in den kunstweg ten Z.W. van *Pennedijk* door u opengehouden worden, waartoe na het houden eener rust nog \* 1 peloton over *Strijbeek* naar genoemden overgang oprukt en aldaar te ongeveer 3 uur n.m. aankomt.

N.B. Afmarsch van *Strijbeek* te 1.30 n.m.

### Algemeene oorlogstoestand.

Een wit detachement verschanst zich nabij *de Moeren* (7 K.M. ten Z.W. van *Rijsbergen*).

Oranje detachementen, uit N. richting opgerukt, bereiken in den voormiddag van den 30en Maart *Oosterhout* en *Dongen*.

Wordt aangenomen, dat de eenige Markovergang tusschen *Breda* en *Groot Eyssel* gevormd wordt door de *Scheele brug* en dat de *Mark* en de *Chaamsche beek* ondoorwaadbaar en resp. 50 en 20 M. breed zijn.

### Bijzondere oorlogstoestand wit (eigen land).

Wit heeft, na telegraphische mededeeling van de burgemeesters van *Oosterhout* en *Dongen* omtrent de bezetting dezer plaatsen door den vijand, \* 2 eskadrons Cavalerie over de *Scheele brug* ter nadere opheldering omtrent 's vijands toestand vooruitgezonden met vergunning zoo noodig alle bruggen ten O. van de *Mark* te vernielen. Ter beschikking van den Cavalerie-commandant wordt gesteld het peloton Infanterie, dat zich aan de *Scheele brug* bevindt, waarbij 10 wielrijders met geweren en \* eenige pioniers met springmiddelen, het geheel onder luitenant *M.* Bij aankomst aldaar geeft de Cavalerie-commandant aan dezen officier, onder mededeeling van zijne voorwaartsche beweging, de

#### (1<sup>e</sup>) opdracht:

Begeef u, met achterlating van eene halve sectie Infanterie aan deze brug, naar de *Chaamsche beek*, verniel alle overgangen ten N.W. van *mijlpaal 3* (kunstweg naar *Chaam*) met uitzondering van dien ten N.O. van *Cauwelaar*, houd dezen open als relaispost voor doorzending mijner berichten. Ik overnacht vermoedelijk in het voorterrein.

N.B. Te 12 uur 's middags zijn met gebruikmaking van al de springmiddelen de overgangen alle afdoende vernield (borden te plaatsen aldaar) en bevindt de 1½ sectie zich nabij de *Cauwelaarsche brug*.

Gevraagd: bevel voor de ½ sectie aan de *Scheele brug* en maatregelen nabij *Cauwelaar*.

#### (2<sup>e</sup>) opdracht:

Te 1 uur n.m. overhandigt een huzarenpatrouille onderstaand schriftelijk bevel van den Cavalerie-commandant:

De vijand zet den marsch voort in de richtingen *Teteringen* en *Dorst*. Door u moet de brug bij *Cauwelaar* vernield, de *Scheele brug* opengehouden worden, dit laatste zoowel tot expeditie der berichten als ter wille van mijn eventueelen terugtocht, in verband waarmede mijnerzijds de brug over de *Chaamsche beek* bij *Chaamdijk* door \* 1 peloton Huzaren bezet wordt.

*Molenschot*, 30 Maart, 12.30 n.m.

N.B. Aanvang der oefening aan de *Cauwelaarsche brug* te 12 uur 's middags en aan de *Scheele brug* te 12.15 n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 41a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje** (vijandelijk land).

De detachementen marcheeren door tot *Teteringen* en *Dorst*, alwaar de nacht van 30 op 31 Maart zal worden doorgebracht met marschvoorposten in de lijn *Den Dijk—Heusdenhout—Tervoort*.

De algemeene commandant wil den volgenden morgen vroegtijdig, afhankelijk van de resultaten der verkenningen, hetzij over *Breda*, hetzij over de *Scheele brug*, naar *Rijsbergen* marcheeren om van daaruit den vijand bij de *Moeren* aan te grijpen.

Onder mededeeling dat de Cavalerie over *Breda* ter verkenning voorwaarts gaat in Z.W. richting, geeft de algemeene commandant aan luitenant *W.* de volgende

opdracht:

Ga heden te 11.30 v.m. met  $\frac{3}{4}$  compagnie Infanterie en  $\frac{1}{2}$  sectie wielrijders met geweren van *Teteringen* voorwaarts tot verkenning

a. of *Ginneken*, *Ulvenhout* en *Notsel* met omgeving vrij zijn van vijand,

b. of de overgangen over de *Bavelsche Leij* en de *Chaamsche beek*, in of nabij den kunstweg *Ginneken—Notsel*, alsmede de *Scheele brug* nog in goeden staat zijn tot het gebruik door troepen met voertuigen.

Kan zonder ernstige verliezen doorgedrongen worden tot de *Scheele brug*, zoo wordt er prijs op gesteld, dat deze bezet wordt met het doel eene vernieling daarvan door den vijand te verhinderen. Verkeert de brug in goeden toestand en wordt de opstelling daarachter u niet of niet noemenswaard door den vijand bemoeilijkt, zoo wordt na ontvangen bericht daarvan mijnerzijds onverwijld één bataljon Infanterie nagezonden tot het openhouden der brug.

Bij ontmoeting van ernstigen vijandelijken weerstand wordt desnoods teruggegaan op de Z. zijde van *Breda*.

N.B. De oefening vangt aan te *Heusdenhout* 12 uur 's middags.

### **Algemeene oorlogstoestand.**

De ondoorwaadbare *Aa* vormt de grensscheiding tusschen een witten en een oranje staat, die met elkaar in oorlog zijn. Het terrein ten N. van de spoorbaan *Tilburg—Moerdijk*, met inbegrip van *Breda*, behoort tot een neutralen staat. Over de *Aa* zijn in het riviervak 12 K.M. ten Z. van *Breda* alleen overgangen bij *Oranjeboom* en bij *Rijsbergen*.

In den voormiddag van den 14en December marcheert een wit detachement over *Rosendaal* in O. richting en beweegt een oranje detachement, uit het O. komend, zich in de richting van *Gilze*.

### **Bijzondere oorlogstoestand wit.**

De commandant van het witte detachement houdt halt te *Etten* met het voornemen voorloopig eene defensieve houding aan te nemen in de voorpostenlijn *Moleneind—Neerstraat—Leur*.

In verband daarmee wil hij de overgangen bij *Rijsbergen* en bij *Oranjeboom* zoo spoedig mogelijk doen vernielen.

Onmiddellijk na aankomst te *Etten* zendt hij:

\* uit *Etten* 1 peloton Infanterie, waarbij pioniers met springmiddelen, naar *Rijsbergen*;

uit *Leur* een detachement van gelijke sterkte (een klein deel der voorhoede) onder luitenant *R.* naar *Oranjeboom*, voor beiden met

opdracht

de bruggen afdoende te vernielen en eene poging des vijands tot herstel te beletten. In den morgen van den 15en December zullen de detachementen worden afgelost.

N.B. Het peloton bereikt de Z.O. punt van het *Liesbosch* te 1.25 n.m., op welk uur de oefening aldaar aanvangt.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 42a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje.**

Het oranje detachement staakt den marsch te *Gilze* en houdt daar nachtkwartier met het voornemen den volgenden morgen (15 December) vroegtijdig den vijand tegemoet te gaan.

De commandant wil zich den 14en December nog zooveel mogelijk gegevens omtrent de tegenpartij verschaffen. Hij belast daarmede den majoor *A.* der Huzaren, die de beschikking krijgt over 2 eskadrons, thans te *Hooge Aard*, en over  $\frac{3}{4}$  compagnie Infanterie te *Gilze*, waarvoor wagens gerequireerd worden.

Majoor *A.* zendt aan den compagniescommandant, kapitein *B.*, de volgende

order:

*Hooge Aard*, 14 December, 10.30 v.m.

Ik ga heden te 11 uur v.m. met \* 2 eskadrons over *Ginneken* en *Oranjeboom* in de richting *Rosendaal* tot verkenning van 's vijands toestand en handelingen. Rijd met uwe compagnie naar *Ginneken*, zend de wagens aldaar terug, marcheer naar *Oranjeboom* en houd de brug, die tot uwe aankomst door \* 1 peloton Huzaren bezet wordt, voor mijne Cavalerie, die vóór het invallen der duisternis op den rechter Aa-oever overgaat, open.

Bevelen voor den avond en den nacht zullen u tijdig verstrekt worden.

De majoor, enz.

N.B. De  $\frac{3}{4}$  compagnie bereikt te 12.40 n.m. *Ginneken*, alwaar op dat uur de oefening aanvangt.

(2<sup>e</sup>) opdracht:

Te 2.45 n.m. komt bij den compagniescommandant een bericht in van majoor *A.*, dat hij door vijandelijke Infanterie en Cavalerie afgedrongen is naar het Z., bij *Rijsbergen* op den rechter Aa-oever is moeten overgaan en den nacht zal doorbrengen te *Ginneken*. De compagniescommandant krijgt daarbij den last van oever te verwisselen, doch de brug ook gedurende den nacht bezet te houden, met patrouillegang tot *Prinsenhage*, *Rith*, *Effen* en *Overa*.

### Algemeene oorlogstoestand.

Een uit *A*, 10 K.M. ten Z. van *Strijbeek*, vooruitgeschoven wit detachement brengt de lijn *Kerkeind—Ginneken* in staat van tegenweer tegen eene oranje troepenafdeeling, die in den voormiddag van den 21en Maart over *Hooge Zwaluwe* in Z. richting marcheert.

De *Molen Lei* en de *Gilze Wouwen* zijn 10 M. breed en ondoorwaadbaar.

### Bijzondere oorlogstoestand wit (vijandelijk land).

De detachementscommandant heeft al de overgangen over de *Molen Lei* vóór het front der stelling doen vernielen; evenzoo zijn, met uitzondering van de beide overgangen bij *Bolberg*, alle bruggen en duikers over de *Gilze Wouwen* tot en met de brug bij *Lage Aard* vernield geworden. Door de vakecommandanten, c. q. de algemeene reserve, zijn posten aan die terreinhindernissen geplaatst; de vakreserve van den rechtervleugel bevindt zich te *Bavel*, de algemeene reserve is gelegerd bij *Woestenbergsche hoef*.

De beide overgangen bij *Bolberg* heeft de detachementscommandant niet doen vernielen, omdat hij zijne verkenningen naar den kunstweg *Dorst—Driesprong—Breda* over *Bolberg* wil doen verrichten.

Onder mededeeling van het bovenstaande aan luitenant *B.*, geeft hij dezen officier de

#### opdracht

met 1 peloton Infanterie naar *Bolberg* te marcheeren, het defilé in den landweg *Eikberg—Tervoort* voor genoemd doel open te houden, als relaispost te dienen voor inkomende berichten, bestemd voor den detachementscommandant te *Roosberg* en voor overmacht terug te gaan op de algemeene reserve.

N.B. Aanvang der oefening bij *Bolberg* te 12.15 n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 43a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje** (eigen land).

De commandant der oranje afdeeling laat zijne troepen halt houden te *Terheyden* en te *Ter Aalst* met het voornemen op 22 Maart den marsch met offensieve bedoelingen zoo vroegtijdig aan te vangen, dat zijne voorste troepen bij het aanbreken van den dag met den vijand slaags raken.

Het ligt aanvankelijk in zijn voornemen 's vijands rechtervleugel aan te tasten en den tegenstander op de *Mark* te werpen. Aangezien alleen met zekerheid bekend is, dat *Kerk-eind* den rechtervleugel der stelling vormt, maar de sterkte der bezetting een geheel onbekende factor is, zoo draagt hij aan majoor *B.* op nog den 21en met 1 bataljon Infanterie en 1 sectie Pioniers eene verkenning te verrichten tegen het front van 's vijands rechtervleugel, gepaard met eene opheldering omtrent den toestand achter dien vleugel, terwijl na volbrachte opdracht in enge voeling met den vijand gebleven moet worden.

Majoor *B.* bereikt *Teteringen* te 11.45 v.m. Onder mededeeling aan luitenant *G.* van de ontvangen opdracht en van zijn voornemen zelf met 3 compagnieën Infanterie en  $\frac{3}{4}$  sectie Pioniers te marcheeren over *Heusdenhout* naar het terrein ten W. van de *Gilze Wouwen* en zoo mogelijk, zij het dan ook tijdelijk, over *Kerkeind* tot *Bavel* door te dringen, geeft hij aan genoemden officier de volgende

## opdracht:

Begeef u met 1 compagnie Infanterie en 10 pioniers over *Dorst* naar *Bolberg* om van daaruit eene verkenning te verrichten van troepen, eventueel aanwezig in den driehoek *Roosberg—Eikberg—Woestenbergsche* hoef. Ga na het volbrengen dier opdracht terug op den O. oever van de *Gilze Wouwen* en zet gevechtsvoorposten uit in de lijn *Tervoort—Bolberg*, met sterken patrouillegang in Z.W. richting.

N.B. De compagnie vangt de oefening aan te *Dorst* 12.30 n.m.

### Algemeene oorlogstoestand.

In den voormiddag van den 18en April wordt *Rijen* door een oranje detachement (Oostpartij), *Stuivezand* ten Z. van *Rijsbergen* door een wit detachement (Westpartij) bezet.

De *Mark* en de *Chaamsche beek* zijn ondoorwaadbare terreinhindernissen.

### Bijzondere oorlogstoestand oranje (eigen land).

De opdracht van den commandant van het detachement *Rijen* houdt o.a. in het zich op 18 April in bezit stellen van de *Scheele brug* ten Z.W. van *Notsel* en van de *Nieuwe brug* ten N.W. van *Strijbeek* voor eene brigade, die in den avond van dien dag *Gilze* zal bereiken en den volgenden dag vroegtijdig den marsch naar en over de *Mark* wil voortzetten.

De commandant ziet zich bij aankomst te *Rijen* genoodzaakt aan het gros van zijn detachement eene rust van 1½ uur te geven alvorens den marsch te kunnen voortzetten. Twee der minst vermoeide compagnieën, die na aftrek van de meest vermoeiden ieder 3 sectiën sterk worden, gevoelen zich evenwel in staat, met achterlating van den ransel, den marsch naar de *Mark* zonder rust te ondernemen.

Onder mededeeling aan de commandanten dier compagnieën, dat het detachement na 1½ uur rust de beweging zal voortzetten over *Hooge Aard* en *Valkenburg* naar *Rakens* om aldaar verdere maatregelen te nemen, geeft de detachementscommandant aan luitenant *M.* als commandant van de 1<sup>e</sup> compagnie de volgende

#### opdracht:

Marcheer onverwijd af en houd, onder vasthouding van de brug over de *Chaamsche beek* bij *Rakens* ten N.O. van *mijlpaal 2*, de *Scheele brug* open; blijkt dit niet mogelijk, zoo moet het overschrijden der brug door den vijand belet worden.

\* De 2<sup>e</sup> compagnie, die u volgt tot *Rakens*, gaat van daar rechtstreeks naar de *Nieuwe brug* met het doel deze open te houden.

N.B. De 1<sup>e</sup> compagnie, waarbij 2 wielrijders, begint de oefening te 1 uur n.m. aan de Z.zijde van *St<sup>e</sup> Annabosch*.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 44a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit** (vijandelijk land).

De detachementscommandant besluit te *Stuivezand* eene rust van 2 uur te houden en daarna den marsch over *Rijsbergen*, *De 3 Zwaantjes* en *Notsel* naar *Pennedijk* voort te zetten om na een aldaar verkregen verband met een detachement, dat over *Etten* naar *Ginneken* moet marcheeren en  $\pm$  3.30 n.m. aldaar kan aankomen, concentrisch in de richting *Rijen* op te rukken.

Onder mededeeling daarvan aan luitenant *R.*, geeft hij dezen officier de

## opdracht

zich met 1 peloton Infanterie onverwijd te begeven naar de *Scheele brug* en naar de brug over de *Chaamsche beek* in den kunstweg ten Z.W. van *Pennedijk*, met den last beide bruggen, benoodigd voor het 2 uur later volgend detachement, tegen vernieling door de vijandig gezinde bevolking of door den vijand te beschermen.

N.B. Het peloton, waarbij 3 wielrijders, marcheert naar den viersprong van landwegen, 700 M. ten Z.W. van *Valkeniers ven.*, alwaar de oefening aanvangt te 12.55 n.m.

### Algemeene oorlogstoestand.

De ondoorwaadbare *Mark* vormt de grens tusschen een oranjen en een witten staat.

Wit heeft op 26 Maart aan oranje den oorlog verklaard.

Oranje troepen concentreeren zich te *Tilburg*; Infanterie-grensdetachementen staan in de lijn *Terheyden—Breda—Notsel—Kleyn Eyssel*.

Witte troepen concentreeren zich te *Rosendaal* met een vooruitgeschoven detachement te *Etten*.

### Bijzondere oorlogstoestand oranje.

Het linker grensbataljon heeft op 27 Maart 1 compagnie te *Ginneken*, 1 compagnie te *Notsel*, 1 compagnie te *Strijbeek* en 1 reserve-compagnie te *Geersbroek*.

De commandant der compagnie (3 sectiën) *Notsel* (luitenant *M.*) heeft den

last

de *Mark* van en met de *Loopbrug* ten W. van *Ulvénhout* tot en met de *Scheele brug* te bewaken.

Zijne instructie houdt o.a. in:

Overgangen wel versperren, maar niet vernielen met het oog op het later offensief, verkennen tot de lijn *Overa hek—Valkeniers ven*, verkennende afdeelingen des vijands aan de rivier afwijzen, doorgedrongen afdeelingen, zoo noodig met steun van de reserve-compagnie, terugwerpen, voor overmacht teruggaan achter de *Chaamsche beek* in de richting *Geersbroek*.

N.B. Marcheeren naar het oefeningsterrein en den toestand van den morgen van den 27en Maart aangeven.

De *Mark* mag evenwel vóór 12.30 n.m. niet overschreden worden.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 45a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit.**

De commandant van het detachement *Etten*, sterk 2 bataljons Infanterie en 1 sectie wielrijders met geweren, heeft in last op 27 Maart de *Duivelsbrug* (ten W. van *Ginneken*) te forceeren en open te houden voor de brigade, die in den avond van dien dag aldaar het vijandelijk grondgebied wil binnendringen.

Hij bestemt 1 compagnie voor demonstratie tegen *Breda*, 1½ compagnie met ½ sectie wielrijders voor een nevenaantal in het vak *Scheele brug—Nieuwenhuis* en de rest voor den hoofdaantal op de *Duivelsbrug*.

Kapitein *B.*, commandant van den nevenaantal, bevindt zich te 12.30 n.m. te *Overa*. Hij krijgt op dat uur van zijne wielrijders bericht, dat de bruggen in het aangegeven riviervak versperd en bezet zijn, dat de rivier tusschen die bruggen niet streng bewaakt schijnt te worden en dat zich bij *Blauwe kamer* een kleine roeiboort bevindt, waarop beslag is gelegd en welks eigenaar genegen is behulpzaam te zijn bij het overzetten van troepen.

Kapitein *B.* geeft daarop aan luitenant *B.*, onder mededeeling, dat hij zelf met 1 compagnie tegenover het vak *Scheele brug—Schoondonk* zal ageeren met het doel vasten voet aan den overkant der *Mark* te krijgen, de

opdracht:

Ga met uw peloton en de ½ sectie wielrijders onder luitenant *P.* zoo geheim mogelijk naar *Blauwe kamer*, overschrijd aldaar de grens en dring, onder vasthouding van de bruggen ten Z.W. van *Pennedijk*, zoo krachtig mogelijk voorwaarts in de richting van *Scheele brug*. \* Zend mij ieder ¼ uur bericht omtrent uw toestand naar *Dr.* ten W. van *Schoondonk*, alwaar door mij een relaispost geplaatst wordt.

N.B. Aanvang der oefening bij *Overa hek* te 12.40 n.m. Luitenant *B.* zondert 6 man met 1 roode en 2 witte vlaggen af, voorstellend een deel van de compagnie, die tegen *Scheele brug* en *Schoondonk* optreedt.

### **Algemeene oorlogstoestand.**

Eene oranje divisie, gemarcheerd zijnde over *Tilburg* en *Breda*, komt 10 Januari ten O. van *Rosendaal*, dat door witte troepen in staat van tegenweer gebracht is.

Oranje heeft op de verschillende stations der spoorbaan *Tilburg—Etten* kleine detachementen Infanterie achtergelaten.

Te *Dorst* nabij *Pompstation* wordt een station verondersteld.

In den morgen van den 10en Januari wordt *Strijbeek* door een gemengd wit detachement bezet.

### **Bijzondere oorlogstoestand oranje** (vijandelijk land).

De stations *Gilze Rijen* en *Breda* zijn elk door \* 1 compagnie Infanterie, het station *Dorst* is door  $\frac{1}{2}$  compagnie Infanterie, waarbij 6 wielrijders, onder luitenant *D.* bezet.

Ieder commandant heeft de instructie het station te beschermen en de baan over eene zekere lengte te bewaken, opdat de spoorweg als etappelijs ongestoord dienst kan doen; tot het station *Dorst* behoort het baanvak *Oude Lei—p<sup>l</sup>. 7.* Indien zijwaarts hulp gevraagd wordt, moet zij zoo mogelijk verleend worden met dien verstande, dat de post niet geheel ontbloot mag worden.

N.B. Aangeven den toestand te *Dorst* te 1 uur n.m. van den 10en Januari, zijnde 4 uur na ontvangst der opdracht.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 46a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit** (eigen land).

De commandant van het detachement *Strijbeek* heeft in last den vijand in zijne verbindingen zooveel mogelijk nadeel toe te brengen.

Hij heeft het voornemen zich in den namiddag van den 10en Januari meester te maken van de stations *Gilze Rijen* en *Dorst*.

Hij marcheert naar *Eikberg* en wacht daar de berichten van het  $\frac{1}{2}$  eskadron Cavalerie in.

Te 12.30 n.m. ontvangt hij van den eskadronscommandant uit *Molenschot* de eerste gegevens, die wijzen op eene rechtstreeksche bezetting van de beide stations en op eene zwakke bewaking der baan door Infanterie.

Onder mededeeling dat hij \* met de hoofdmacht over *Molenschot* naar het station *Gilze Rijen* oprukt, geeft hij aan den luitenant A. de volgende

## opdracht:

Marcheer onverwijd met 1 compagnie Infanterie, \*  $\frac{1}{2}$  sectie V. Pioniers) met springmiddelen en  $\frac{1}{2}$  peloton Huzaren in de richting *Dorst* met het doel u meester te maken van het station, de noodige vernielingen daaraan toe te brengen en de telegraphische gemeenschap op 1.5 K.M. ten W. en ten O. van *Dorst* op meerdere plaatsen te verbreken.

Na aankomst bij *Dorst* moet door u ieder kwartier de toestand ter plaatse aan mij schriftelijk bericht worden (bij de oefening aan den leider).

N.B. Oefening vangt aan te *Eikberg* 12.45 n.m.

### **Algemeene oorlogstoestand.**

Den 8en December is *Rosendaal* door eene vooruitgeschoven brigade der Zuidpartij (eigen land), *Geertruidenberg* door een vooruitgeschoven detachement der Noordpartij (vijandelijk land) bezet.

### **Bijzondere oorlogstoestand Zuid.**

De commandant te *Rosendaal* ontvangt den 9en December het bevel zijne brigade nog dien dag deels per spoor, deels te voet naar *Breda* te zenden en deze plaats te bezetten.

Hij zendt per stoomtram 1 compagnie Infanterie onder bevel van luitenant *D.* naar *Breda*. Onder mededeeling, dat de spoorbaan tot *Breda* door Cavalerie bewaakt wordt, geeft hij aan genoemden officier de

opdracht:

1°. het station *Breda* te bezetten en omtrent de veiligheid ter plaatse te seinen;

2°. de uitlading van het eerst aankomende bataljon Infanterie (aankomst  $\pm$  3.45 n.m.) te beschermen;

3°. na aankomst van dit bataljon zich onder de bevelen van den bataljonscommandant te stellen.

N.B. Marcheeren naar de spoorbrug over de *Mark*, alwaar de compagnie te 12.15 n.m. uitgeladen is en de oefening aanvangt.

Te 1.10 n.m. stelt eene Cavalerie-patrouille zich ter beschikking van den compagniescommandant.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 47a).

**Bijzondere oorlogstoestand Noord.**

De commandant te *Geertruidenberg* heeft in den vroegen morgen van den 9en December 1 compagnie Infanterie met 4 wielrijders onder bevel van kapitein X. gezonden naar *De Abtshoef*, met last afdeelingen te plaatsen nabij de wegen, die van *Breda* naar *Oosterhout*, *Ter Aalst* en *Terheyden* voeren, een en ander met het doel een eventueel oprukken van vijandelijke afdeelingen door den driehoek *Breda—Oosterhout—Terheyden* tijdig te melden en den marsch te vertragen.

Kapitein X. heeft de compagnie als volgt opgesteld:

1 sectie en 1 wielrijder nabij *Gebraden Aal*;

1 sectie en 1 wielrijder aan het snijpunt van den weg *Ter Aalst—Teteringen* met *Heistraat*;

1 peloton en 2 wielrijders nabij *De Abtshoef*.

N.B. De afdeelingen marcheeren rechtstreeks naar hare plaatsen, respectievelijk langs *Terheydenschen* kunstweg, over *Teteringen* en langs *Vught Straat—Maas Dijk* en *Nieuwe Dijkje*; zij nemen volgens uit te reiken instructiën hare maatregelen.

\* Een nevendetachement staat bij *mijlpaal 9* ten Z.W. van *Wagenberg* met soortgelijke instructie, front naar het Westen.

Te 2 uur n.m. ontvangt luitenant G. (kapitein X. is plotseling ongesteld geworden) de volgende

opdracht:

*Geertruidenberg*, 9 December, 1 uur n.m.

Een betrouwbaar bericht meldt mij, dat nog heden avond troepen per spoor uit *Rosendaal* naar *Breda* vervoerd worden. Ruk met de geheele compagnie zoo snel mogelijk en onverwijld op tot vermeerstering van het station *Breda* en tot vernieling van de spoorbrug over de *Mark*, tot welk laatste doel \* 3 pioniers per rijwiel, voorzien van springmiddelen,  $\pm$  2.15 n.m. bij *De Abtshoef* kunnen aankomen.

De bezetting van *Geertruidenberg* marcheert te 2 uur n.m. over *Ter Aalst* door *De Vught* naar *Breda*.

### Algemeene oorlogstoestand.

Eene Oostelijke troepenmacht is 19 Januari van *Rijen* over *Breda* in de richting *Rosendaal*, dat door Westtroepen bezet is, opgerukt.

De spoorbaan *Rijen—Etten* wordt als achterwaartsche verbinding door Oost streng bewaakt.

In den avond van den 19en Jannari wordt *Rijsbergen* door een detachement Infanterie West bezet.

### Bijzondere oorlogstoestand Oost (vijandelijk land).

De spoorwegstations der etappelijn zijn door detachementen Infanterie bezet, de spoorbaan zelve, waarlangs ten deele prikeldraad, wordt bewaakt; o. a. zijn te *Rijen* en te *Breda* 2 compagnieën Infanterie, terwijl zich bij elken spoorwegovergang een ten deele voltooid blokhuis bevindt met 1 groep Infanterie.

De instructie der commandanten te *Breda* en te *Rijen* houdt o. a. in, dat zijwaarts, waar dit gevraagd wordt, hulp verschaft moet worden, waarbij de post echter niet geheel van troepen ontbloot mag worden.

*Rijen* ontvangt tusschen 12 en 1 uur n.m. van den 20en Januari telegraphisch uit *Breda* verschillende berichten omtrent het oprukken van eene colonne Infanterie door het *Mastbosch* naar *Breda* en te 1.25 n.m. eene bepaalde aanvraag om hulp, daar minstens 1 bataljon Infanterie het station van de Z. en Z.O. zijde bedreigt.

*Rijen* geeft daarop te 1.30 n.m. aan luitenant S., commandant van eene inmiddels gealarmeerde compagnie Infanterie van 3 sectiën, de

opdracht

zoo snel mogelijk naar station *Breda* te marcheeren en zich ter beschikking van den etappecommandant aldaar te stellen.

N.B. De oefening vangt aan te 2 uur n.m. op 2 K.M. ten O. van *Dorst*.

Bij elk der spoorwegovergangen *K<sup>n</sup>. m.*, *p<sup>l</sup>. 4*, *p<sup>l</sup>. 5*, *Baarschot* en *Dorst* wordt 1 groep Infanterie geplaatst; bij de overige overgangen geschiedt de bewaking fictief.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 48a).

**Bijzondere oorlogstoestand West** (eigen land).

Eene colonne Infanterie, sterk  $1\frac{1}{2}$  bataljon, rukt 20 Januari van *Rijsbergen* op tot vermeerstering van het station *Breda*. Ter hoogte van *Ginneken* geeft de commandant aan luitenant *M.* te 12.25 n.m. den

last

zich met 1 peloton Infanterie, 10 met geweren bewapende wielrijders en \* 4 pioniers over *Weilust* te begeven in de richting *Dorst*, met het doel eensdeels de telegraphische gemeenschap aan de spoorbaan *Breda—Rijen* op meerdere plaatsen te verbreken, anderdeels den marsch van troepen, die eventueel uit *Rijen* ten N. of ten Z. van de spoorbaan ter ondersteuning van *Breda* mochten oprukken, te beletten, in ieder geval door een zoo actief mogelijk optreden te vertragen.

N.B. Afmarsch van *Ginneken* te 12.30 n.m.

### Algemeene oorlogstoestand.

De grens tussehen een oranjen en een witten staat wordt o. a. gevormd door eene lijn, die ongeveer den kunstweg *Etten—Breda—Tilburg* volgt.

Eene oranje divisie is op 6 Februari gemarcheerd van *Rijsbergen* over *Breda* en *Oosterhout* naar *Geertruidenberg*, welk oord zij bezet heeft tegen uit het Oosten oprukkende witte colonnes. Te *Breda* en te *Oosterhout* zijn zwakke oranje detachementen achtergelaten.

Een wit grensdetachment is op 6 Februari, na eenige schermutseling nabij *Breda* met de voorste afdeelingen der oranje divisie, in de richting *Terheyden* teruggegaan.

Destoomtramweg *Rijsbergen—Breda—Oosterhout—Geertruidenberg*, die als aanvoerweg voor de bezetting van *Geertruidenberg* dienst doet, is op 8 Februari tussehen *Breda* en *Oosterhout* op meerdere plaatsen zoodanig door witte afdeelingen onbruikbaar gemaakt, dat het transport per stoomtram gestremd is geworden.

### Bijzondere oorlogstoestand oranje.

Met het oog op den hoogst noodzakelijken aanvoer van vele krijgsbenoodigdheden gedurende de eerstvolgende dagen uit eigen land naar *Geertruidenberg*, alwaar voorloopig eene defensieve houding wordt aangenomen, wil de divisiecommandant zich het ongestoord gebruik van den stoomtramweg verzekeren. Hij laat door 1½ bataljon Infanterie in den morgen van den 9en Februari de werkzaamheden, noodig tot herstel der baan door pioniers, dekken en na afloop daarvan de baan en het transport daarlangs beschermen. Het herstel heeft in den voormiddag geregeld kunnen plaats vinden; enkele witte patrouilles, die den stoomtramweg uit W. richting schenen te willen naderen, zijn door vuur afgewezen. Tot bescherming van de baan en het transport daarlangs verdeelt de detachementscommandant den weg *Oosterhout—Breda* in 4 compagniesvakken, terwijl de algemeene reserve, sterk 2 compagnieën Infanterie en 1 peloton Pioniers, geplaatst wordt deels nabij *Kalix Berna*, deels nabij *Heiningenhoef*. De detachementscommandant geeft aan luitenant S. de

opdracht

met zijne compagnie de bescherming van het baanvak *mijlpaa. 25—mijlpaal 27* op zich te nemen, waarbij op ondersteuning van de \*algemeene reserve bij *Kalix Berna*, die zoowel in N. als in Z. richting patrouilleert en den rug der compagnie min of meer dekt, gerekend kan worden.

N.B. De compagnie, waarbij 3 wielrijders, moet te 1.30 n.m. hare opstelling hebben ingenomen.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 49a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit.**

Het witte grensdetachement *Breda*, sterk 2 compagnieën Infanterie en 1 sectie Pioniers, had de instructie bij grensoverschrijding door den vijand een ernstig gevecht te vermijden, de opmarschrichting en de sterkte des vijands vast te stellen en daarna in eigen land aan de achterwaartsche verbindingen des vijands op allerlei wijzen nadeel toe te brengen.

Het succes op 8 Februari blijkt den commandant minder groot dan vermoed was, daar zoowel volgens patrouilleberichten als door mededeeling van burgerpersonen te 12 uur 's middags van den 9en weder stoomtrammen rijden van de grens tot *mijlpaal* 28 en de baan dus tot dat punt weder hersteld schijnt, terwijl zwakke Infanterie-afdeelingen zich aan beide zijden der baan bevinden. De commandant, geleverd met zijne afdeeling in de *Linie van den Munnikhof*, besluit onverwijld handelend op te treden.

Hij zelf gaat met  $*1\frac{1}{2}$  compagnie Infanterie en  $\frac{3}{4}$  sectie Pioniers over *Ter Aalst* naar het baanvak *mijlpaal* 25—*mijlpaal* 24, eensdeels tot verhinderen van een verder herstel der baan, anderdeels tot het aanbrengen van meer afdoende vernielingen.

Onder mededeeling daarvan aan luitenant *W.*, geeft hij aan dezen officier de

## opdracht

met 1 peloton Infanterie, waarbij \*enkele pioniers met springmiddelen, te marcheeren over *De Abtshoef* naar het baanvak *mijlpaal* 27 — *mijlpaal* 25, en in dat vak demonstreerend op te treden om de aandacht van de plannen van de hoofdmacht af te leiden.

Mocht het blijken, dat de duiker in den kunstweg 400 M. ten Z. van *mijlpaal* 25 met weinig krachtsinspanning genaderd kan worden, dan kan de commandant eene poging aanwenden aldaar eene afdoende vernieling aan te brengen.

N.B. Aanvang der oefening te 1.15 n.m. bij *De Abtshoef*.

### Algemeene oorlogstoestand.

De spoorbaan *Rosendaal—Breda* is de etappelijn eener oranje divisie, die zich verschanst heeft in de lijn *Nieuw IJpelaar—N.O. zijde van Breda—Speelhuis*.

De voorhoeden van 2 witte colonnes, uit het Noorden komend, bezetten in den avond van den 12en Februari *Wagenberg* en *Oosterhout*.

### Bijzondere oorlogstoestand oranje (vijandelijk land).

Langs de etappelijn worden in den middag van den 13en Februari eenige treinen met zwaar geschut en munitie te *Breda* verwacht.

Met het oog op de nabijheid van den vijand, vooral wat diens rechtercolonne betreft, doet de commandant te *Breda* de bewakingstroepen van het spoorwegvak *Etten—Breda* voor den 13en Februari versterken.

De commandant van dat vak plaatst kleine detachementen aan de baan met reserves op verschillende wegenknooppunten daarachter en laat verkenningspatrouilles uitzenden tot den Noordrand van de *Haagsche beemden*.

Zoo zijn voor het vak *Halte Prinsenhage—Attelaken* bestemd  $1\frac{1}{2}$  compagnie Infanterie, verdeeld als volgt:

a.\*  $1\frac{1}{2}$  sectie *Halte Prinsenhage* tot den overgang kunstweg *Liesbosch—Beek*;

b.  $1\frac{1}{2}$  sectie overgang kunstweg *Liesbosch—Beek* tot en met den overgang kunstweg bij *Attelaken* (commandant luitenant B., die 2 wielrijders ter beschikking krijgt);

c.\* 3 sectiën bij *Boschke* (O. zijde *Liesbosch*).

N.B. De oefening vangt aan bij *Boschke* te 12.30 n.m.

Luitenant B. zendt op dat uur ook 2 verkenningspatrouilles uit, ieder 5 geweren, de eene over *Beek* naar *Klein-Overveld*, de andere over *Verloren Hoek* naar *De Briel* en instrueert ze namens den commandant te *Boschke*.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 50a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit** (eigen land).

In den voormiddag van den 13en Februari worden 2 compagnieën Infanterie en 10 pioniers met springmiddelen door middel van pontons de *Mark* overgezet ten Z.W. van *De Laak*. De commandant van dat detachement heeft in last de spoorbaan tusschen *Leur* en *Breda* zooveel mogelijk te vernielen.

Het detachement bereikt *Klein-Overveld* te 12.25 n.m.; de commandant geeft daar aan luitenant *B.* het volgend

bevel:

Marcheer te 12.35 n.m. met 3 sectiën uwer compagnie, waarbij \*10 pioniers, over *Boschdal* zoo geheim doch zoo snel mogelijk naar den spoorweg ten N. van het *Liesbosch* om de baan, welke volgens berichten van inwoners zeer zwak bewaakt wordt, nabij de kromming of den duiker  $\pm$  500 M. ten W. daarvan op te blazen, de telegraaflijn te vernielen en daarna tusschen genoemde punten zooveel mogelijk rails en dwarsliggers te verwijderen. \*Berichten naar de kerk te *Beek*. Uiterlijk te 5 u. n.m. wordt de terugmarsch door u aangevangen naar *Klein-Overveld*.

\*Ik marcheer gelijktijdig met u met 5 sectiën naar *Beek* om van daaruit demonstratief op te treden tegen het baanvak *Vaareind-Heilaar*, met het doel 's vijands aandacht van uwe handeling af te leiden.

N.B. Vredesmarsch over *Burgst* naar den viersprong 300 M. ten Z.O. van *De Briel*, alwaar de oefening aanvangt te 12.45 n.m. Luitenant *B.* laat 8 geweren met 2 roode vlaggen, voorstellend een deel der linkercolonne, te 12.45 n.m. afmarcheeren van den spoorwegovergang ten W. van *Mwizenberg* naar de Z. zijde van *Beek* tot afsluiting van dit oord aan die zijde; verder ter beschikking van den leider.

### Algemeene oorlogstoestand.

De spoorbaan *Tilburg—Breda—Rotterdam* vormt één der aanvoerwegen van eene witte legerafdeeling, die *Rotterdam* bezet heeft.

De baanbewaking geschiedt, behalve door bezetting van vaste punten, o. a. van het station *Breda* en van de spoorbrug bij *Het Nieuwe Veer*, door berijding met lorries en spoorfietsen.

Oranje partijgangers, georganiseerd te *Etten* en te *Oosterhout*, zijn in de laatste dagen met goed gevolg tegen de etappelijn opgetreden.

### Bijzondere oorlogstoestand wit (vijandelijk land).

Het station *Breda* is bezet door  $3\frac{1}{4}$  compagnie Infanterie, de spoorwegbrug bij *Het Nieuwe Veer* door \*1 sectie Infanterie, terwijl elk der posten voorzien is van lorries en spoorfietsen; *Muizenberg* ligt nog in de bewakingslijn van *Breda*.

Ongeveer te 11.15 v.m. van den 20en Maart komt per spoorfiets bij den post aan het station *Breda* bericht van het deraillement nabij *Muizenberg*  $\pm$  11 uur v.m. van een met mondvoorraad beladen trein (lengte  $\pm$  100 M. = 3 blauwe vlaggen) met de mededeeling, dat het vervoer langs de lijn geheel gestremd is, alsmede dat omtrent vijandelijke afdeelingen niets is waargenomen.

De commandant te *Breda* geeft, onder mededeeling van het ongeluk, aan luitenant *W.* den volgende

last:

Begeef u zoo snel mogelijk met  $1\frac{1}{2}$  sectie Infanterie over *Burgst* naar de plaats van het deraillement tot afzetting van het terrein aldaar, zoowel tot bescherming van den treininhoud als tot dekking van den arbeid, die tot vrijmaking en herstel der baan zal geschieden door technische troepen, thans te *Tilburg* werkzaam doch telegraphisch ontboden, met vermoedelijke aankomst ter plaatse heden tusschen 2 en 3 uur n.m.

N.B. De oefening begint aan het station *Breda* te 11.30 v.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 51a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje** (eigen land).

In den Noordoosthoek van het *Liesbosch* bevindt zich in den voormiddag van den 20en Maart eene afdeeling partijgangers, ruim 200 geweren sterk.

Tegen 12 uur 's middags van dien dag komt daar een burger, die mededeelt, dat hij  $\pm$  11 uur v.m. ooggetuige geweest is van het derailement ter hoogte van *Muizenberg* van een uit *Breda* komenden vijandelijken goederentrein, 10 à 12 wagens lang (3 blauwe vlaggen), dat de baan door het omvallen der wagens zoowel voor aan- als voor afvoer geheel versperd is en dat hij met vrij groote zekerheid durft beweren, dat de inhoud uit levensbehoeften bestaat.

De commandant besluit onmiddellijk handelend op te treden.

Onder mededeeling aan den ondercommandant (luitenant O.), dat hij zelf met de helft der macht zal marcheeren naar het terrein tusschen *Beek* en *Breda* om eventueel uit *Breda* oprukkende ondersteuning tegen te houden, geeft hij den genoemden ondercommandant den volgende

last:

Begeef u met 100 bajonetten en 25 wielrijders met geweren zoo snel mogelijk langs de W. zijde van *Beek* naar de plaats van het derailement, leg beslag op den treininhoud en vervoer dezen naar *Etten*; blijkt dit niet mogelijk, belet dan aan het treinpersoneel en aan het eventueel militair geleide tot herstel van een en ander over te gaan en rapporteer mij omtrent den toestand naar *Burgst*, waarheen door mij een relaispost wordt gezonden.

N.B. De oefening begint aan de N.O. zijde van het *Liesbosch* te 12.15 n.m.

### Algemeene oorlogstoestand.

Oranje troepen, na in de laatste weken bij herhaling door witte troepen tot den terugtocht in N. richting gedwongen te zijn, hebben zich eindelijk kunnen handhaven in de lijn *Rijsbergen—Heerstaaijen—Gilze*, in welke lijn zij zich nu verschanst hebben tegen de witte troepen, die zich vastgezet hebben in de lijn *Alphen—Kleyn Eyssel—Stuivezand*.

Sedert de laatste dagen van Maart vinden dagelijks op verschillende punten der 2 lijnen aanvallen en tegenaanvallen met afwisselend geluk plaats.

In den morgen van den 3en April wordt *Sprundel* door een witte afdeeling bezet. Wachthuis 10 (ten Z.W. van *Muizenberg*) is een station aan de spoorbaan (etappelijne van oranje) *Breda—Dordrecht*; het emplacement strekt zich uit 100 M. Noordwaarts en 300 M. Zuidwaarts van het station.

### Bijzondere oorlogstoestand oranje

(eigen land met niet bevriende bevolking).

De algemeene commandant, verrast door het snelle voortrukken der tegenpartij buitenwaarts van zijn rechtervleugel en bezorgd voor de verbinding per spoor met het achterland, besluit terug te gaan en zijn rechtervleugel achter de *Mark* tusschen *Zevenbergen* en *Terheyden* te brengen.

De commandant van dien vleugel zal in den middag van den 3en April een offensieven stoot in N.W. richting laten doen om den terugtocht van het gros nabij *Rijsbergen* in N. richting met meer kans op goed gevolg mogelijk te maken, welke achterwaartsche beweging echter voorafgegaan moet worden door het transport van afdeelingen van den kleinen en den grooten trein, zooveel mogelijk per spoor met inlading aan het station *Muizenberg*, dat tot dusverre slechts bezet is door een klein deel van \* de compagnie Infanterie, die in hoofdzaak de spoorbrug bij *Het Nieuwe Veer* moet beschermen.

In verband daarmee ontvangt:

a. luitenant B. den last te 10<sup>u</sup>v.m. met 1 compagnie Infanterie, later gevolgd door 1 sectie wielrijders met geweren, van *Rijsbergen* te marcheeren naar het station *Muizenberg*, dit te bezetten, de baan te bewaken van het station tot den Noordrand van het bedekte terrein en de inlading van treinafdelingen, die naar het station marcheeren, te beschermen, kunende het gros der bedekking van die treinvoertuigen ter plaatse achtergehouden worden;

N.B. De oefening vangt aan te 12.30 n.m. aan het station *Muizenberg*.

b. luitenant S. den last eene Infanterie-munitiecolonne (10 voertuigen = 5 blauwe vlaggen) onder dekking van 1 peloton Infanterie te 12.30 n.m. van *Rijsbergen* over *Prinsenhage* en *Beek* naar het station *Muizenberg* te geleiden, het konvooi aldaar in te laden en zich verder ter beschikking van den commandant sub a te stellen.

N.B. De oefening vangt aan bij *Effen* te 1.15 n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 52a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit**

(bevriende bevolking, hoewel geen eigen land).

De algemeene commandant heeft, met het oog op de gebleken bezwaren van den frontaanval, besloten dezen te steunen door eene omtrekking van 's vijands beide vleugels met het doel den ring steeds nauwer toe te halen en de achterwaartsche verbinding, die in hoofdzaak bestaat uit den spoorweg *Breda-Dordrecht* en den kunstweg *Breda-Hooge Zwaluwe*, af te snijden.

Een gemengd detachement der omtrekkende linkercolonne, welke in den morgen van den 3en April *Sprundel* bereikte, zet dien dag den marsch tot *Etten* door, alwaar de commandant te 12.20 n.m., onder mededeeling van zijn voornemen om met het gros zijner macht te 1 u. n.m. af te marcheeren en zich tegen het straatwegvak *Effen-Prinsenhage* te wenden, aan luitenant *B.* verstrekt den volgende

last:

Begeef u met  $1\frac{1}{4}$  compagnie Infanterie,  $\frac{1}{2}$  pionierpeloton Huzaren,  $\frac{1}{2}$  sectie wielrijders met geweren en 10 pioniers met springmiddelen zoo snel mogelijk naar het station *Muizenberg*, verniel dit met zijn emplacement en belet de herstelling.

Blijkt dit onmogelijk, snijd dan de spoorlijn tusschen *Beek* en *Het Nieuwe Veer* op meerdere punten af.

Volgens inwoners moet de spoorbaan bij *Het Nieuwe Veer* vrij sterk, daarentegen moet het station *Muizenberg* zeer zwak bezet zijn.

N.B. De oefening vangt bij *mijlpaal 9* ten O. van *Etten* te 12.40 n.m. aan.

### Algemeene oorlogstoestand.

In den morgen van den 16en December wordt *Geertruidenberg* door eene Noorder, *Rijen* door eene Zuider brigade bezet.

In de *Vruggelsche heide* bevindt zich de prise d'eau voor de waterleiding van *Geertruidenberg*; bij *Vr* van *Vruggelsche* staat het *Pompstation* (een verliesvlag op een hoog punt).

*De Vught* met aangrenzend bouwland ten O. staat dras; de kunst (later zand-) weg *Teteringen*—*De Abtshoef* vormt de waterkeering.

### Bijzondere oorlogstoestand Noord (vijandelijk land).

De brigade moet in afwachting van bevelen *Geertruidenberg* minstens 3 dagen bezet houden. Voorposten komen in de lijn *Statendam*—*Willemsvaer*—*De Oude polder*.

De brigadecommandant wil zich het bezit van de waterleiding verzekeren; hij belast daarmede 1 bataljon Infanterie onder majoor *B*. Deze neemt de volgende maatregelen:

a. \*  $\frac{1}{2}$  1<sup>e</sup> compagnie: bewaking van het buizenet over *Den Hout* tot *Statendam*;

b.  $\frac{1}{4}$  2<sup>e</sup> compagnie: rechtstreeksche bescherming van het *Pompstation* onder luitenant *M*.;

c.  $\frac{3}{4}$  2<sup>e</sup> compagnie: vooruitgeschoven detachement rechts voorwaarts onder luitenant *G*.;

d. \*  $\frac{1}{2}$  1<sup>e</sup> compagnie: vooruitgeschoven detachement links voorwaarts;

e. \* 3<sup>e</sup> en 4<sup>e</sup> compagnie: algemeene reserve bij *Pompstation*.

De commandant sub *c* ontvangt de

opdracht

te marcheeren naar het heiperceel  $\pm$  500 M. ten Z. van *aggel* van *Vruggelsche* tot bewaking van eene terreinstrook, eenerzijds begrensd door den landweg *Ter Aalst*—*Bruin Paard* (met inbegrip van den weg, gerekend van den viersprong ten W. van de standplaats der compagnie), anderzijds door eene lijn, die het *Pompstation* verbindt met *mijlpaal* 25. *Kalix Berna* moet over dag blijvend worden waargenomen.

\*De algemeene reserve laat in de richting *Cadettenkamp* verkenen.

Bij krachtig opdringen des vijands teruggaan in de richting van het *Pompstation*, waarbij de \*algemeene reserve onder den bataljonscommandant zoo mogelijk offensief optreedt.

\*Het nevendetachment sub *d* komt met soortgelijke opdracht ten Z. van *heide* en bewaakt het terrein tusschen *mijlpaal* 25 en *Oosterhout*.

N.B. Te 1.30 n.m. moeten alle onderdeelen in functie zijn.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 53a).

**Bijzondere oorlogstoestand Zuid** (eigen land).

De commandant te *Rijen* vermoedt op aannemelijke gronden, dat de Noorder brigade vooreerst *Geertruidenberg* niet zal verlaten. Bekend met den plaatselijken toestand aldaar, weet hij, dat de hoofdbron voor wateraanvoer voor *Geertruidenberg* in zijne waterleiding gelegen is.

Hij geeft aan den majoor Z. de  
opdracht

met 2 compagnieën Infanterie en een 10-tal pioniers met springmiddelen en vernielingswerktuigen snel en geheim te marcheerren naar de *Vruggelsche heide* tot het aanbrengen van zoodanige vernielingen aan het *Pompstation*, dat de wateraanvoer afdoende afgesneden wordt. Na volvoering der opdracht *Pompstation* bezetten, buizenet opsporen en vernielen.

De majoor Z., marcheerende over *Seters* met 1 peloton als voortroep onder bevel van luitenant K., bereikt te 1.30 n.m., zonder iets van den vijand bemerkt te hebben, de *Baan naar Dongen* ten N.W. van *Seters*; hij geeft aan den commandant van den voortroep den last in het algemeen de gemeentegrenslijn te volgen met *Pompstation* als object, terwijl bij ontmoeting van den vijand niet dan hoogst noodzakelijk gevuurd mag worden, daarentegen wel getracht moet worden gevangen te maken, met onverwijld ondervraging.

N.B. Het hoofd der hoofdmacht, waarbij \* de bataljonscommandant, wordt aangegeven door 1 roode vlag met 8 geweren op 250 M. afstand. De oefening vangt aan op de *Baan naar Dongen* te 1.30 n.m.

### **Algemeene oorlogstoestand.**

Een vooruitgeschoven brigade der Westpartij bezet in den voormiddag van den 28en Januari *Breda* (vijandelijk land).

Zwakke detachementen der Oostpartij bevinden zich te *Gilze* en te *Chaam* (eigen land).

### **Bijzondere oorlogstoestand West.**

De brigade, die in afwachting van versterking *Breda* 3 à 4 dagen bezet moet houden, plaatst voorposten in de lijn *Boei-meer—Molengracht—Den Dijk*.

De brigadecommandant wil zich het bezit van het *Pompstation der Bredasche Waterleiding* (ten N.O. van *Dorst*) verzekeren en geeft daartoe aan luitenant B. de

opdracht

te 12 uur 's middags zoo snel mogelijk met 1 compagnie Infanterie, waarbij 3 wielrijders, van *Breda* naar genoemd *Pompstation* te marcheeren en dit tegen vijandelijke ondernemingen te beschermen; ondersteuning kan zoo noodig bij den voorpostencommandant aan de N.O. zijde van *Breda* gevraagd worden.

N.B. De oefening begint te 12.30 n.m. aan *De Driesprong*.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 54a).

**Bijzondere oorlogstoestand Oost.**

Op het bericht, dat de Wester brigade te 10 uur v.m. *Breda* bezet, komt te 1.15 n.m. te *Gilze* een tweede bericht, dat het terrein tusschen *Ginneken* en *Hoolstraat* stelselmatig afgesloten wordt. De commandant te *Gilze* maakt daaruit de gevolgtrekking, dat het verblijf te *Breda* van eenigen duur zal zijn. Zijne instructie houdt in den vijand op allerlei wijzen nadeel toe te brengen. Hij geeft o. a. aan den luitenant *D.* te 1.20 n.m. den

last

zich met een 60-tal wielrijders met geweren, waarbij \*pioniers met springmiddelen en vernielingswerktuigen, van *Gilze* te be-  
geven naar het *Pompstation der Bredasche Waterleiding* (ten N.O. van *Dorst*) tot het aanbrengen van zoodanige vernielingen aan de waterwerktuigen, dat herstel niet dan met groote moeite en na veel tijd mogelijk is.

Eene ongestoorde aanwezigheid van 5 pioniers in de gebouwen gedurende 20 minuten, waarna „*Wilhelmus van Nassauwen*” geblazen wordt, geeft aan, dat aan de opdracht voldaan is.

N.B. Afmarsch te 1.30 n.m. van een door den commandant te bepalen punt op 7 K.M. van het *Pompstation*, in verband met den aangenomen afmarsch uit *Gilze* te 1.25 n.m.

### Algemeene oorlogstoestand.

In den voormiddag van den 15en Februari wordt *Breda* door een oranje Zuider, *Hooge Zwaluwe* door een wit Noorder detachement bezet.

De prise d'eau der Bredasche waterleiding ligt in de *Kalbergen*, het *Pompstation* is de *Kalix Berna* (de N.O. hoogte), het buizenet loopt van daar langs den weg, die 250 M. ten O. van *Laanzigt* naar *Heiningenhoef* enz. gaat, naar den watertoren aan de O. zijde van *Breda*.

### Bijzondere oorlogstoestand oranje (vijandelijk land).

Het detachement, dat te *Breda* 4 à 5 dagen zal moeten verblijven, legerd zich aan de N.O. zijde der stad met voorposten in de lijn *De Diesprong—Speelhuis*.

Wegens meerdere gevallen van typhus in *Breda* zelf wordt er door den commandant veel waarde aan gehecht, dat zijne troepen alleen van leidingwater gebruik maken. Om van een voortdurend gebruik daarvan verzekerd te zijn, geeft hij aan luitenant M. den volgende

last:

Ga heden te 11 uur v.m. met 3 sectiën Infanterie naar het *Pompstation Kalix Berna*, bescherm dat tegen inbezitneming of vernieling door den vijand en bewaak het buizenet van daar tot en met den viersprong ten O. van *Laanzigt*.

\*Eene  $\frac{1}{2}$  compagnie Infanterie komt te *Heiningenhoef* tot bewaking van het buizenet van genoemden viersprong tot *De Driesprong*; haar commandant heeft de instructie op uwe aanvraag zoo mogelijk ondersteuning te zenden.

De aflossing van uw detachement geschiedt morgen vroegtijdig.

N.B. De oefening vangt aan de O. zijde van *Breda* te 11 u. v.m. aan.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 55a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit** (eigen land).

De commandant te *Hooge Zwaluwe* weet met groote zekerheid, dat het bezit van de *Kalbergensche waterleiding* voor *Breda* van veel beteekenis is. Verder met gegronde redenen kunnende aannemen, dat het oprukken uit *Breda* de eerste dagen niet zal geschieden, terwijl zijn eigen detachement voorloopig ook niet tot het offensief mag overgaan, besluit hij den vijand afbreuk te doen door eene poging te wagen aan de bezetting van *Breda* het gebruik van het leidingwater te onzeggen.

Hij geeft daartoe onmiddellijk na aankomst te *Hooge Zwaluwe* aan luitenant *B.*, onder mededeeling van het bovenstaande, de volgende

## opdracht:

Ga met  $\frac{1}{2}$  sectie wielrijders ( $\pm 20$  geweren), gevolgd door 1 sectie Infanterie, waarbij \*pioniers met springmiddelen en vernielingswerktuigen, naar het *Pompstation Kalix Berna* tot het aanbrengen van de noodige vernielingen aldaar en tot het afsnijden der leiding op meerdere plaatsen tusschen dat *Pompstation* en *Laanzigt*.

Na afdoende vernieling wordt naar *Hooge Zwaluwe* teruggekeerd, bij niet slagen over dag wordt de poging tijdelijk gestaakt om haar in den nacht nogmaals te beproeven.

N.B. De oefening voor de wielrijders vangt aan te *Wagenberg* 12.30 n.m., voor de sectie Infanterie bij *De Abtshoef* te 1.45 n.m. volgens bevelen van luitenant *B.* Een ongestoord verblijf van 4 pioniers gedurende 20 minuten in het *Pompstation* of gedurende 10 minuten aan een punt der baan wettigt een succes ter plaatse.

### Algemeene oorlogstoestand.

In den morgen van den 14en Januari had een gevecht plaats nabij *Rijen* tusschen eene Wester en eene Ooster brigade. Van de Wester brigade, die tot den terugtocht genoodzaakt werd, ging de hoofdmacht terug in de richting *Teteringen*, terwijl 1 à 2 bataljons Infanterie afgedrongen werden over de *Molen Lei* in de richting *Bavel*, beide afdeelingen gevolgd door de Ooster brigade.

### Bijzondere oorlogstoestand West (vijandelijk land).

Het afgedrongen detachement, sterk  $5\frac{1}{2}$  compagnie Infanterie, wordt tot *Bavel* vervolgd, daarna tot *Ginneken* door hoogstens 1 compagnie Infanterie gevolgd.

Door tijdige bezetting van de brug bij *Ginneken* en van die bij *Boeimeer* wordt de vijand ten O. van de *Mark* tot staan gebracht.

De detachementscommandant besluit een bivak te betrekken in het rechthoekig boschperceel ten N. van het schietterrein, totdat verband met de eigen hoofdmacht verkregen is door de inmiddels naar *Teteringen* en *Terheyden* uitgezonden patrouilles en totdat nieuwe bevelen ontvangen zijn. De algemeene beveiliging wordt opgedragen aan de achterhoedecompanie, die de *Loopbrug* bij *Nieuwenhuis* en die ten Z. van *Bouvine*, alsmede \* de brug bij *Ginneken* en \* die bij *Boeimeer* elk door een  $\frac{1}{2}$  sectie bezet, terwijl het voorpostendetachement (gemarkeerd) zich bij *Bouvine* opstelt.

Tot rechtstreeksche beveiliging van het bivak, dat door 4 blauwe vlaggen = 4 compagnieën wordt voorgesteld, wordt aangewezen één peloton Infanterie, waarbij de luitenant *P.* als officier van piket optreedt.

N.B. Afmarsch te 12 uur 's middags naar de aangewezen plaatsen.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 56a).

**Bijzondere oorlogstoestand Oost** (eigen land).

De commandant van het detachement ten Z. van de *Molen Lei* ontvangt van den brigadecommandant bevel nabij *Bavel* de vervolging te staken, voorloopig aldaar halt te houden, doch onder voortdurende waarneming van den vijand diens voornemens uit te vorschen. Als te 12.30 n.m. te *Bavel* van het peloton Infanterie, dat met het onderhouden der voeling belast was, bericht inkomt, dat de vijand bij *Ginneken* de *Mark* overgegaan is en thans de brug aldaar en die bij *Boeimeer* vasthoudt, ontvangt luitenant C., onder mededeeling van genoemd bericht, de volgende

## instructie:

Begeef u met 1 peloton Infanterie, waarbij 12 met geweren bewapende wielrijders, onverwijld in de richting *Ulvenhout* met het doel ten N. of ten Z. van dat punt de *Mark* zoo geheim mogelijk te overschrijden en na te gaan of het gros van den over *Ginneken* teruggetrokken vijand zich in het *Mastbosch* bevindt, zoo ja, wáár en in welken toestand.

Na volbrachte verkenning wordt de voeling onderhouden om een eventueelen afmarsch des vijands, met richting waarheen, onmiddellijk te melden. Blijft de vijand in rust, dan is afmatting door alarmeeringen wenschelijk.

N.B. Afmarsch onder den partijcommandant naar een zelf te bepalen punt van de lijn *Bavel—Ulvenhout* op  $\pm 1.5$  K.M. van de *Mark*, op welk punt de oefening te 1 uur n.m. aanvangt.

### Algemeene oorlogstoestand.

In den morgen van den 25en Februari bezet eene vooruitgeschoven brigade der Noordpartij (vijandelijk land) *Moerdijk*, eene vooruitgeschoven brigade der Zuidpartij (eigen land) *Ulvenhout*.

### Bijzondere oorlogstoestand Noord.

De instructie van den brigadecommandant houdt in, behalve bescherming van de brug bij *Moerdijk* om gelegenheid te geven tot het deboucheeren van de hoofdmacht 2 dagen later, vertraging van 's vijands opmarsch uit de richtingen *Beek* en *Breda*.

Eigen voorposten komen in de lijn *Logtenburg—Station Lage Zwaluwe* en verder Noordwaarts, met vooruitschuiving van \* 1 compagnie Infanterie naar *Het Nieuwe Veer* en 1 compagnie wielrijders (150 geweren) naar *Terheyden*.

Luitenant C. ontvangt als commandant der wielrijderscompagnie, waarbij \* enkele pioniers met springmiddelen en vernielingswerktuigen, de

instructie

zich te begeven naar *Terheyden* met het doel 's vijands opmarsch zoowel langs den kunstweg *Breda—Terheyden* als uit O. richting door de *Linie van den Munnikhof* te bemoeilijken.

De overgangen bij *Herb. de Hooge Brug* en 300 M. ten O. daarvan moeten onverwijd vernield, die in de *Linie van den Munnikhof* kunnen daarna onbruikbaar gemaakt worden.

N.B. De oefening vangt aan te 12.45 n.m. bij *Zand* ten Z. van *Terheyden*, terwijl het aangewezen detachement voor de bruggen ten Z. van *Spinolaschans* bij den heenmarsch kan worden achtergelaten. Wordt aangenomen, dat de O. overgang na korte voorbereiding springt, daarentegen de W. overgang weigert, zoodat deze met koevoeten, bijlen, zagen, enz. vernield moet worden; tijdduur minstens 1 uur.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 57a).

**Bijzondere oorlogstoestand Zuid.**

Het oordbivak *Ulvenhout* wordt gedekt door marschvoorposten in de lijn *Wolfslaar—Ginneken—Houtbrug*.

Het voornemen van den brigadecommandant is, na aankomst van Cavalerie in den morgen van den 26en den vijand hetzij bij *Moerdijk*, hetzij bij zijn marsch in de richting *Breda* aan te grijpen.

Ten einde van 's vijands marschrichting, hetzij over *Beek*, hetzij over *Terheyden* op 25 Februari of in den morgen van den 26en, tijdig op de hoogte te zijn, geeft de brigadecommandant, onder mededeeling, dat \* 1 compagnie Infanterie naar het bedekte terrein ten Z. van *Het Nieuwe Veer* gezonden wordt, aan den luitenant *D.* den

last

met zijne compagnie zoo snel mogelijk, onder vasthouding van de brug bij *Herb. de Hooge Brug*, te marcheeren naar de N. zijde van *Terheyden* met het doel verkenningen van vijandelijke Cavalerie over *Terheyden* te bemoeilijken, alsmede beweging van troepen van beteekenis op den rechter Markoever in Z. richting onverwijld te melden.

Bij overmacht wordt tot nader order de *Spinolaschans* bezet om het eventueel deboucheeren van eigen troepen over de *Hooge brug* te waarborgen.

N.B. De oefening vangt aan bij de singelbrug aan de N.O. zijde van *Breda* te 12.15 n.m.

Bij aankomst aan *De Druif*, 600 M. ten N. van het station *Breda*, deelt een burger, zich duidelijk kenbaar makende als de burgemeester van *Terheyden*, den compagniescommandant mede, dat hij zijne standplaats niet kan bereiken, aangezien een  $\frac{1}{2}$  uur geleden de overgang ten O. van *Herb. de Hooge Brug* in de lucht sprong en bovendien vijandelijke Infanterie, sterkte onbekend, bezig was de brug in den kunstweg te vernielen.

Waartoe besluit de commandant?

### **Algemeene oorlogstoestand.**

*Gilze* wordt in den avond van den 26en Januari door een detachement der Oostpartij (vijandelijk land), *Etten* in den vroegen morgen van den 27en Januari door een detachement der Westpartij (eigen land) bezet.

### **Bijzondere oorlogstoestand Oost.**

Het detachement *Gilze*, sterk 3 bataljons Infanterie, marcheert te 9 uur v.m. van den 27en Januari af met het doel den vijand, waar hij aangetroffen wordt, aan te grijpen. De marschrichting voert over *Eikberg* en *Ginneken*.

Te 12.30 n.m. ontvangt luitenant *B.*, commandant van den achtertroep, sterk 1 peloton Infanterie en 2 wielrijders, bij de *Duivelsbrug* ten W. van *Ginneken* van den detachementscommandant het navolgend

bevel:

Het detachement zet den marsch over *Hout* en *Lies* naar *Etten* voort. De bagagetrein (28 voertuigen = 7 blauwe vlaggen) staakt den marsch ten O. van *Houtbrug*. De bescherming daarvan blijft aan u opgedragen. Bevelen tot voortzetting van den marsch volgen.

N.B. Vredesmarsch naar de *Duivelsbrug*, alwaar de marschvorm wordt aangenomen. Afstand tusschen \* hoofdmacht en bagagetrein 300 M.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 58a).

**Bijzondere oorlogstoestand. West.**

De commandant te *Etten* kan de offensieve beweging niet voortzetten vóór de aankomst van de toegezegde versterking tusschen 1 en 2 uur n.m. Hij wil zich omtrent marschrichting en sterkte van den eventueel oprukkenden vijand nadere gegevens verschaffen.

Bij gemis aan voldoende Cavalerie zendt hij 2 verkenningsdetachementen van Infanterie uit, die resp. ten N. en ten Z. van de vermoedelijke marschrichting des vijands berichten moeten inwinnen.

\* Het eerste detachement gaat naar *Prinsenhage* tot waarneming van de overgangen over de *Aa* en de *Mark* ten N. van het *Mastbosch*.

Het tweede detachement, dat uit Z. richting moet waarnemen, staat onder bevel van luitenant *P*.

Deze officier krijgt de volgende

instructie:

Ga met 1 compagnie Infanterie van 3 sectiën, waarbij 8 wielrijders met geweren, de *Aa* ten Z.W. van *Overa* over en verken tot den kunstweg *Houtbrug—Duivelsbrug*.

Wordt voeling met den vijand verkregen, zoo blijft deze ook na volbrachte verkenning onderhouden.

\* Berichten naar den gedetacheerden post bij *Boomkensberg*, welke post voor verdere expeditie zorg draagt.

N.B. Vredesmarsch over *Roskam* naar de brug ten Z.W. van *Overa*, waar de oefening te 1.50 n.m. aanvangt.

Wordt aangenomen, dat de 8 wielrijders zich te 1.45 n.m. aanmelden.

### Algemeene oorlogstoestand.

Eene oranje (Wester) brigade concentreert zich te *Zevenbergen*.

Eene witte (Ooster) brigade marcheert 17 Maart in de richting 's *Gravemoer*.

In den *Binnen Polder* en in *De Vught*, die dras staan, zijn alleen de wegen bruikbaar.

### Bijzondere oorlogstoestand oranje (eigen land).

Daar de brigade niet vóór 18 Maart 's middags geconcentreerd kan zijn en de vijand zich reeds binnen één dagmarsch bevindt, worden tot vertraging van 's vijands bewegingen naar *Zevenbergen* in den voormiddag van den 17en Maart detachementen Infanterie naar *Terheyden* en *Made* vooruitgeschoven.

Bij aankomst van het detachement *Terheyden* ter plaatse te 12.15 n.m. komt een bericht, verzonden per postduif door een officierspatrouille uit 's *Gravemoer*, dat eene vijandelijke colonne Infanterie en Cavalerie te 12 uur door die plaats trok en richting nam op *Oosterhout*.

De commandant besluit, bijaldien de vijand door de *Linie van den Munnikhof* oprukt, nabij *Zand* den hoofdweerstand te bieden, maar in de lijn der schansen ten W. dier linie 's vijands marsch reeds te vertragen. Onder mededeeling van dat voornemen beveelt hij voor zijn bataljon het volgende:

a. \* 1 sectie Infanterie gaat naar *Spinolaschans* tot dekking der rechterflank;

b.  $1\frac{1}{2}$  compagnie Infanterie onder luitenant S. begeeft zich naar de lijn der schansen, met actieve bewaking van de *Linie van den Munnikhof*;

c. \*  $2\frac{1}{4}$  compagnie Infanterie verschanst zich nabij *Zand*;

d. de inmiddels uit *Zevenbergen* aangekomen en ter beschikking gestelde wielrijdersafdeeling van 30 geweren onder luitenant K. rijdt naar *Ter Aalst* tot observatie van daaruit in de richting *Oosterhout*, met grenzen van waarneming eenerzijds de lijn *De Abtshoef—Meerle Bierhuis*, anderzijds de lijn *Terheidens Spoor—Vruggelen*; bij gedwongen terugtocht stelt zij zich ter beschikking van den commandant sub b.

Als bekend wordt aangenomen, dat de commandant te *Made* voornemens is de *Linie van den Hout* aan te wijzen als den rechtervleugel zijner bewakingslijn.

N.B. De oefening vangt aan te 12.30 n.m. bij *Zand*.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 59a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit** (vijandelijk land).

De brigadecommandant laat van 17 op 18 Maart nachtkwartier houden te *Oosterhout* onder dekking van marschvoorposten in de lijn *Vruggelen—Lage K<sup>n</sup>. m.*, met het voornemen op 18 Maart vroegtijdig den vijand tegemoet te gaan.

De verkenning van het terrein tot de lijn *Wagenberg—Terheyden* met het oog op de al of niet aanwezigheid des vijands, zoo mogelijk het vaste bezit van deze 2 punten, komt hem voor zijne beweging op 18 Maart gewenscht voor.

≡ Hij geeft daartoe aan den luitenant *D.* de volgende instructie:

Begeef u met 1 compagnie Infanterie en 1 peloton Huzaren te 1 uur n.m. van den 17 en Maart naar *Terheyden* met het doel:

1<sup>o</sup>. verkenning van de terreinstrook, eenerzijds begrensd door de lijn *Terheidens Spoor—Zuidrand Binnen Polder*, anderzijds door de lijn *Meerle Bierhuis—De Abtshoef—Spinolaschans*;

2<sup>o</sup>. verkenning van *Terheyden*.

Kan *Terheyden* zonder vele bezwaren in bezit worden gehouden, zoo wordt, na verkregen verband met het \* verkenningsdetachement, dat te 1 uur n.m. over *Den Hout* en *Made* naar *Wagenberg* gezonden wordt, de nacht ter plaatse doorgebracht met waarneming in de richting *Zevenbergen*.

N.B. Aanvang der oefening te 1 uur n.m. bij *Lage K<sup>n</sup>. m.* ten Z.W. van *Oosterhout*.

### Algemeene oorlogstoestand.

In den voormiddag van den 5en Mei heeft nabij *Terheyden* een gevecht plaats gehad tusschen een wit (Noordelijk) en een oranje (Zuidelijk) detachement.

Het zwakkere oranje detachement, tot den terugtocht genoodzaakt aan weerszijden van de *Spinolaschans*, heeft  $\pm$  11 uur v.m. de vervolging tot staan weten te brengen door eene tijdige afdoende vernieling van de 2 overgangen nabij *Herb. de Hooge Brug*, waarna het langs den kunstweg in de richting *Breda* gemarcheerd is.

### Bijzondere oorlogstoestand wit (eigen land).

De commandant van het witte detachement, sterk 1 bataljon Infanterie,  $\frac{1}{2}$  compagnie wielrijders met geweren, 1 sectie Veld-Artillerie en  $\frac{1}{2}$  peloton Huzaren, beseft, daar de 2 vernielde overgangen tot bruikbaarmaking voor voertuigen minstens 3 uur vereischen, dat eene directe vervolging van den vijand uitgesloten is. Zijne verkenningorganen zijn niet op het gevechtveld aanwezig om over *De Abtshoef* en *Teteringen* de voeling met den vijand te verkrijgen en te onderhouden. Eerst te 12.30 's middags meldt de Cavalerie zich; op datzelfde uur bericht de commandant der wielrijders, dat hij zijne afdeeling verzameld heeft bij den viersprong van landwegen halverwege *Ter Aalst* en *Teteringen* en dat de vijand, blijkbaar zeer vermoeid, te ongeveer 11.40 v.m. zich in Z. richting bewoog langs de O. singelgracht van *Breda*.

De detachementscommandant, vermoedende, dat de vermoeide vijand wel tot den toestand van rust zal overgaan en in verband met zijne instructie den tegenstander zooveel mogelijk op te lossen, wil diendag, zoo eenigszins mogelijk, den vijand opnieuw aangrijpen.

Onder mededeeling van deze voornemens en van den last aan de Cavalerie om door overzwemming van de *Mark* te verken- nen op den W. Markoever tot den Zuidrand van het *Mastbosch*, zendt hij door middel van een bereden officier aan den luitenant D., commandant der wielrijders, sterk  $\pm$  60 geweren, de volgende instructie:

Begeef u onverwijld in Z. richting tot opsporing van den vijand in het terrein tusschen *Mark* en *Gilze Wouwen*, met grenslijn van waarneming de lijn *Pennedijk—Geersbroek—Hooge Aard*. Het peloton Infanterie onder bevel van luitenant M., door mij reeds te 12 uur 's middags naar *Teteringen* gezonden, komt van dit oogenblik onder uwe bevelen.

Wordt de vijand in genoemd rayon ontdekt, dan wordt uwerzijds een demonstratief gevecht gevoerd en verwacht ik de noodige gegevens omtrent zijne opstelling en sterkte bij mijne aankomst te *Ginneken*, vermoedelijk  $\pm$  3.30 n.m. Wordt vóór dat uur geene voeling verkregen, dan blijft het voortere- rein door u waargenomen, met terugkeer van uw detachement te 7 uur n.m. te *Ginneken*.

N.B. Een verliesvlag = 1 vijandelijke compagnie.

De oefening der wielrijders vangt aan te 1 uur n.m., die van het peloton Infanterie, na ontvangst van bevelen, te *Teteringen*.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 60a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje** (vijandelijk land).

Het oranje detachement, sterk 1 bataljon Infanterie, is ongestoord langs *Breda* en *Ginneken* teruggegaan op *Woestenbergsche hoef*. Zoowel wegens groote vermoeidheid van den troep en wegens verplegingsmaatregelen, als in afwachting van nadere gevraagde bevelen uit het brigadestafkwartier *Alphen*, besluit de bataljonscommandant voorloopig nabij die hoeve een oordbivak te betrekken. Hij geeft onder mededeeling van dat besluit

a. aan luitenant S. de

opdracht

als luitenant van piket met 1 sectie Infanterie der 1<sup>e</sup> compagnie in de rechtstreeksche beveiliging en den politiedienst van het oordbivak (3 verliesvlaggen) te voorzien;

b. aan luitenant B., commandant der achterhoede, den

last

met  $\frac{3}{4}$  der 1<sup>e</sup> compagnie en 3 wielrijders de algemeene beveiliging der rustende troepen op zich te nemen tegen vijandelijke afdeelingen, die uit de richtingen *Bolberg*, *Kerkeind* of *Ginneken* oprukken. De viersprong bij *Eikberg*, de Noordpunt van het driehoekig bosch op de *Roosbergsche Tiend* en de breede laan door het *Ulvenhoutsche bosch* (300 M. ten W. van de *Bavelsche Leij*) moeten bezet worden. Daar een hernieuwd gevecht op heden voor het bataljon niet wenschelijk is, kan op ondersteuning niet gerekend worden en moeten genoemde punten slechts zoolang vastgehouden worden als de eigen kracht der compagnie het toelaat. Bij sterk opdringen des vijands zal de 2<sup>e</sup> compagnie, na opname van de 1<sup>e</sup> compagnie nabij *De Leeuwerik*, den verderen terugtocht in Z.O. richting beschermen.

N.B. Te 1.15 n.m. moet de opstelling ingenomen zijn.

### Algemeene oorlogstoestand.

Een witte Westerstaat is in oorlog met een oranje Oosterstaat. De grens der staten wordt gevormd o.a. door den bovenloop der *Mark* tot den mond van de *Chaamsche beek*. Het terrein ten N. van de *Chaamsche beek* en ten O. van den benedenloop der *Mark* tot *Terheyden* en verder ten O. van de lijn *Terheyden—Hooge Zwaluwe* enz. behoort tot den neutralen staat *Nederland* (*Breda* inclusief).

Een wit detachement heeft in den morgen van den 23en Maart *Zevenbergen* bezet.

Eene oranje divisie concentreert zich 10 K.M. ten Z.O. van *Chaan*; op den rechter Markoever staan zwakke grensdetachementen, welke alle overgangen over de 50 M. breede en ondoorwaadbare *Aa* van *Breda* tot *Stuivezand* volkomen vernield hebben met wegvoering der overvaartsmiddelen.

### Bijzondere oorlogstoestand wit (eigen land).

De commandant te *Zevenbergen* houdt aldaar eene rust van 2 uur om te 12 uur 's middags den marsch voort te zetten met het doel den overgang, die inmiddels door het slaan eener pontonbrug over de *Aa* gemaakt moet worden, open te houden voor de divisie, die, den volgenden morgen over *Zevenbergen* en *Prinsenhage* marcheerende, het vijandelijke land wil binnenrukken.

Hij zendt te 11 uur v.m. den divisiepontontrein met eene dekking van 1 compagnie Infanterie op wagens en  $\frac{1}{2}$  sectie wielrijders met geweren, het geheel onder bevel van luitenant *P.*, over *Leur* en *Prinsenhage* naar de *Aa* met last de brug te slaan tegenover den Westrand van het *Mastbosch*.

Het detachement bereikt te 12.45 n.m. *Hout*. De tactische en technische rivierverkenning heeft tot resultaat, dat de brug het doelmatigst gebouwd wordt bij *Papenmuts hek*. De aanwezigheid van oranje Cavalerie-patrouilles gedurende den marsch en nabij het ontladingspunt noodzaken den commandant \*  $\frac{1}{2}$  sectie Infanterie op den linker rivieroever te laten.

N.B. Door middel van gekoppelde pontons zijn de wielrijders te 1.15 en de  $\frac{3}{2}$  sectie Infanterie te 1.45 n.m. overgezet; op die uren vangt de oefening op den O. *Aa*-oever aan. Het slaan der pontonbrug wordt gemarkeerd door 2 verliesvlaggen op iederen oever.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 61a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje** (vijandelijk land).

Bij den grenscommandant te *Heerstaaijen* komt te 1 uur n.m. van den 23en Maart van eene bij *Rijsbergen* door middel van een vlot overgegene Cavalerie-patrouille het volgend bericht in:

„Waargenomen te 11.30 v.m. op den weg *Zevenbergen—Leur* tusschen *mijlpaal* 11 en 12 een pontontrein, marcheerende in Z. richting, onder dekking van Infanterie op wagens, het geheel  $\pm$  500 M. diepte, voorafgegaan door wielrijders”.

De commandant besluit ingevolge zijne instructie den vijand het overschrijden der *Aa* te bemoeilijken; onder mededeeling, dat \* 1 compagnie Infanterie en \* 1 peloton Huzaren naar het *Aa*-vak ten Z. van de *Berloop* (Noordwaarts van *Kl<sup>ne</sup> hoof*) worden gezonden en dat de overgangen over de *Mark* bezet blijven, geeft hij aan den luitenant *D.* den

last

met 5 sectiën Infanterie, 3 wielrijders en 1 peloton Huzaren, welk detachement zich inmiddels nabij *De 3 Zwaantjes* verzamelt, ter verkenning voorwaarts te gaan naar de *Aa* ten N. van de *Berloop*, het slaan eener pontonbrug te verhinderen en eventueel reeds overgezette troepen terug te werpen.

Op ondersteuning, telegraphisch uit *Chaam* toegezegd, kan gerekend worden.

N.B. De oefening vangt te 1.20 n.m. aan bij *De 3 Zwaantjes*.

Aanwezigheid van vijandelijk pontonmaterieel wordt voorgesteld door verliesvlaggen op beide oevers van de *Aa*.

### Algemeene oorlogstoestand.

De brug ten Z.W. van *Overa* vormt den eenigen overgang tusschen *Stuivezand* en *Breda* over de ondoorwaadbare *Aa*.

In den voormiddag van den 8en April heeft eene ontmoeting plaats gehad op de *Galdersche heide* tusschen een vooruitgeschoven oranje en een overmachtig vooruitgeschoven wit detachement, resp. van eene Noorder en eene Zuider brigade.

Het oranje detachement heeft vrijwillig den terugtocht aangenomen over de brug ten Z.W. van *Overa*, waarbij het er in geslaagd is, zich aan eene rechtstreeksche vervolging te onttrekken door het gedeeltelijk onbruikbaar maken van genoemden rivierovergang.

### Bijzondere oorlogstoestand oranje (vijandelijk land).

Op den terugtocht, bij het overschrijden van de spoorbaan *Breda—Rosendaal*, ontvangt de detachementscommandant uit het omtrent den toestand verwittigde brigadestafkwartier *Moerdijk* den last den marsch te *Beek* te staken en zich daar te handhaven, aangezien in den namiddag van dien dag de brigade naar *Beek* oprukt. De commandant van het detachement, sterk 1½ bataljon Infanterie en ½ peloton Huzaren, besluit zijne hoofdmacht een geconcentreerd kantonnement te doen betrekken in het N. deel van *Beek*.

Onder mededeeling van den toestand geeft hij aan den luitenant S., commandant der achterhoedecompanie, waaraan toegevoegd zijn 1 afdeeling van vieren Cavalerie en 2 wielrijders, den volgende

last:

1º. de achterhoede houdt aan de Z. zijde van *Beek* halt en dekt de hoofdmacht door marschvoorposten;

2º. te beveiligen strook: *Zand Dreef* tot en met den kunstweg *Burgst—Halte Prinsenhage*;

3º. bezet moeten worden: a. het driehoekig boschje 400 M. ten W. van *Groenstraat*;

b. de viersprong bij *Groenstraat*;

c. de kunstweg, die van *Beek* in Z.O. richting gaat;

4º. waargenomen moeten worden de spoorwegovergangen van de *Zand Dreef* tot en met *Halte Prinsenhage*;

5º. geen patrouilles uitzenden ten Z. van de spoorbaan; de detachementscommandant zelf zendt \* eene huzarenpatrouille in Z. richting;

6º. berichten naar het gemeentehuis;

enz.

Luitenant M. krijgt den last met 1 sectie Infanterie de politiewacht te vormen en voor de rechtstreeksche beveiliging van het kantonnement zorg te dragen.

N.B. \* Spoorbrug over de *Mark* alsmede *Het Nieuwe Veer* zijn bezet.

*Burgst* en omgeving zijn verboden terreinen.

De opstelling moet te 1.20 n.m. ingenomen zijn.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 62a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit** (eigen land).

Te 1.20 n.m. is de brug ten Z.W. van *Overa* hersteld voor Infanterie en Cavalerie, te 2.30 n.m. vermoedelijk ook voor voertuigen. De commandant van het witte detachement, sterk  $2\frac{1}{2}$  bataljon Infanterie, 1 peloton Huzaren en 1 peloton wielrijders met geweren, wetende dat de eigen brigade op marsch is en nog  $\pm 10$  K.M. verwijderd kan zijn, besluit de verloren voeling te herwinnen en den vijand opnieuw aan te grijpen, zoo hij zich nog op den linker Markoever bevindt.

Inlichtingen van inwoners ten W. van de brug bij *Overa* doen bij hem twijfel rijzen of de vijand in de richting *Etten*, dan wel in de richting *Beek* teruggegaan is.

Onder mededeeling, dat hij na voltooiing der brug met zijne hoofdmacht over *Effen* en *Vuchtschoot* naar den Zuidwestrand van het *Liesbosch* marcheert en dat een detachement onverwijd gaat naar de lijn *Attelaken—Leur—Etten* met verkenning tot de *Mark*, geeft hij aan luitenant *P.* den volgende

last:

Begeef u met 1 peloton Infanterie, 1 sectie wielrijders ( $\pm 36$  geweren) en  $\frac{1}{2}$  peloton Huzaren te 1.20 n.m. voorwaarts tot opsporing en verkenning van vijandelijke afdeelingen, die zich eventueel ophouden in eene terreinstrook, Oostwaarts begrensd door de lijn *Hout—Prinsenhage—Burgst*, Westwaarts door de lijn *Vuchtschoot—Westrand van het Liesbosch—De Briel*. Na verkregen voeling met 's vijands hoofdmacht kan op het ingrijpen van het detachement, zoo snel dit mogelijk is, gerekend worden.

N.B. *Burgst* en omgeving zijn verboden terreinen.

### Algemeene oorlogstoestand.

In den morgen van den 4en Mei marcheert een oranje detachement over *Geertruidenberg* in Z. richting (vijandelijk land), een wit detachement over *Chaam* in N. richting (eigen land).

### Bijzondere oorlogstoestand oranje.

De commandant van het oranje detachement moet ingevolge bekomen last *Oosterhout* en *Vijfhuizen* bezetten om aan de brigade, die den 5en Mei oprukt, den marsch door den *Willems Polder* te verzekeren.

De Zuidrand van *Oosterhout* alsmede *Leijzen* en *Vijfhuizen* worden bezet.

De onzekerheid omtrent de plaats waar de vijand zich ophoudt, doen den detachementscommandant besluiten te laten verkennen tot de lijn *Teteringen—Hoefke—De Keten*. Onder mededeeling, dat \* 1 sectie Infanterie in de richting *Teteringen* en \*  $\frac{1}{2}$  sectie Infanterie in de richting *De Keten* gaat, geeft hij aan luitenant B. den

last

met de rest zijner compagnie ( $2\frac{1}{2}$  sectie) en 10 wielrijders met geweren zich te 12.45 n.m. van den 4en Mei van *Oosterhout* te begeven in Z. richting om vast te stellen of vijandelijke afdeelingen van eenige beteekenis zich bevinden in eene terreinstrook, die zich uitstrekt ongeveer 1 K.M. aan weerszijden van den landweg *Bouwelings Straat—Hoeve Straat* met grenslijn van waarneming „de Noordrand van de *Setersche Heide*”.

Is de voeling alsdan nog niet verkregen, dan stelt het detachement zich tot het invallen der duisternis op nabij *Hoefke*, met verkenning tot *Cadettenkamp* en *Dorst*.

N.B. De oefening vangt 12.45 n.m. te *Oosterhout* aan.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 63a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit.**

Als het witte detachement *Dorst* bereikt, is van de vooruitgezonden officierspatrouille, die grootendeels gevangen genomen werd, het bericht ingekomen, dat de vijand *Oosterhout* bereikt heeft en daar eene rust schijnt te houden.

De instructie van den detachementscommandant houdt o.a. in den vijand in offensieven zin tegemoet te gaan. De vermoeidheid van het gros zijner troepen en de onzekerheid omtrent de eventueele marschrichting des vijands doen den detachementscommandant besluiten te *Dorst* eene beveiligde rust te houden en voorloopig eene afwachtende houding aan te nemen. Om echter tijdig te weten of de vijand in Z.W. of Z.O. dan wel in Z. richting den marsch al dan niet voortzet, zendt hij tot 4 à 5 K.M. in het voorterrein detachementen, wier commandanten de instructie krijgen bij ontmoeting van den vijand dezen òf door hinderlagen òf door een demonstratief-offensief optreden òf door het innemen van een front- of flankstelling op te houden en daardoor zooveel tijdwinst aan het detachement *Dorst* te verschaffen, dat dit tijdig in de gewenschte richting offensief kan optreden.

Hij geeft aan luitenant *M.* de  
instructie

tot genoemd doel te 12 uur 's middags met 3 sectiën Infanterie, 4 wielrijders met geweren en 5 huzaren vooruit te gaan tot de lijn *Uilenbosch—Kalix Berna*, onder mededeeling, dat neven-detachementen gezonden worden in de richting *De Heihoef* en in de richting *Bruin Paard*.

N.B. De oefening vangt aan 12 30 n.m. te *Dorst*.

### Algemeene oorlogstoestand.

De *Schans* ten N.W. van *Terheyden* en de *Linie van den Hout* zijn door vooruitgeschoven detachementen eener witte Noorder brigade bezet.

Eene oranje brigade marcheert in den morgen van den 1en Februari over *Tilburg* in de richting *Breda*.

### Bijzondere oorlogstoestand wit (vijandelijk land).

De algemeene commandant der vooruitgeschoven troepen wil den 1en Februari zekerheid verkrijgen of de vijand dien dag de lijn *Breda—Seters—Oosterhout* met afdeelingen van eenige beteekenis al dan niet overschrijdt.

Bij gemis aan voldoende sterke Cavalerie worden daartoe in hoofdzaak verkenningsdetachementen van Infanterie aangewezen. Onder mededeeling aan luitenant *B.*, dat een detachement Infanterie naar *Breda*, een gemengd detachement Infanterie en Cavalerie naar *Oosterhout* gaat met last terug te keeren bij het invallen der duisternis, wordt aan genoemden officier verstrekt de volgende

#### instructie:

Ga heden te 12 uur 's middags met  $\frac{1}{2}$  compagnie Infanterie en 10 wielrijders met geweren over *Ter Aalst* en *Bruin Paard* naar *Hoefke*, met verkenning eenerzijds tot *Teteringen* en *Cadettenkamp*, anderzijds tot *Kalix Berna* en *Uilenbosch*. Wordt *Hoefke* onbezet bevonden, stel u daar alsdan op tot 4 u. n.m. met waarneming tot de lijn *Dorst—De Keten* (kunstweg *Oosterhout—Gilze*).

N.B. De oefening begint 12.45 n.m. te *Ter Aalst*.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 64a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje** (eigen land).

De brigadecommandant staakt voor den 1en Februari tusschen *Tilburg* en *Rijen* op een zoodanig punt den marsch, dat de voorposten komen achter de *Groote Lei*; het ligt in zijn voornemen zich den volgenden dag over *Ter Aalst* in de richting *Hooge Zwaluwe* te bewegen.

Aan den voorpostencommandant wordt opgedragen bij gemis aan Cavalerie nog den 1en Februari door Infanterie te laten verkennen of *Oosterhout* en de *Linie van den Munnikhof* bezet zijn.

Genoemde commandant geeft daarop aan luitenant *M.*, onder mededeeling, dat 1 compagnie Infanterie over *Rijen* tot verkenning naar *Oosterhout* gezonden wordt, den last zich met 1 peloton Infanterie, met achterlating van den ransel, te begeven over *Dorst* en *Teteringen* naar *De Abtshoef*, deze punten te verkennen, verder vast te stellen of de *Linie van den Munnikhof* als flankstelling tegenover *Ter Aalst* bezet is en daarna terug te keeren over *Bruin Paard* en *Seters* naar het gros der marschvoorposten bij *mijlpaal 30*.

Bij den heenmarsch zijn de te verkennen punten geheel onbezet bevonden; het detachement heeft slechts enkele witte Cavaleriepatrouilles ontmoet, welke door vuur afgewezen zijn geworden.

De troep geeft vooral bij den terugmarsch herhaaldelijk blijken van overgroote vermoeidheid. Als de commandant te  $\pm$  12.40 n.m. de *Baan naar Dongen* nadert, krijgt hij den indruk, dat bij dadelijke voortzetting van den marsch het nog af te leggen traject uren zal vereischen en dat het aantal achterblijvers steeds zal aangroeien; daardoor ziet hij zich genoodzaakt aan zijn peloton eene rust van 1 à 1½ uur te geven.

N.B. Afmarsch van de K. M. A. te 11 uur v.m. over *Heiningenhoef* naar het te kiezen rustpunt, alwaar de oefening aanvangt.

### Algemeene oorlogstoestand.

In den vroegen morgen van den 22en Februari wordt *Etten* door eene witte, *Rijen* door eene oranje troepenafdeeling bezet.

Het terrein ten W. van den kunstweg *Oosterhout—Ginneken* en ten N. van den kunstweg *Ginneken—Prinsenhage—Beek*, met inbegrip van den weg, behoort tot een neutralen staat.

### Bijzondere oorlogstoestand wit (eigen land).

De commandant te *Etten* zendt, met het oog op het offensief op 23 Februari tegen *Rijen*, den 22en  $\frac{1}{2}$  bataljon Infanterie over *Overa* naar de *Chaamsche beek* met last, onder vasthouding van de *Scheele brug*, een of meer der overgangen over genoemde beek, die eene terreinhindernis van beteekenis vormt, nabij *Pennedijk* open te houden.

Bij de brug ten Z.W. van *Overa* verneemt de bataljonscommandant van wielrijderspatrouilles, dat zich vijandelijke Infanterieposten bevinden aan de *Mark* en de *Chaamsche beek*, resp. bij *Ulvenhout* en bij *Pennedijk*.

Verrast door die onverwachte omstandigheid, wil hij zich van dien toestand vergewissen alvorens zich wellicht in een ongelijken strijd te begeven. Onder mededeeling, dat hij met  $1\frac{1}{2}$  compagnie naar *Galder hek* marcheert en voorloopig daar blijft, zendt hij uit:

a. eene verkenningspatrouille, sterk 1 sectie Infanterie, onder luitenant *R.* met last te verkennen den toestand bij de loopbruggen over de *Mark* ten N.W. en ten W. van *Ulvenhout*, zoo mogelijk één der overgangen te nemen;

b. eene idem onder luitenant *W.* naar *Scheele brug* met last te verkennen den toestand bij de overgangen over de *Chaamsche beek* bij en ten N.W. van *Cauwelaar*, zoo mogelijk één der overgangen te vermeesteren.

\*Berichten naar *Galder hek*.

N.B. De oefening begint te 12.15 n.m. bij den driesprong 600 M. ten Z. van *Overa*.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 65a.)

**Bijzondere oorlogstoestand oranje** (vijandelijk land).

De commandant te *Rijen* zendt dadelijk na aankomst kapitein *B.* met 1½ compagnie Infanterie naar den vierhoek *Kerkeind—Kl. Wolfslaar—Woestenbergische hoof—Bolberg* tot het aankopen van een zich aldaar bevindenden grooten voorraad levensmiddelen.

Kapitein *B.*, tijdig onderricht van de beweging van vijandelijke Infanterie van *Etten* in de richting van het *Mastbosch*, schuift zijn waarnemingslijn vooruit naar de terreinhindernissen de *Mark* en de *Chaamsche beek*. Hij verdeelt zijne macht als volgt:

a. 1 sectie onder luitenant *G.* naar *Ulvenhout* tot waarneming van de *Loopbrug* ten Z. van *Bouwigne* en van die bij *Nieuwenhuis*, met versperring der overgangen;

b. 1 peloton onder luitenant *O.* naar *Pennedijk* tot waarneming van de overgangen over de *Chaamsche beek* bij *mijlpaal 6*, bij *Beekhoeken* en ten N. van *Cauwelaar* met versperring der overgangen;

c. 1 sectie in de Z.O. zijde van het *Ulvenhoutsche bosch*, met vasthouding van den overgang aldaar over de *Bavelsche Leij*;

d. \* 1 peloton, belast met het opladen der levensmiddelen en met de rechtstreeksche bescherming der requisitie.

De detachementen *a* en *b* kunnen niet op ondersteuning rekenen; komt hunne opstelling, die  $\pm$  2 uur zal duren, in gevaar, zoo wordt op *c* teruggegaan, waar ook alle berichten worden ingewacht.

N.B. Afmarsch van het geheel te 11 uur v.m. naar de markt te *Ginneken*, van waar elk der detachementen zich naar zijn standplaats begeeft.

Het hoofddoel der oefening is „ordonnansendienst”, zoowel van voren naar achteren als omgekeerd. Al de verzonden en ontvangen berichten en bevelen, welke alle mondeling moeten geschieden, worden door elk onderdeel genoteerd, na afloop der oefening verzameld door luitenant *M.*, die ze sorteert, onderling vergelijkt en ze den leider na 8 dagen ter hand stelt.

Op een later aan te geven tijdstip neemt kapitein *B.* het bevel op zich over *a*, *b* en *c* tot het doen uitvoeren eener achterwaartsche concentratie, gevolgd door het innemen eener achterhoedestelling aan den Oostrand van de *Roosbergsche Tiend*, totdat het konvooi achter de *Gilze Wouwen* gekomen is.

### Algemeene oorlogstoestand.

In den voormiddag van den 2en Mei heeft nabij *Ter Aalst* een gevecht plaats tusschen eene witte en eene oranje Infanterie-afdeeling. Wit neemt den terugtocht aan, daarbij gevolgd door oranje, overschrijdt de *Mark* door middel van een tijdig nabij *Terheyden* geslagen brug, slaagt er in deze brug ten deele onbruikbaar te maken, voordat oranje troepen haar overschrijden kunnen en belet het herstellen dier brug tot ongeveer 11.15 v.m.

### Bijzondere oorlogstoestand wit (vijandelijk land).

Majoor *B.*, commandant der achterhoede, sterk  $2\frac{3}{4}$  compagnie Infanterie, moest  $\pm 1$  uur op den W. Markoever in stelling blijven om het herstellen der brug door den vijand te beletten. Eene juiste mededeeling omtrent den terugtocht der hoofdmacht had hem na verloop van dat uur nog niet bereikt; „richting *Liesbosch*” was de eenige order geweest.

Majoor *B.* is over *Muizenberg* en *De Lind* teruggegaan in de richting *Attelaken*; eene wielrijderspatrouille, uitgezonden over *Beek*, *Liesbosch* en *Leur*, heeft de voeling met de eigen partij niet kunnen herwinnen. Majoor *B.* besluit aan het \* gros van zijn detachement rust te geven op het heitje ten N. van *er* van *Oostpolder* en te trachten het verloren verband te herstellen door middel van \* wielrijderspatrouilles in de richtingen *Rosendaal* en *Rijsbergen*.

Onder mededeeling hiervan aan luitenant *W.*, geeft hij dezen officier tijdig de volgende

#### opdracht:

Houd met uwe  $\frac{3}{4}$  compagnie halt in het boschperceel  $\pm 1$  K.M. ten Z.W. van *De Lind* en bescherm mijne rust tegen vijandelijke afdeelingen, die uit de richtingen *Beek* of *Groot Overveld* mochten oprukken. Daar de opstelling van het geheele detachement een tijdelijk karakter draagt en een ernstig gevecht vermeden moet worden, waarbij zoo noodig op *Etten* teruggetrokken wordt, kan door u niet op ondersteuning gerekend worden.

N.B. De opstelling moet te 12.35 n.m. zijn ingenomen.

Zoodra tusschen oranje en wit een voldoende contact verkregen is, wordt door den leider aangenomen, dat een bericht komt, dat de hoofdmacht te *Rijsbergen* nachtkwartier houdt. Majoor *B.* besluit daarop over *Attelaken*, *Bremberg* en *Hellegat* naar *Rijsbergen* te marcheeren onder dekking van de compagnie van den luitenant *W.* als achterhoede of als linkerflankdekking, afhankelijk van het verloop der voorgaande oefening.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 66a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje** (eigen land).

Luitenant-kolonel O., commandant der oranje afdeeling, verzamelt zijne troepen te *Terheyden* en marcheert, na het houden eener rust, te 12 uur 's middags, voorafgegaan door eene sterke wielrijderspatrouille naar *Etten*, over *Breda* naar *Prinsenhage* om aldaar na herwonnen voeling met den vijand verdere maatregelen in offensieven zin te nemen.

De brug bij *Terheyden* is inmiddels zoover hersteld geworden, dat een 100 man Infanterie, waarvan een 20-tal voorzien van rijwielen, te 11.45 v.m. zich op den W. Markoever bevindt.

Onder mededeeling van bovenvermelde plannen geeft de luitenant-kolonel O. aan luitenant P., commandant der wielrijdersafdeeling, den volgende

last:

Ga, gesteund door 1½ sectie Infanterie onder luitenant R., voorwaarts in de richting *Leur* tot verkenning van de *Haagsche beemden* (het bedekte terrein, begrensd door de *Mark* en de spoorbaan *Breda—Rosendaal*) met uiterste grens den kunstweg, die van *Leur* in N. richting gaat. Het doel der verkenning is op te sporen of de vijand zich in de aangegeven strook ophoudt; zoo ja, in voeling met hem te blijven, zijne sterkte en voornemens uit te vorschen en van een en ander te rapporteren naar *Prinsenhage* of naar den marschweg; zoo neen, nadere bevelen te vragen.

N.B. Het terrein ten O. van de spoorbaan *Breda—Het Nieuwe Veer* is te 12.30 n.m. door wielrijderspatrouilles verkend zonder op den vijand gestooten te zijn. Het geheele detachement is alsdan bij *Muizenberg* verzameld. Inwoners deelen mede, dat eene groote colonne Infanterie te ongeveer 11 uur v.m., eene kleine colonne Infanterie te 12 uur 's middags de spoorbaan bij *Muizenberg* overstak en dat de eerste den kunstweg naar *Beek* volgde, de tweede zich meer in W. richting bewoog.

Aanvang der oefening bij *Muizenberg* te 12.30 n.m.

### Algemeene oorlogstoestand.

*Geertruidenberg* is bezet door wit, met een vooruitgeschoven detachement te *Oosterhout*.

Eene oranje afdeeling, uit het Z. komend, heeft 5 Februari *Chaam* bereikt.

### Bijzondere oorlogstoestand wit (vijandelijk land).

De commandant van het detachement *Oosterhout*, sterk 3 compagnieën Infanterie, geeft aan luitenant O., onder mededeeling van de ontvangen instructie, waarin o.a. voorkomt: „'s vijands nadering tijdig te melden en zijn voortrukken naar en door *Oosterhout* te vertragen”, op 6 Februari den volgende

l a s t:

Begeef u heden te 8 uur v.m. met 2½ sectie uwer compagnie naar de lijn *De Driesprong—Heusdenhout*, blijf aldaar 1 uur waarnemen in de richtingen *Breda* en *Ginneken*, begeef u daarna naar *Dorst*, neem daar 1 uur waar in Z. richting en marcheer vervolgens over *Kalix Berna* terug naar *Lage K.m.* (ten Z.W. van *Oosterhout*), welk punt door het overschietend deel uwer compagnie tijdens uwe afwezigheid bezet blijft.

\* Een peloton Infanterie marcheert gelijktijdig en met een dergelijk doel van *Voorheide* naar *De Vijf Eiken* om na eene waarneming van 2 uur aldaar over *Seters* en *De Bunthoef* terug te keeren.

N.B. De oefening (terugmarsch) vangt te 12.30 n.m. aan bij p<sup>l</sup>. 5 ten O. van den spoorwegovergang van de *Baarschotsche Straat*; tot dit uur is van den vijand nog niets bemerkt geworden.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 67a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje** (eigen land).

De commandant te *Chaam* is met zijne 3 bataljons Infanterie en 1 batterij Veld-Artillerie op 6 Februari te 7 uur v.m. afgemarcheerd om langs *Gilze* en over *De Vijf Eiken* naar *Oosterhout* op te rukken, dit oord op den vijand te vermeesteren en den volgenden dag *Geertruidenberg* aan te tasten.

Na eenige schermutselingen nabij *De Vijf Eiken* met vijandelijke Infanterie, welke in N.O. richting uitweek, en na een gevecht van een half uur met de bezetting van *Oosterhout*, welke uit een paar compagnieën Infanterie bleek te bestaan en waarvan het gros in N. en een klein deel in Z.W. richting vluchtte, is *Oosterhout* te 12 uur 's middags bezet geworden.

Luitenant *M.*, die met  $\frac{1}{2}$  compagnie Infanterie den bovengenoemden steeds meer in Z.W. richting terugtrekkenden vijand gevolgd heeft tot 500 M. ten W. van *Lage K<sup>m</sup>*, ontvangt, onder mededeeling van den toestand en van het voornemen marschvoorpostencompagnieën te plaatsen aan den Oost-, Noord- en Westuitgang van *Oosterhout*, van den detachementscommandant te 12.30 n.m. de volgende

opdracht:

Houd tot het invallen der duisternis met uw peloton den hoogterand 400 M. ten Z. van *Lage K<sup>m</sup>* bezet tot dekking van den rug van het kantonnement *Oosterhout*. Trek voor overmacht terug op den Zuidwestrand van *Oosterhout*, alwaar een \* kantonnementswacht geplaatst wordt aan het snijpunt van *Molen Straat* en trambaan.

N.B. De oefening vangt te 12.45 n.m. aan halverwege *mijlpaal* 24 en 25.

### Algemeene oorlogstoestand.

In den morgen van den 27en Februari had nabij *Rijsbergen* eene ontmoeting plaats tusschen eene witte en eene oranje brigade. Na een hevigen strijd van eenige uren kwam de oranje brigade merkbaar in het voordeel.

Het gros der witte brigade werd tot den terugtocht in N. richting gedwongen, enkele witte compagnieën Infanterie zagen zich genoodzaakt op den rechter Aa-oever over te gaan.

De oranje brigade staakte de vervolging in de lijn *De Vogelzang—Hellegat*.

### Bijzondere oorlogstoestand wit (vijandelijk land).

Het afgedrongen detachement, sterk  $2\frac{1}{2}$  compagnie, zet den terugtocht voort tot het heuvelachtig boschperceel aan de N.O. zijde van het schietterrein, alwaar het zeer vermoeid te 12.15 n.m. aankomt.

Na eene rust van 1 uur zendt de commandant \* een paar wielrijderspatrouilles uit in de richtingen *Breda*, *Beek* en *Liesbosch* tot het opsporen der eigen hoofdmacht, om zoo mogelijk dien dag daarbij nog aan te sluiten.

Onmiddellijk na aankomst ontvangt luitenant *J.* de volgende opdracht:

Bescherm met 1 peloton Infanterie, zoowel in W. als in Z. richting, de rust van het detachement; met het oog op de vermoeidheid van den troep, de geringe hoeveelheid munitie en den vermoedelijk nog te verrichten marsch wil ik mij zoo mogelijk aan een nieuwen strijd onttrekken; in verband daarmee moet door u gestreefd worden naar eene zooveel mogelijk onzichtbare opstelling van een minimum veiligheidsafdeelingen, waartoe aanbevolen wordt het leggen van hinderlagen in de nabijheid der naderingswegen.

N.B. Vredesmarsch over *Ginneken* naar het bivak (aan te geven door 4 verliesvlaggen = 4 geschokte pelotons), alwaar de oefening aanvangt te 12.15 n.m.

De leider neemt verder aan, dat te  $\pm$  2.30 n.m. per wielrijder het bericht komt, dat de hoofdmacht den nacht te *Beek* doorbrengt. De detachementscommandant besluit daarop tot den afmarsch over *Oranjeboom* en *De Stoomboot* naar *Beek*, waarbij 1 peloton linkerflankdekking of achterhoede wordt, afhankelijk van het verloop der oefening.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 68a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje** (eigen land).

De oranje brigade kan zoowel wegens noodzakelijke aanvulling der munitie als wegens het in hooge mate verbroken tactisch verband der troepen de vervolging niet onmiddellijk voortzetten.

De commandant verzamelt het gros zijner macht te *Rijsbergen*, zet marschvoorposten uit in de lijn *Kl<sup>re</sup>. hoof—Buiksche hoof—Hellegat*, wacht versterking af uit Z. richting, zendt verkenningspatrouilles tot de lijn *Prinsenhage—Leur* en laat door een afzonderlijk detachement den toestand op den rechter Aa-oever voorwaarts van *Kl<sup>re</sup>. hoof* ophelderen.

Aan luitenant *M.*, commandant van dit verkenningsdetachement, sterk 1 peloton Infanterie en  $\frac{1}{2}$  sectie wielrijders met geweren, geeft de brigadecommandant, onder mededeeling van het bovenstaande, te 11.30 v.m. den volgenden

last:

Begeef u, na het houden eener rust ter plaatse (*Kaarschot*) van  $\pm$  1 uur, in welken tijd het noodration genuttigd moet worden, naar de marschvoorpostencompagnie bij *Kl<sup>re</sup>. hoof*, vang daar uwe verkenning aan, welke ten doel heeft na te gaan of zich tusschen *Aa* en *Mark* en wel ten N. van de lijn *Kl<sup>re</sup>. hoof—Scheele brug* afdeelingen des vijands bevinden, zoo ja, hare sterkte en haren toestand vast te stellen en met haar in voeling te blijven; een en ander opdat ik, in verband met mijn voornemen om na ontvangen versterking den marsch in N. richting voort te zetten, zal weten in hoeverre ik met den toestand op den rechter Aa-oever rekening moet houden.

N.B. De oefening begint te 12.40 n.m. aan den driesprong 1 K.M. ten N.O. van *Kl<sup>re</sup>. hoof*.

Een verliesvlag = 1 geschokt peloton Infanterie des vijands.

### Algemeene oorlogstoestand.

In den morgen van den 6en Maart wordt *Ter Aalst* door een Noordelijk wit, *Dorst* door een Zuidelijk oranje detachement Infanterie bezet.

De voorhoeden houden halt resp. in de lijn *De Abtshorff—Joden Begraafplaats* en in de lijn *Hoefke—Oude Lei*.

### Bijzondere oorlogstoestand wit (vijandelijk land).

De commandant van het detachement *Ter Aalst*, sterk 3 bataljons Infanterie, besluit na eene rust van 2 uur den marsch voort te zetten en zich dien dag nog van het wegenknooppunt *Dorst* meester te maken.

Aan luitenant *G.* geeft hij kort vóór zijn vertrek onderstaanden last:

De marschvoorposten worden ingetrokken. Mijn geheele detachement — behalve uwe compagnie (3 sectiën) en de bagagetrein — verlaat heden te 11.30 v.m. *Ter Aalst*, marcheert langs *Tilburgsche Baan* en over *Hoefke* tot den aanval op *Dorst*, alwaar ik na vermeerstering van dat punt nachtkwartier betrek.

Bescherm met uwe compagnie den bagagetrein (27 voertuigen = 7 blauwe vlaggen) te *Ter Aalst*, in afwachting van bevelen mijnerzijds tot het oprukken over *Teteringen* naar *Dorst*.

N.B. Afmarsch te 10.45 v.m. door *De Vught* naar *Ter Aalst*, alwaar de oefening aanvangt na aankomst.

De leider overhandigt te  $\pm$  2.15 n.m. de volgende order, verzonden \* per bereden ordonnans:

*Setersche Heide*, 6 Maart, 1.30 n.m.

*Hoefke*, *Baarschot* en *Pompstation* zonder veel tegenstand genomen. Geleid bagagetrein in afwachting van nadere bevelen naar *Teteringen*.

De detachementscommandant.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 69a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje** (eigen land.)

De commandant van het detachement *Dorst*, sterk  $1\frac{1}{2}$  bataljon Infanterie, is voornemens na aankomst eener belangrijke versterking — vermoedelijk in den avond van den 6en Maart per spoor tot *Tilburg* en verder marcheerend naar *Dorst* — zich in den nacht van 6 op 7 Maart te begeven in de richting *Ter Aalst* om den vijand bij het aanbreken van den dag aan te vallen en terug te werpen.

Onbekend met den toestand van het terrein aan deze zijde van *Ter Aalst* en gegevens omtrent den vijand willende hebben voor zijne aanvalsbeschikkingen, die nog bij duisternis zullen moeten worden gegeven, verstrekt de detachementscommandant, onder mededeeling van zijn voornemen, aan luitenant *M.* den volgende

last:

Begeef u heden te 11.30 v.m. met uw peloton en 4 wielrijders — met achterlating van den ransel, doch met medeneming van het \* noodration en van \* 60 patronen extra per geweer — over *Cadettenkamp* en *Heistraat* (landweg Zuid-Noord ten O. van *Teteringen*) in de richting *Ter Aalst*, dring zoover mogelijk naar die zijde door tot vaststelling waar weerstand van betekenis wordt aangetroffen, verken of *De Abtshoef* en *Joden Begraafplaats* bewaakt dan wel verdedigd worden, onderzoek de al of niet bruikbaarheid van het bosch- en heiterrein voor Infanterie tusschen deze 2 punten en ten N.W. daarvan, blijf na volbrachte verkenning in voeling met 's vijands uiterste voorposten en meld mij uw standplaats voor den nacht.

De uitslag der verkenning wordt hedenavond uiterlijk te 9 uur schriftelijk bij mij ingewacht.

N.B. De oefening begint te 12.15 n.m. bij *mijlpaal 27* aan den kunstweg *Breda—Oosterhout*.

### Algemeene oorlogstoestand.

In den avond van den 10en Maart worden *Rijsbergen* en *Etten* door detachementen der Westpartij (vijandelijk land), *Oosterhout* en *Dongen* door detachementen der Oostpartij (eigen land) bezet.

### Bijzondere oorlogstoestand West.

In den morgen van den 11en Maart is een verkenningsdetachement, sterk 3 sectiën Infanterie, waarbij pioniers met springmiddelen, van *Etten* over *Ginneken* naar *Bavel* gezonden met last de voor voertuigen eenige bruikbare overgangen over de 20 M. breede en ondoorwaadbare *Gilze Wouwen* nabij *Bolberg* en *Tervoort* te vernielen, eene herstelling te beletten en bij intredende duisternis naar *Etten* terug te keeren.

Na afloop der werkzaamheden is het detachement als volgt opgesteld:

1 groep bij *Bolberg*;

1 groep ten N.O. van *IJpelaarseind*;

$\frac{1}{2}$  sectie achtergelaten bij de *Duivelsbrug* ten W. van *Ginneken*;

de rest (2 sectiën) te *Bavel*, met waarneming op den toren.

Sterke vijandelijke patrouilles vertoonen zich op den O. rivieroever.

De compagniescommandant wordt te 1.30 n.m. ernstig ongesteld; luitenant *B.* neemt het bevel over.

Op dat uur komen 2 man van de bezetting der *Duivelsbrug* met het bericht, dat de  $\frac{1}{2}$  sectie door sterke vijandelijke Infanterie overvallen en gevangen gemaakt is. Op hetzelfde oogenblik worden in W. richting kort na elkaar 2 hevige knallen gehoord.

Gevraagd: wat besluit de nieuwe commandant?

N.B. Afmarsch naar de *Gilze Wouwen* tot opstelling van de  $2\frac{1}{2}$  sectie als boven aangegeven.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 70a).

**Bijzondere oorlogstoestand Oost.**

Op een bericht, ingekomen bij den commandant van het uit *Oosterhout* naar *Teteringen* vooruitgeschoven detachement, dat de bruggen bij *Tervoort* en *Bolberg* over de 20 M. breede en ondoorwaadbare *Gilze Wouwen* te  $\pm$  11 uur v.m. van den 11en Maart vernield zijn geworden door vijandelijke Infanterie, die de rivier in dat rayon blijft bewaken, heeft de commandant den luitenant S. met 1 compagnie Infanterie van 3 sectiën, waarbij pioniers met springmiddelen en 8 wielrijders met geweren, over *Molengracht* naar *Ginneken* gezonden met den

l a s t

den terugtocht der aan de *Gilze Wouwen* gesignaleerde Infanterie, waartegen in front gedemonstreerd zal worden, af te snijden, zoo mogelijk die Infanterie te vernietigen.

De Markovergangen bij *Ginneken* en *Boeimeer* moeten, die ten Z. van *Ginneken* mogen zoo noodig vernield worden.

Wordt aangenomen:

1°. dat te 1 uur n.m. *Ginneken* ongehinderd bereikt wordt, dat aldaar een 20-tal infanteristen overvallen worden, dat een paar manschappen in O. richting vluchten, dat eene onderzaking der gevangenen wijst op eene opstelling des vijands nabij *Bavel*;

2°. dat *Boeimeer*- en *Duivelsbrug* met gebruikmaking van alle springmiddelen te 1.30 n.m. kort na elkaar springen.

Gevraagd: maatregelen na 1 uur n.m.

N.B. Afmarsch naar de markt te *Ginneken*, waar de oefening te 1.10 n.m. kan aanvangen.

**Algemeene oorlogstoestand.**

In den avond van den 24en Maart wordt *Etten* bezet door een detachement der Westpartij (eigen land), *Haansberg* ten Z.O. van *Rijen* door een detachement der Oostpartij (eigen land).

*Aa*, *Turfvaart* en *Bijloop* zijn zoowel wegens diepte als breedte zonder hulpmiddelen alleen langs de bestaande overgangen over te trekken.

**Bijzondere oorlogstoestand West.**

De commandant van het detachement *Etten*, sterk 2 bataljons Infanterie en 1 batterij Veld-Artillerie, heeft in last voorloopig eene defensieve houding aan te nemen en het oprukken des vijands naar *Etten* te beletten.

Luitenant S. ontvangt in den vroegen morgen van den 25en Maart den

last

zich met 1 compagnie Infanterie van 3 sectiën, waarbij 4 wielrijders en \* pioniers met springmiddelen, te begeven naar *Prinsenhage* om de vernieling voor te bereiden van de overgangen over de singelgracht van *Breda* en over de *Aa* van *Suikerfabriek* tot en met *Houtbrug*, alsmede om den rivierovertocht des vijands in genoemd rayon te bemoeilijken.

De compagniescommandant moet maatregelen nemen, dat, op ontvangen last uit *Etten*, de bruggen onverwijd springen; bevelen tot verder handelen volgen daarbij.

Forceert de vijand vóór dien last één der bruggen, dan wordt op *Etten* teruggegaan.

N.B. Wordt aangenomen, dat al de overgangen te 11 uur v.m. tot vernieling voorbereid, bovendien open versperd zijn.

Overgang *Suikerfabriek* blijft bij de oefening, die te 12.15 n.m. aan de *Aa* aanvangt, buiten beschouwing.

Te 12.45 n.m. ontvangt luitenant S. per wielrijder onderstaand bevel:

*Etten*, 25 Maart, 12.15 n.m.

Eene sterke colonne Infanterie en Artillerie, uit *Haansberg* in Z.W. richting opgerukt, marcheerde te 11 uur v.m. van *Hooge Aard* naar *Rakens*. Ik vermoed een aanval over *Rijsbergen*. Mijn detachement is op marsch in de richting 't *Boomken* tot het innemen van eene afwachtingsstelling bij *Hellegat*, met het doel den vijand het doordringen over *Turfvaart* en *Bijloop* te beletten.

Laat de bruggen onverwijd springen en begeef u zoo snel mogelijk naar *Hellegat*, alwaar na aankomst bevelen worden gevraagd.

De detachementscommandant  
(get.) B.

N.B. Wordt aangenomen, dat al de bruggen springen 2 minuten na ontvangst van het bevel daartoe ter plaatse. Te 1.20 n.m. wordt geschutvuur in Z. richting gehoord.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 71a).

**Bijzondere oorlogstoestand Oost.**

De commandant van het detachement *Haansberg*, sterk 5 bataljons Infanterie, 2 batterijen Veld-Artillerie enz., heeft in last zich den 25en Maart van *Etten* meester te maken.

Eene in den vroegen morgen door officierspatrouilles verrichte verkenning geeft aan, dat de overgangen aan de W. zijde van *Breda* en die ten Z. daarvan over de *Aa* tot en met de *Houtbrug* door Infanterie bezet zijn. De commandant besluit over *Hooge Aard*, *Scheele brug* en *Klappenberg* naar *Etten* te marcheeren.

Te 1 uur n.m. worden voor- en zijtroepen in de lijn *Buiksche hoef—Goudbergsche Lei* in hun voorwaartsche beweging bemoeilijkt en blijkt het al spoedig, dat een ernstige weerstand ten N. van 't *Boomken* zal worden geboden.

Luitenant *D.*, commandant van de compagnie rechterflankdekking (waarbij 6 wielrijders met geweren), opgesteld  $\pm$  500 M. ten Z. van *Overa*, met de spits aan de brug over de *Aa*, ontvangt te 1.25 n.m. het volgende

uittreksel uit het gevechtsbevel:

\* Voorhoede demonstreert tegen O. zijde *Hellegat*; \* hoofdmacht marcheert over *Kaarschot* en *Rijsbergen* en grijpt *Hellegat* van de Z.W. zijde aan; rechterflankdekking gaat de *Aa* ten Z.W. van *Overa* over en belet, dat de detachementen Infanterie, opgesteld aan de *Aa* ten O. van *Prinsenhage*, door de lijn *Vuchtschoot—Effen* oprukken tot ondersteuning van de troepen bij *Hellegat*. Laatste bericht eener officierspatrouille meldt, dat *Houtbrug* en de overgangen over de *Aa* ten N. daarvan te 12.45 n.m. nog door vijandelijke Infanterie bezet waren.

Berichten naar de demonstreerende groep, die voor verdere expeditie zorg draagt.

N.B. Te 1.30 n.m. vangt de oefening ten Z. van *Overa* aan.

### Algemeene oorlogstoestand.

De *Mark* vormt de grens tusschen de staten West en Oost. Overgangen daarover ten Z. van *Breda* zijn alleen de *Duivels-* en de *Scheele brug*, alsmede de brug ten Z.O. van *Meersel*.

De *Chaamsche beek* is ondoorwaadbaar en 12 M. breed.

*Rijsbergen* en *Dorst* zijn door grensdetachementen bezet.

In den morgen van den 6en Mei is een detachement Infanterie der Westpartij over *Ginneken* opgerukt naar *Bavel*, alwaar, na een hevigen strijd en door een krachtig offensief van een detachement Infanterie en Cavalerie der Oostpartij, het gros van het Westelijk detachement tot den terugtocht in W. richting gedwongen werd en waarbij 1 compagnie Infanterie (West), afgedrongen in Z. richting en uit elkaar geslagen in de richtingen *Pennedijk* en *Geersbroek*, door Cavalerie over de *Chaamsche beek* geworpen werd, waarna de voeling verloren ging.

### Bijzondere oorlogstoestand West.

Te 1.10 n.m. beschikt de commandant der afgedrongen compagnie bij *mijlpaal 6* (halverwege *Ulvenhout—Notsel*) over 1½ sectie.

De groote vermoeidheid van zijne afdeeling en de hoop een groot deel der verstrooide afdeelingen over *Geersbroek* en *Cauwelaar* te kunnen verzamelen, doen den compagniescommandant besluiten nabij *Beekhoek* te rusten.

Te 1.15 n.m. bezwijkt de compagniescommandant ten gevolge van eene bekomen wonde in het gevecht. Luitenant *M.* neemt het bevel over. Gevraagd de maatregelen.

Te 1.50 n.m. komt eene wielrijderspatrouille met de volgende order:

*Bouvigne*, 6 Mei, 1.20 n.m.

Ik ben met mijne \* 3 compagnieën in stelling op den W. Markoever tegenover den vijand bij *Ginneken* en *Busse hoeve*.

Houd met uwe compagnie *Scheele brug* open voor eene door mij uit *Rijsbergen* ontboden versterking, die aldaar vermoedelijk heden te 3.30 n.m. aankomt; stel u onder de bevelen van dien commandant bij zijne aankomst. Het is mijn voornemen nog heden door een concentrischen aanval den vijand terug te werpen.

N.B. De oefening begint te 1.10 n.m. bij *mijlpaal 6*.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 72a).

**Bijzondere oorlogstoestand Oost.**

Het Oostelijk detachement, sterk  $1\frac{1}{2}$  bataljon Infanterie en 2 eskadrons Cavalerie, bevindt zich te 1 uur n.m. in de lijn *Ginneken—Busse hoeve* in vuurgevecht met Infanterie des vijands ten N. en ten Z. van *Bouvine*.

De Cavalerie wordt over *Breda* gezonden om den vijand in den rug te bedreigen en de *Aa*-overgangen te vernielen.

Luitenant C., commandant eener reserve-compagnie, opgesteld 500 M. ten Z. van *Wolfslaar*, ontvangt te 1.10 n.m. de opdracht

zich met zijne compagnie, waarbij ingedeeld worden 8 wielrijders met geweren, onverwijld in het bezit te stellen van de *Scheele brug*, deze open te houden en bij welslagen daarvan onmiddellijk te rapporteeren, opdat het detachement, bijaldien het overschrijden der *Mark* bij *Ginneken* niet slaagt, over de *Scheele brug* kan oprukken met het doel den vijand van zijnen terugtocht op *Rijsbergen* af te snijden.

\*De compagnie ontvangt vóór den afmarsch 50 patronen extra per geweerdragende.

N.B. De oefening vangt aan ten Z. van *Wolfslaar* te 1.15 n.m.

### Algemeene oorlogstoestand.

Na eene ontmoeting tusschen eene Zuider en eene Noorder brigade ten Z. van *Oosterhout* in den morgen van den 13en Mei, is de toestand der beide partijen te  $\pm$  1 uur n.m. als volgt:

de voorste linie van Zuid is in de lijn *Kei* van *Kei polder*—*Lage Kn. m.* in vuurgevecht met de voorste linie van Noord in de lijn laatste *t* van *Oosterhout*—*H* van *Hoevenstein*. De geschutstrijd wordt gevoerd uit opstellingen als volgt: die van Zuid bij *Paard* van *Bruin Paard*, die van Noord op het N.O. deel van den *Lukwel Berg*.

Eén stuk Artillerie Zuid wordt gemarkeerd door een geel-zwarte vlag; de rechtervleugel der 1<sup>e</sup> Infanterie-linie Zuid in zijne diepte door 2 blauwe vlaggen.

### Bijzondere oorlogstoestand Zuid.

De batterij Veld-Artillerie à 4 stukken, opgesteld achter een houtmaske bij *rd* van *Paard* met den gevechtstrein achter en uitwaarts van den linkervleugel, is op haar rechtervleugel onbeschermd.

Naar aanleiding eener waarneming van *Kalix Berna*, dat zich in de richting *Hoevenstein* gesloten Infanterie in Z. richting schijnt te bewegen, geeft de brigadecommandant aan luitenant K. te 1.10 n.m. de

opdracht

met 1 peloton Infanterie der algemeene reserve, opgesteld aan den stoomtramweg bij *Bruin Paard*, de batterij te dekken tegen eventueele aanvallen uit het N.O. of O.

N.B. De oefening begint te 1.10 n.m. bij *mijlpaal 26*.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 73a).

**Bijzondere oorlogstoestand Noord.**

De commandant der Noorder brigade besluit in verband met ingekomen berichten omtrent een oprukken van vijandelijke versterkingen uit het Z., alsmede ten gevolge van den toestand van het terrein, tot den frontaanval; zoodra het vuuroverwicht der eigen Infanterie meer merkbaar wordt, zal voorwaarts worden gegaan.

Artillerie Noord heeft echter nog geen overwicht op die van Zuid, welke laatste volgens berichten van Artillerie-doelverkenners in front en op haar rechtervleugel ongedekt staat en hoogstens 6 stukken sterk is.

Onder mededeeling van een en ander geeft de brigadecommandant aan luitenant *P.*, commandant eener reserve-compagnie nabij *K<sup>n</sup>. m. De Hooge Steen*, te 1.20 n.m. de

opdracht

zich onverwijld te begeven in de richting van de vijandelijke batterij, haar het zwijgen op te leggen en daarna zich meester te maken van *Kalix Berna*, alwaar nadere bevelen afgewacht moeten worden.

Artillerie Noord steunt de beweging.

N.B. De oefening begint te 1.20 n.m. bij genoemden molen.

### Algemeene oorlogstoestand.

In den morgen van den 25en November hebben verschillende colonnes Zuid de grens overschreden, o.a. bij *Kersel* de linker colonne, welke over *Prinsenhage* en *Het Nieuwe Veer* den marsch heeft voortgezet.

Zwakke Infanterie-grensdetachementen Noord zijn daarbij uitgeweken in N.O. richting, behalve dat van *Galder*, hetwelk snel in N.W. richting den terugtocht aannam.

### Bijzondere oorlogstoestand Zuid (vijandelijk land).

De groote trein (Infanterie- en Artillerie-munitiecolonne, samen 16 voertuigen = 8 blauwe vlaggen) der linkerecolonne marcheert op 5 K.M. afstand, waarbij  $\frac{3}{4}$  compagnie Infanterie als bedekking onder bevel van luitenant *M.*

Deze officier ontvangt op de markt te *Prinsenhage* te 12.50 n.m. namens den commandant der colonne het volgende

bevel:

De linkercolonne betreft oordbivak te *Zevenbergschen Hoek*. Staak uwen marsch te *Beek*. Morgen te 8 uur v.m. de voertuigen aangespannen in afwachting van nadere bevelen.

\* *Het Nieuwe Veer* wordt mijnerzijds door 1 peloton Infanterie bezet.

N.B. Vredesmarsch naar *De Stoomboot*, alwaar de treincolonne met bedekking gevormd wordt; te 1 uur n.m. afmarsch.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 74a).

**Bijzondere oorlogstoestand Noord** (eigen land).

De instructie der grenscommando's houdt o.a. in:

- a. het overtrekken der grens door den vijand seinen naar het legercommando te *Dordrecht*;
- b. beslissende gevechten met groote afdeelingen vermijden;
- c. ten Z. van het *Hollandsch Diep* hetzij afzonderlijk, hetzij in vereeniging met andere commando's de verbindingslijnen des vijands bedreigen en dezen zooveel mogelijk nadeel toebrengen.

Luitenant *M.*, commandant van het detachement *Galder*, sterk 1 peloton Infanterie, heeft den marsch van een gemengd detachement door het *Mastbosch* in N. richting uit *Lewr* naar *Dordrecht* geseind. Zijn peloton rust aan de Z.O. zijde van het *Liesbosch* met patrouilles naar 's vijands zijde.

De commandant ontvangt van de patrouille naar *Prinsenhage* te 1.10 n.m. per wielrijder het schriftelijk bericht:

*K<sup>a</sup>. m.* ten *W.* van *Prinsenhage*, 25 November, 12.50 n.m.

Eene treincolonne (1 blauwe vlag = 2 voertuigen), diep  $\pm$  150 M. met Infanterie-bedecking, naar schatting 1 peloton, te 12.45 n.m. waargenomen nabij *Roskam*, marcheerende langs den kunstweg naar *Prinsenhage*.

Dit bericht wordt door een tweede, mondeling per wielrijder, gevolgd te 1.15 n.m.: „gesignaleerde treincolonne is door *Prinsenhage* heen in N. richting getrokken”.

*Gevraagd*: wat besluit de commandant?

N.B. Vredesmarsch over *Prinsenhage* naar Z.O. zijde *Liesbosch*.

### Algemeene oorlogstoestand.

Bij den oorlog tusschen West (wit) en Oost (oranje) heeft een Zuider staat te kennen gegeven eene strikte onzijdigheid in acht te zullen nemen. De Noordpunt van dien Zuider staat grijpt in het gebied van den Ooster staat zoodanig, dat de grens o.a. gevormd wordt door de lijn *Ginneken—Heusdenhout—Oude Lei—Oostrand Cadettenkamp—50 M. ten Z. van Baan naar Dongen*; nabij *De Heihoef* volgt zij den kunstweg naar *De Vijf Eiken*.

Eene oranje brigade verschanst zich te *Dongen* (eigen land).

In den middag van den 13en April worden *Etten, Zevenbergen* en *Zevenbergschen Hoek* door witte detachementen bezet (vijandelijk land).

### Bijzondere oorlogstoestand wit.

Het gemengd detachement *Zevenbergschen Hoek* heeft in last den 14en April eene verkenning te verrichten van de positie bij *Dongen*, na afloop *Oosterhout* te bezetten om den 15en April vroegtijdig in verband met de detachementen *Etten* en *Zevenbergen*, welke in den namiddag van den 14en April resp. tot *Breda* en *Terheyden* voorwaarts rukken, den vijand bij *Dongen* aan te tasten.

De commandant van het detachement *Zevenbergschen Hoek*, dat over *Made—Den Hout—N. zijde Oosterhout—Horst* naar *Dongen* marcheert, heeft tijdig 1 sectie wielrijders met geweren en  $\frac{1}{2}$  peloton Huzaren vooruitgezonden, resp. naar Z.O. en Z.W. zijde van *Oosterhout*, tot verkenning van dat oord en verder tot waarneming in O. en Z. richting (aankomst aldaar  $\pm$  12.30 n.m.).

Bij aankomst van het detachement te *Den Hout*  $\pm$  12.15 n.m. wordt in den toren aldaar een deel eener oranje wielrijderspatrouille gevangen gemaakt en wordt uit eene buitgemaakte instructie gezien, dat verkenningsdetachementen van Infanterie te 9 uur v.m. van den 14en April uit *Dongen* gezonden zijn naar *Terheyden* en *Breda*, met last te *Dongen* uiterlijk 4 uur n.m. teruggekeerd te zijn. De detachementscommandant stelt daarop onder de bevelen van den kapitein B.:

a. 1 compagnie Infanterie van 3 sectiën, rechterflankdekking, onder bevel van luitenant D., te 12.45 n.m. bij *mijlpaal 13* ten W. van *Oosterhout*;

b. het  $\frac{1}{2}$  peloton Huzaren te 12.30 n.m. aan de Z.W. zijde van *Oosterhout*;

c. de sectie wielrijders te 12.30 n.m. aan de Z.O. zijde van *Oosterhout*.

Kapitein B. krijgt de

opdracht

met dat detachement te beletten, dat de vermelde oranje detachementen bij terugkeer uit *Terheyden* en *Breda* naar *Dongen* de lijn *Oosterhout—grens bij Seters* overschrijden, met het doel te voorkomen, dat zij gedurende het gevecht bij *Dongen* ingrijpen.

N.B. Vredesmarsch van a, b en c naar de aangegeven punten; te 12.45 n.m. neemt kapitein B. het bevel daarover op zich bij *mijlpaal 13*; vóór dat uur mogen instructiën of aanwijzingen aan geen der onderdeelen van het detachement verstrekt worden.

eene oorlogstoestand.

(Zie 75a).

## Bijzondere oorlogstoestand oranje.

De brigade, die zich te *Doogen* verschanst, moet voorloopig eene defensieve houding aannemen. Voorposten staan in de lijn *Lagen Ham—Laagstraat—Hewel—Laarcind*.

Te 9 uur v.m. van den 14en April zijn 3 afdeelingen ter verkenning in 's vijands richting uitgezonden:

- a. \* wielrijderspatrouille naar *Den Hout*;  
b. verkenningsdetachement (1 peloton Infanterie en 6 huzaren)  
onder luitenant M. naar *Terheyden*;  
c. idem ( $\frac{3}{4}$  compagnie Infanterie, 4 huzaren en 6 wielrijders  
met geweren) onder luitenant G. naar *Breda*.

*Terheyden* en *Breda* zijn onbezett bevonden; ingevolge de instructiën zijn de detachementen *b* en *c* op den terugmarsch naar *Dongen* en bevindt zich te 1.10 n.m.:

verkenningdetachment b nabij *De Abtshoef*;  
c nabij *De Driesprong*.

Op dat tijdstip ontvangen de detachementscommandanten per ordonnans het volgend bevel:

*Dongen*, 14 April, 12.30 n.m.

Wielrijderspatrouille *Den Hout* meldt telegraphisch uit *Oosterhout*, dat eene vijandelijke colonne Infanterie en Cavalerie te 11.45 v.m. uit *Made* deboucheerde en op *Den Hout* aanrukte.

Met het oog op een mogelijken aanval op *Dongen* gelast ik u uwen terugtocht te verhaasten en u zoo snel mogelijk te mijner beschikking te stellen. Uw nevendetachment wordt mijnerzijds gewaarschuwd.

N.B. Vredesmarsch voor  $b$  en  $c$  naar de aangegeven punten, alwaar de oefening te 1.10 n.m. aanvangt.

### Algemeene oorlogstoestand.

In den namiddag van den 27en April heeft een gevecht plaats gehad ten Z. van *Etten* tusschen eene witte (Noorder) en eene oranje (Zuider) brigade. Toen de hoofdmacht der oranje brigade in Z. richting werd teruggedrongen, zijn eenige oranje detachementen afgesneden en in O. richting vervolgd geworden.

### Bijzondere oorlogstoestand wit (vijandelijk land).

Nadat de oranje brigade teruggeworpen was over de *IJzer-molensche vaart* bij *De Kiewiet* en *'t Boomken*, keerde de hoofdmacht der witte brigade terug naar *Etten*; een afzonderlijk detachement vervolgde ongeveer 2 oranje compagnieën Infanterie tot *Breda*, ging 's avonds naar *Leur* en liet enkele patrouilles tegenover *Breda* achter.

De brigadecommandant te *Etten* verneemt in den voormiddag van den 28en April, dat de oranje brigade, die nabij *Stuivezand* ten Z. van *Rijsbergen* schijnt te legeren, in den avond van dien dag versterking uit het Z. zal ontvangen. In verband daarmee besluit hij den vijand nog dien dag aan te tasten; hij gaat met het gros der brigade over *Hoog Klappenberg* en *De Kiewiet* naar *Stuivezand* en zendt 2 bataljons Infanterie over *Klappenberg* en *Rijsbergen* naar *Stuivezand*.

Deze bataljons, marcheerende o.a. met 1 compagnie als linkerflankdekking over *Boomkensberg*—*De IJzer Molen*—straatweg naar *Rijsbergen*, ontmoeten tegen 1 uur n.m. een krachtigen weerstand aan de N. zijde van *Hellegat*.

Als de linkerflankdekking te 1.10 n.m. den stoomtramweg bereikt, ontvangt haar commandant, luitenant P., de volgende opdracht:

*Hellegat* schijnt door den vijand sterk bezet te zijn. Het doordringen langs deze zijde zal met bezwaren gepaard gaan, zoodat het gevecht hier vermoedelijk langen tijd een stilstaand karakter zal verkrijgen. In verband daarmee en met het oog op een mogelijken afmarsch in Z. richting van het detachement *Breda*, dat evenwel 12.15 n.m. aldaar nog aanwezig was, wordt de marsch naar *Rijsbergen* uwerzijds niet voortgezet, voordat nadere bevelen volgen, maar zult u opstelling nemen in de *Krabbebosschen*, front naar het N., verkennen op beide oevers van de *Aa* tot de lijn *Schietbanen*—*Houtbrug*—*Roskam* of het detachement *Breda* oprukt en zoo ja, beletten, dat het zich begeeft naar de lijn *Rijsbergen*—*'t Boomken* ter ondersteuning van de vermoedelijk aldaar aanwezige oranje troepen. Bij *De IJzer Molen* komt mijnerzijds \* 1 sectie Infanterie tot waarneming in N. richting ten W. van de *Turfvaart*.

Gevraagd: maatregelen na 1.10 n.m.?

N.B. De spits der flankdekking meldt inmiddels, dat bij Dr. 43 aan de *Oude Turfvaart* een oranje post staat.

Vredesmarsch langs *Prinsenhage* naar Dr. 42.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 76a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje** (eigen land).

Aan een der afgesneden detachementen, sterk  $1\frac{3}{4}$  compagnie Infanterie en eenige wielrijders onder bevel van luitenant G., is het gelukt tegen het invallen der duisternis op 27 April *Breda* te bereiken en, door tijdig stelling te nemen achter de W. singelgracht, de vervolging, welke vele gevangenen en gewonden veroorzaakt had, tot staan te brengen.

De nacht van 27 op 28 April is rustig voorbijgegaan. Pogingen in den morgen van den 28en April om verband te krijgen met de hoofdmacht zijn alle mislukt; verkenningspatrouilles, uitgezonden tot de lijn *Liesbosch—Boomkensberg—Buiksche hoof—Klne. hoof* hebben slechts zeer zwakke witte Cavalerie-patrouilles aan weerszijden van de *Aa* ontmoet.

Te 12.15 n.m. (het detachement gebruikt op dat uur den middagmaaltijd) meldt de commandant van eene naar *Rijsbergen* uitgezonden wielrijderspatrouille zich bij luitenant G., deelt mede, dat hij bij Dr. 43 tusschen *Effen* en *Rijsbergen* een officier van het stafkwartier der oranje brigade ontmoet heeft en dat deze het volgend schriftelijk bericht heeft medegegeven:

Dr. 43, 28 April, 11.30 v.m.

De oranje brigade bevindt zich te *Stuivezand* en *Kl. Zundert* ten Z.W. van *Rijsbergen*; 1 compagnie is vooruitgeschoven naar *Rijsbergen*. De vijand is gisteravond teruggegaan naar *Etten* en schijnt daar heden te blijven. Onze brigade is eenige versterking wachtende; de brigadecommandant wenscht nog heden over *Rijsbergen* en *Klappenberg* tot het offensief tegen *Etten* over te gaan; 2 bataljons moeten te 12.30 n.m. eene voorhoedestelling bij 't *Boomken* ingenomen hebben met *Hellegat* als rechter steunpunt. *Rijsbergen* wordt vermoedelijk te 3 uur n.m. door de hoofdmacht gepasseerd. De brigadecommandant stelt beslist grooten prijs op de tegenwoordigheid en den steun van uw detachement op het gevechtveld. Ik handel gewis in zijnen geest door u in overweging te geven zoo snel mogelijk aansluiting met de brigade te zoeken. Ik zal den brigadecommandant onverwijld verwittigen omtrent de herstelde voeling met het gevangen gewaande detachement en omtrent mijne mededeeling aan u.

De luitenant, toegevoegd officier van den  
oranjen brigadestaf.

N.B. Gevraagd: het besluit van luitenant G. te 12.15 n.m.? Met achterlating van zieken en gewonden kan het detachement ter sterkte van 5 sectiën Infanterie en 10 wielrijders met geweren te 12.45 n.m. volkomen marschvaardig zijn.

### Algemeene oorlogstoestand.

*Etten* en *Rijsbergen*, permanente werken van het Oostfront eener kernvesting *A* der witte partij (eigen land), worden belegerd door een oranje korps, dat zijn zwaar belegeringsgeschut aanvoert langs de etappelijne *Geertruidenberg—Oosterhout—Breda*, waarvan *Breda* vrij sterk, *Geertruidenberg* en *Oosterhout* zwak bezet zijn (vijandelijk land).

Het vervoer langs de etappelijne heeft — de verschijning van enkele witte wielrijderspatrouilles niet medegerekend — tot dusver ongestoord kunnen plaats vinden.

Een klein deel van het witte veldleger is geconcentreerd te *Loon op Zand*, 10 K.M. ten O. van *Dongen*.

### Bijzondere oorlogstoestand wit.

De brigade te *Loon op Zand* marcheert 12 Mei naar *Dongen* met het doel van daaruit gedurende het verder verloop der belegering te opereeren tegen 's vijands verbindingen.

Op 3 K.M. ten O. van *Dongen*, te 12 uur 's middags van den 12en Mei, verneemt de brigadecommandant van eene officierspatrouille, dat een transport belegeringsmaterieel met sterke Infanterie-bedekking te 11.15 v.m. zich van *Raamsdonksveer* in Z. richting bewoog. Beseffende dat een aanval daarop ten N. van *Oosterhout* onmogelijk is en bekend zijnde met den toestand van het volkomen open terrein ten N. van *Kalix Berna*, gelast hij aan den commandant der 1e batterij Veld-Artillerie (4 stukken) met deze en met 1 compagnie wielrijders zich in snellen gang te bewegen naar *Uilenbosch* en aldaar eene flankstelling in te nemen tegen den kunstweg *Oosterhout—Breda* ter hoogte van *mijlpaal* 25, met het doel het transport zooveel mogelijk nadeel toe te brengen, het in allen gevalle tot stilstand te brengen om daardoor gelegenheid te geven aan een bataljon Infanterie, dat volgt, nog tijdig deel te kunnen nemen aan den strijd tot verovering van het materieel.

Aankomst van het detachement te 12.50 n.m. bij *Uilenbosch*. Artillerie te 12.55 n.m. in stelling. De detachementscommandant zendt \* 1 peloton wielrijders naar *Nieuw Bruin Paard* om den vijand in front op te houden, houdt \*  $\frac{1}{2}$  sectie bij de Artillerie en geeft aan luitenant *K.* de volgende

opdracht:

Bezet met  $1\frac{1}{2}$  sectie wielrijders *De Bunthoef* tot bescherming van den rechtervleugel der Artillerie. Ik geef u den bepaalden last uwe aanwezigheid ter plaatse niet te verraden, voordat de Artillerie verrassend is kunnen optreden. Eene gevechtspatrouille moet gezonden worden naar *Kalix Berna*, alwaar ook een doelwaarnemer der Artillerie komt.

N.B. De  $1\frac{1}{2}$  sectie wielrijders moet te 12.50 n.m. hare opstelling hebben ingenomen. De batterij Veld-Artillerie, waarvan de plaats op het terrein nader wordt aangegeven, wordt gemarkeerd door het ontsteken van seinkardoezen, waarvan een 40-tal ter beschikking zijn van een onderofficier der Artillerie.

Het Artillerie-transport wordt aangegeven door verliesvlaggen.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 77a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje.**

Op den 12en Mei wordt 1 batterij mortieren van 21 cM. (4 verliesvlaggen, verdeeld over eene diepte van 400 M.) te  $\pm$  11 uur v.m. van *Geertruidenberg* over *Breda* naar *Effen* vervoerd onder dekking van 1 bataljon Infanterie.

Ten Z. van *Oosterhout* wordt de normale beveiliging in front en in den rug uitgebreid met 1 sectie der 4<sup>e</sup> compagnie als linkerflankdekking op  $\pm$  400 M. afstand. Verder marcheert o.a. onmiddellijk achter het konvooi  $\frac{3}{4}$  der 4<sup>e</sup> compagnie onder bevel van luitenant G. en onmiddellijk vóór het konvooi  $\frac{1}{2}$  der 2<sup>e</sup> compagnie onder bevel van luitenant B.

Als de staart van het konvooi het beekje 300 M. ten Z. van *mijlpaal* 25 nadert, wordt de \* voorhoedecompanie bij *Bruin Paard* tot staan gebracht door vijandelijk Infanterievuur van *Nieuw Bruin Paard* en ontvangt het konvooi, dat inmiddels halt heeft gehouden, in de linkerflank vuur van Artillerie uit de richting *Uilenbosch*. Dat Artillerievuur, weldra in hevigheid toenemende, veroorzaakt beduidende verliezen in de bespanningen.

De bataljonscommandant, den benarden toestand beseffende, aangezien aan uitwijken niet te denken valt, laat afspannen en doet bespanningen en personeel zich ter plaatse dekken onder rechtstreeksche bescherming van het peloton van den luitenant B. Aan den commandant der 4<sup>e</sup> compagnie, luitenant G., geeft de bataljonscommandant de

## opdracht

met zijne compagnie, de linkerflankdekking daaronder begrepen, regelrecht en zoo snel mogelijk naar de Artillerie te marcheeren en deze het zwijgen op te leggen, onder mededeeling dat, als de inmiddels \* versterkte voorhoede terrein naar voren wint, onmiddellijk eenige versterking nagezonden zal worden.

Gelukt het de Artillerie te noodzaken het vuur te staken, dan moet *Kalix Berna* tot nader order worden vastgehouden.

N.B. Het Artillerievuur wordt gemarkeerd door het ontsteken van seinkardoezen.

De oefening begint te 12.45 n.m. aan de Z.W. zijde van *Oosterhout*.

### Algemeene oorlogstoestand.

De geconcentreerde stelling van *Breda*, met posten o.a. te *Alphen*, *Gilze*, *Dorst*, *Breda*, *Terheyden*, *Zevenbergen*, beschermt het ten Z. daarvan gelegen terrein, dat door oranje troepen op den witten inlander veroverd is. De inlandsche bevolking, voor een deel gewapend, maakt het voor- en tusschenterrein der stelling bij herhaling onveilig met dien verstande, dat zij niet de grens van den neutralen blauwen staat overschrijdt, welke grens o.a. gevormd wordt door de lijn 's *Gravemoer*—*Zuidzijde Oosterhout*—*Ter Aalst*—*Zipten*—*Witte Weg*. Grensposten te *Ter Aalst* en *Oosterhout*. Het oranje gouvernement heeft zich den steun verzekerd van het inlandsch opperhoofd *Koetoe Amoer*, met gebruikgeving van geweren en munitie voor zijn legioen. In den avond van den 5en April is *K.A.* uitgerukt tot tuchtiging van de kampong *Rijen*.

### Bijzondere oorlogstoestand oranje.

Zoowel uit het niet terugkeeren der hulptroepen als door een bericht van een vertrouwd inlandsch gouvernementsspion in den morgen van den 6en April, wordt zekerheid verkregen omtrent den afval van *K. A.* Ook de raad van *K. A.* om een groot deel der bezetting van *Terheyden*, waar zich veel krijgsmaterieel bevindt, naar een meer bedreigden *W.* post te zenden, alsmede eene latere melding, dat de verrader zich met de hulp van andere inlandsche hoofden meester wil maken van *Gilze* en *Terheyden*, doen den stellingcommandant den ernst van den toestand beseffen. Onder aanmaning aan alle postcommandanten tot de uiterste voorzichtigheid, besluit de commandant in het voorterrein actief op te treden.

Onder mededeeling, dat in den middag van den 6en eene sterke colonne uit *Gilze* zal oprukken naar de moekim *Dongen*, krijgt de majoor (luitenant *B.*) te *Dorst*, met verstrekking van de noodige inlichtingen omtrent den toestand, den volgenden last (11.45 v.m.):

Marcheer onverwijd met onderstaande detachementen af tot ontwapening van vijandelijke benden, die zich eventueel ophouden in eene terreinstrook, Oostwaarts begrensd door de lijn *Seters*—*Bestert*, Westwaarts door de lijn *Teteringen*—*Zipten*, ten einde te beletten, dat zij gewapend doordringen tot *Terheyden*, welks commandant order heeft de accessen van de *Linie van den Munnikhof* te bezetten.

Aan gevangenneming van bende-hoofden wordt groote waarde gehecht. De gezindheid van de bewoners der meeste kampongs — tot gisteren bevredigend — is nu onzeker.

a. Detachement *Dorst*: 1 peloton Infanterie onder luitenant *M.*, daarbij 10 wielrijders met geweren en 1 peloton Huzaren; het geheel marschvaardig te 12.20 n.m.

b. Detachement *Breda*:  $\frac{3}{4}$  compagnie Infanterie onder luitenant *G.*, daarbij 10 wielrijders met geweren; het geheel marschvaardig te 12.30 n.m.

N.B. Gevraagd: bevelen voor de 2 detachementen.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 78a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit.**

*Koetoe Amoer*, ontevreden wegens vermeende grieven alsmede door het uitblijven van eene koninklijke onderscheiding, besluit niet alleen het verbond met het oranje gouvernement op te heffen, maar zelfs daartegen vijandig op te treden.

Na geheime voorbereiding voor een en ander, acht hij het meest gunstige oogenblik daarvoor den nacht van 5 op 6 April, waarin hij zich den steun verzekert van vele kampongbewoners in de moekim *Dongen*. Hij besluit zoo snel mogelijk aanvallend te handelen. Hij zal op 6 April met het gros van zijne macht de posten *Gilze* en *Alphen* aangrijpen.

Onder mededeeling daarvan aan het hoofd (luitenant *B.*) eener verzamelde inlandsche bende, sterk 150 geweren, geeft hij aan dat hoofd op dien dag den volgende

last:

Marcheer heden 12 uur 's middags van *Dongen* naar *Terheyden* met het doel „oplichting van de bezetting en vermeerstering van eene groote hoeveelheid geweren en munitie, die daar in voorraad opgelegd zijn”. De veroverde krijgsvoorraad moet naar *Dongen*, dat bezet blijft, gebracht worden. Met zekerheid kan worden aangenomen, dat de stellingcommandant mijn raad tot sterke vermindering van de bezetting van den post *Terheyden* opgevolgd heeft.

N.B. De oefening vangt aan te 1 uur n.m. bij *mijlpaal 1* aan den kunstweg *Oosterhout—Gilze*.

### Algemeene oorlogstoestand.

In den vroegen morgen van den 11en Mei heeft ten Z. van het *Liesbosch* eene ontmoeting plaats gevonden tusschen een oranje en een wit detachement van ongeveer gelijke sterkte.

Na een scherp gevecht, waarbij aan weerszijden veel verliezen intraden, is het oranje detachement teruggedaan in O., het witte in N. richting.

### Bijzondere oorlogstoestand oranje (vijandelijk land).

Het oranje detachement is teruggedaan op *Breda* en beveiligt zijne rust door posten aan de N. en W. singelgracht.

Eene achtergelaten Cavalerie-patrouille meldt, dat de vijand teruggedaan is over *Beek* in de richting van *Het Nieuwe Veer*; een over *Terheyden* uitgezonden wielrijderspatrouille meldt, dat de vijand een pontonbrug geslagen heeft bij *Het Nieuwe Veer*, dat dit punt op den N. Markoever door Infanterie bezet is en dat de tegenpartij bij *Slikgat* schijnt te rusten.

Inmiddels is over *Dorst* versterking van Infanterie te *Breda* aangekomen.

De commandant van het detachement, dat tegen 12 uur 's middags van den 11en Mei weder marschvaardig is, besluit over *Terheyden* den vijand in de linkerflank aan te vallen.

Onder mededeeling van het bovenstaande aan den luitenant G., geeft hij dezen officier den volgenden

last:

Begeef u met uw peloton, waarbij 10 wielrijders met geweren, over *Beek* in de richting van *Het Nieuwe Veer* en demonstreer aldaar tegenover de brugbezetting om de aandacht van den hoofdaanval af te leiden.

\* Berichten omtrent den toestand ter plaatse te zenden naar *mijlpaal 6* ten Z. van *Terheyden*, alwaar mijnerzijds een wielrijders-relais wordt geplaatst met een paar roeibooten, die van *Breda* daarheen vervoerd worden.

N.B. De oefening vangt aan buiten *Breda* te 12.10 n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 79a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit** (eigen land).

Een bij het gevecht naar het Z. afgedrongen wit peloton Infanterie onder bevel van luitenant *P.*, waarbij 10 wielrijders met geweren, is te 12 uur 's middags van den 11en Mei verzameld aan den Zuidoostrand van het *Liesbosch*; te 12.15 n.m., op welk tijdstip het peloton weder marschvaardig is, meldt eene ter opsporing van achtergebleven afdeelingen achtergelaten Cavalerie-patrouille, dat de eigen partij teruggaat op *Zevenbergschen Hoek*, dat bij *Het Nieuwe Veer*  $\frac{1}{2}$  compagnie Infanterie op den N. oever achtergelaten wordt tot bescherming van de aldaar over de ondoorwaadbare *Mark* geslagen pontonbrug ter wille van bij het gevecht zoek geraakte afdeelingen, dat de *Draaibrug*, 3 K.M. ten Z.O. van *Zevenbergen*, vernield is, dat *Beek*, *Burgst* en *Prinsenhage* vrij zijn van vijanden en dat het oranje detachement *Breda* bezet schijnt te houden.

Wat besluit luitenant *P.*?

N.B. Vredesmarsch naar den Zuidoostrand van het *Liesbosch*.

### **Algemeene oorlogstoestand.**

In den avond van den 6en Maart wordt *Prinsenhage* door een oranje, het oord *A.*, 20 K.M. ten Z.O. van *Chaam*, door een wit detachement bezet.

### **Bijzondere oorlogstoestand oranje (eigen land).**

Te 7.30 v.m. van den 7en Maart heeft het oranje detachement *Prinsenhage* verlaten om over *Ginneken* en *Ulvenhout* naar *Chaam* te marcheeren, met het doel aan den Zuidoostrand van dat oord 's vijands eventueelen marsch in de richting van *Breda* te vertragen.

Aan den luitenant *B.* is daarbij verstrekt geworden de volgende last:

Requireer na het vertrek van het detachement den nog aanwezigen voorraad levensmiddelen in en om *Prinsenhage* en geleid na afloop der requisitie dit konvooi, alsmede den door mij achter te laten bagagetrein (tezamen voorgesteld door 5 blauwe vlaggen), onder dekking van de politie- en de kantonementswachten, samen sterk  $\frac{3}{4}$  compagnie Infanterie, over *Ginneken* naar *Chaam*.

N.B. De  $\frac{3}{4}$  compagnie begeeft zich naar *Prinsenhage*, van waar afgemarcheerd wordt te 12.10 n.m., het uur, waarop het konvooi op de markt aldaar gereed staat.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 80a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit** (vijandelijk land).

Het witte detachement, in den vroegen morgen van den 7en Maart opgerukt in N.W. richting, heeft den last zich te begeven naar *Chaamdijk* met het doel van daaruit demonstratief op te treden tegen vijandelijke troepenafdeelingen, die zich van de zijde van *Ulvenhout* of over de *Scheele brug* mochten bewegen in de richtingen *Chaam* en *Strijbeek*, een en ander in verband met een voorgenomen krachtig offensief in N. of N.W. richting na aankomst van de uit het Z. oprukkende versterking.

Bij het naderen van de lijn *Chaam—Chaamdijk* wordt op ernstigen weerstand gestooten, waarvan, na een uur strijdens, het gevolg is, dat de oranje partij *Grazen* ten Z.W. van *Chaamdijk*, alsmede *Chaam* bezet en dat het witte detachement terug moet gaan tot de lijn *Het Flaas—mijlpaal 10* (aankomst aldaar te  $\pm$  11 uur v.m.)

De detachementscormmandant, die zich voorloopig tot het defensief beperken moet, wil evenwel met het oog op het later offensief en een in verband daarmee mogelijken terugtocht des tegenstanders maatregelen nemen, dat die terugtocht over de *Chaamsche beek* ten Z.W. van *Pennedijk* (\* de brug ten N. van *Cauwelaar* bestaat niet) met bezwaren gepaard gaat.

Onder mededeeling van den toestand en de voornemens aan den luitenant O., geeft de commandant aan dezen officier den volgende

last:

Begeef u met uw peloton, waarbij \* 8 pioniers met springmiddelen, over 't *Klooster*, *Valkenburg* en *Geersbroek* naar de *Chaamsche beek*,

a. om de 2 overgangen ten Z. van *K<sup>n</sup>. m.* bij *Pennedijk* te vernielen;

b. om na de vernieling het overschrijden der *Chaamsche beek* door den vijand, hetzij door herstelling der bruggen, hetzij door het maken van nieuwe overgangen, tot  $\pm$  1 K.M. ten O. van *mijlpaal 6* ernstig te bemoeilijken.

N.B. Het peloton marcheert naar den landweg 300 M. ten Z. van *Geersbroek* en begint aldaar de oefening te 12.40 n.m.

Het vernielen der bruggen vereischt voor die bij *Beekhoek*  $\frac{1}{4}$  uur, voor die bij *mijlpaal 6*  $\pm \frac{3}{4}$  uur.

### Algemeene oorlogstoestand.

De spoorbaan *Tilburg—Breda—Rosendaal* vormt de grens tusschen een Noorder en een Zuider staat. In den voormiddag van den 25en April verklaart Zuid den oorlog aan Noord. In den morgen van dien dag staan grensdetachementen van Zuid o.a. te *Gilze, Molenschot, Dorst* en *Ginneken*, van Noord o.a. te *Teteringen, Hoefke* en *Rijen*. Deze laatste 3 gaan bij het uitbreken van den oorlog in N. richting terug.

### Bijzondere oorlogstoestand Noord.

Te 12 uur 's middags van den 25en April is de toestand als volgt:

- 1°. \* detachement *Teteringen* is teruggegaan naar *Terheyden*;
- 2°. \* detachement *Rijen* is teruggegaan naar *Dongen*;
- 3°. detachement *Hoefke*, 1 peloton Infanterie waarbij 2 huzaren, onder luitenant *B.*, is op last van den commandant sub 2 teruggegaan in de richting *Hoevenstein* als flankdetachement van *Dongen*, met bezetting van *De Bunthoef* en van den viersprong, 200 M. ten N.W. van *mijlpaal 2* (kunstweg *Oosterhout—De Vijf Eiken*);
- 4°.  $\frac{1}{2}$  sectie wielrijders ( $\pm 25$  geweren) onder luitenant *P.* staat bij *mijlpaal 26* (tramweg *Oosterhout—Breda*) met het doel vertraging van de beweging des vijands, die door de lijn *Teteringen—Laanzigt* in N. richting zou willen oprukken.

Te . . . . uur ontvangt luitenant *B.* (sub 3) schriftelijk de volgende order:

Dongen, 25 April . . . . n.m.

Vijand schijnt voornemens nog heden in N. richting op te rukken. Voor mijne troepen is concentratie te *Terheyden* bevolen. Ik marcheer te . . . . uur van *Dongen* over *Voorheide, Lage K<sup>n</sup>. m.* en *Ter Aalst* naar *Klein Munnikhof*. Uw peloton blijft ter plaatse, totdat ik den kunstweg bij *Voorheide* overschrijd, waarna op ontvangen bevel mijnerzijds door u als linkerflankdekking gemarcheerd wordt over *Kei polder*, viersprong 1200 M. ten N.W. van *Bruin Paard* en *De Abtshoef* naar den rechtervleugel van de *Linie van den Munnikhof*; op genoemden viersprong wordt door u halt gehouden, totdat verband met mijn detachement verkregen is.

De wielrijders bij *mijlpaal 26* komen bij ontvangst dezer order te uwer beschikking.

De detachementsccommandant.

N.B. Afmarsch voor de detachementen sub 3 en 4 zoodanig, dat de oefening ter plaatse kan aanvangen te 12 uur 's middags.

### Algemeene oorlogstoestand.

(Zie 81a).

### Bijzondere oorlogstoestand Zuid.

Te *Dorst* bevindt zich 1 compagnie Infanterie onder luitenant *G.* en te *Molenschot* 1 peloton Cavalerie, welke detachementen ressorteeren onder den commandant van de 2 bataljons te *Gilze*.

De algemeene commandant der grenstroepen in het district *Chaam* beveelt, na het bekend worden der oorlogsverklaring, een voorwaarts gaan der grensdetachementen als vliegende colonnes naar de lijn *'s-Gravemoer—Oosterhout—Terheyden*, welke colonnes de zwakke teruggegane troepen, zoo zij zich ten Z. van of in die lijn bevinden, moeten aangrijpen, zullende hij zelf met zijn gros zoo snel mogelijk van *Chaam* voorloopig naar *Dorst* tot later ingrijpen oprukken.

Luitenant *G.* ontvangt te 12.10 n.m. van den 25en April van den commandant te *Gilze*, onder mededeeling van het bovenstaande, schriftelijk den volgende

last:

Ik marcheer van *Gilze* over *Rijen* en *Groenstraat* naar *'s-Gravemoer*. Detachement *Ginneken* rukt op naar *Terheyden*. Uwe compagnie, waarbij ingedeeld wordt de Cavalerie te *Molenschot* (zij ontvangt van mij bevel tot marschvaardig maken), overschrijdt onverwijld de grens en verkent eene strook, die begrensd wordt eenerzijds door de lijn *Molenschot—Zandheuvel*, anderzijds door eene lijn *Heiningenhoeft—Vruggelen*.

Worden afdeelingen van eenige beteekenis daarin aangetroffen, zoo moeten zij, bijaldien zij niet gevangen genomen kunnen worden, zoodanig bezig worden gehouden, dat haar een afmarsch, hetzij naar de lijn *Dongen—'s-Gravemoer*, hetzij in de richting *Terheyden*, ernstig bemoeilijkt wordt. Het algemeen doel der grensmacht: „het gemakkelijk in bezit nemen van *'s-Gravemoer* en *Terheyden*” wordt eveneens door u gesteund, zoo de vijand uit de aangegeven strook teruggedreven wordt tot aan gene zijde van den kunstweg *Vijfhuizen—Oosterhout—Den Hout*, in welk geval *Oosterhout* door u in afwachting van bevelen bezet wordt.

N.B. De Infanterie te *Dorst* en de Cavalerie te *Molenschot* zijn te 12.30 n.m. marschvaardig.

### Algemeene oorlogstoestand.

De achterwaartsche verbinding van eene witte brigade, die *Beek* en den Noordrand van de *Haagsche beemden* bezet heeft tegen oranje troepen, die uit N. richting oprukken naar de lijn *Zevenbergen—Wagenberg*, loopt over *Rijsbergen* en *Prinsenhage*. Het stoomtramvervoer langs die lijn is door oranje partijgangers, die te *Rosendaal* en te *Gilze* georganiseerd zijn, afdoende verbroken, zoodat transporten van materieel moeten geschieden per as.

### Bijzondere oorlogstoestand wit (vijandelijk land).

Den 9en Mei moet een transport munitie van *Rijsbergen* naar *Beek* gebracht worden, voor welks dekking slechts 1 peloton Infanterie beschikbaar is.

De commandant te *Beek*, die vertrouwbare berichten heeft ontvangen, dat zich zoowel te *Etten* als in het *Mastbosch* afdeelingen partijgangers ophouden, geeft, om meer zekerheid te hebben, dat het munitietransport zijne bestemming bereike, aan den luitenant *R.* den

last

zich met 2 $\frac{1}{2}$  sectie Infanterie naar *Prinsenhage* te begeven en van daaruit tusschen *Bijloop* en *Aa* verkennend voorwaarts te gaan tot de lijn *De IJzer Molen—Buiksche hoef* om aldaar het transport in te wachten, dat van de gezonden ondersteuning op de hoogte gebracht is en bevel ontvangen heeft eerst *Rijsbergen* te verlaten, wanneer voeling met de versterking verkregen is.

N.B. De oefening vangt halverwege *Beek* en *Prinsenhage* te 12.30 n.m. aan.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 82a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje** (eigen land).

De commandant eener afdeeling partijgangers te *Etten* verneemt door spionnenberichten, dat in den namiddag van den 9en Mei een belangrijk transport munitie (blauwe vlaggen) van *Rijsbergen* naar *Beek* zal marcheeren.

Zoowel om dit transport in het bijzonder als om verdere gemeenschap van eenige beteekenis tusschen *Rijsbergen* en *Beek*, hetzij over *Etten*, hetzij over *Prinsenhage*, te beletten, geeft de commandant te *Etten*, onder mededeeling dat \* hij zelf zich met de helft der macht nabij *Klappenberg* (kunstweg *Etten—Rijsbergen*) zal opstellen, aan den onderaanvoerder (luitenant *M.*), den volgenden

last:

Marcheer met een 60-tal bajonetten naar den kunstweg *Rijsbergen—Prinsenhage* en leg u tusschen *mijlpaal* 39 en 40 aan beide zijden van den weg in hinderlaag tot bereiking van het bovengenoemde doel.

Wordt een hevig vuurgevecht in de richting *Klappenberg* gehoord, zoo moet door u daarheen zoo eenigszins mogelijk ondersteuning gezonden worden, terwijl omgekeerd bij het vermoeden mijnerzijds, dat nabij de *Krabbebosschen* door u een gevecht aangegaan wordt, ook door mij eene afdeeling tot verder ingrijpen afgezonden zal worden.

\* Een relaispost wordt door mij gestuurd naar de Z.O. zijde van *Hellegat*.

N.B. De oefening vangt aan bij *Bouwlust* ten Z.W. van *Rith* te 12.15 n.m.

### Algemeene oorlogstoestand.

Nabij *Tilburg* staan witte (Noord) en oranje (Zuid) troepen sedert weken in verschanste stellingen tegenover elkaar.

Een wit detachement heeft op 15 en 16 April met succes een strooptocht verricht over *Gilze* in den rug der oranje troepen. Aan een overmachtig gemengd oranje detachement gelukt het in den voormiddag van den 17en April het vijandelijk detachement over *Gilze* terug te werpen in de richting *Lijndonk*, alwaar wit, met achterlating van vele gevangenen en gewonden, zich met zijn gros aan de vervolging weet te onttrekken door het overgaan van de 15 M. breede en ondoorwaadbare *Molen Lei*, met tijdige vernieling van de overgangen van *Molenschot* tot *Nieuw IJpelaar*.

### Bijzondere oorlogstoestand wit (vijandelijk land).

De commandant van het witte detachement, welks Cavalerie deels vernietigd, deels gevangen genomen is, kan van zijne vluchtende troepen  $\pm$  3 compagnieën Infanterie ter hoogte van *Bruin Paard* verzamelen.

Met het oog op het geschokt fysiek en moreel zijner troepen, die rust noodig hebben, wil de commandant een nieuwen strijd zoo eenigszins mogelijk voorkomen; de vijandige gezindheid der bevolking brengt bovendien mede, dat hij bewoonde plaatsen vermijden en derhalve zoo geheim mogelijk rusten wil om den terugkeer naar *Dongen* eerst in den nacht te verrichten.

Hij marcheert door de *Vruggelsche heide* naar een boschperceel  $\pm$  500 M. ten N. van *Joden Begraafplaats*, wat hij ongestoord bereikt te  $\pm$  12.45 n.m.

Aan luitenant O. geeft hij de

opdracht

de rust van het bivak (voor te stellen door 4 verliesvlaggen, met korporaalsposten op de 4 hoeken) met  $\frac{3}{4}$  compagnie Infanterie te beschermen, zullende te 4 uur n.m. de aflossing dier compagnie plaats vinden.

N.B. Marcheeren naar de bivakplaats, alwaar de oefening te 12.45 n.m. aanvangt.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 83a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje** (eigen land).

Huzarenpatrouilles aan de overzijde van de *Molen Lei* melden, dat de vijand deels over *Laanzigt*, deels over *Teteringen* in wanorde is teruggegaan.

De commandat van het oranje detachement, sterk 2 bataljons Infanterie, 1 sectie wielrijders,  $1\frac{1}{2}$  peloton Huzaren en 1 sectie Pioniers, hoewel voor het oogenblik niet in staat zijn beslist offensieve opdracht te vervolgen, wil eene poging wagen den afgematten en reeds geslagen vijand te achterhalen en hem dien dag nog een volkomen nederlaag toe te brengen, bijaldien deze den terugtocht mocht staken ten Z. van de lijn *Oosterhout—Den Hout—Terheyden*. Voor het herstellen van de tactische orde zijner troepen en voor het maken van een overgang over de *Molen Lei* ten N. van *Lijndonk*, meent hij  $\pm 1$  uur noodig te hebben.

Onder mededeeling, dat hij daarna over *Dorst* voorloopig naar *Laanzigt* oprukt, zendt hij, tot opsporing en vasthouding van den vijand, zoo gauw mogelijk over den niet vernielden overgang ten W. van *Seminarie* de volgende kleine vliegende colonnes uit:

a. 1 peloton Infanterie met 8 huzaren onder luitenant *B.* over *Cadettenkamp*, *Kalix Berna*, *Warande*, *Noordoostrand Vragelsche heide* naar *Ter Aalst*;

b. 1 peloton Infanterie met 8 huzaren onder luitenant *J.* over *Teteringen* naar *Ter Aalst*, met verkenning van *De Abtshoef* en *Joden Begraafplaats*;

c. de sectie wielrijders onder luitenant *P.* over *Bruin Paard* en *Oosterhout* naar *Den Hout*, met aansluiting te *Ter Aalst* bij niet ontmoeting van den vijand;

d. \*  $\frac{1}{2}$  peloton Huzaren over *Spinolaschans* en de *Linie van den Munnikhof* naar *Ter Aalst*.

Ontdekt een der colonne-commandanten vijandelijke afdeelingen van beteekenis, zoo tracht hij de andere colonnes te waarschuwen, die alsdan zoo snel mogelijk ter ondersteuning oprukken; bij niet ontdekking van den vijand verzamelt de oudste colonne-commandant de afdeelingen te *Ter Aalst* en worden nadere bevelen gevraagd te *Laanzigt*.

N.B. De oefening vangt aan te 12.30 n.m. bij *mijlpaal 42* aan den kunstweg *Breda—Tilburg*.

Een verliesvlag = 1 geschokt wit peloton Infanterie.

### Algemeene oorlogstoestand.

De ondoorwaadbare *Mark* vormt de grens tusschen een oranjen en een witten staat. Op 7 Mei heeft wit aan oranje den oorlog verklaard.

Oranje troepen concentreeren zich te *Rosendaal*; grensdetachementen van Infanterie staan in de lijn *Galder—Prinsenhage—Klein Overveld*.

Witte troepen concentreeren zich te *Tilburg* met een vooruitgeschoven detachement te *Rijen*.

*Aa*, *Turfsuurt* en *Bijloop* zijn 20 M. breed en ondoorwaadbaar.

### Bijzondere oorlogstoestand oranje.

De  $\frac{3}{4}$  compagnie van luitenant *R.*, vormende den rechtervleugel van de bewakingstroepen aan de grens, is te 12.30 n.m. van den 8en Mei verzameld aan *De 3 Zwaantjes* ingevolge eene order van den algemeenen commandant der grenstroepen, verzonden 10 uur v.m., aangekomen te 11.45 v.m.; het springen van een fietsband en het verdwalen van den wielrijder-ordonnans zijn oorzaak van de late aankomst der order, welke als volgt luidt:

Twee à drie bataljons vijandelijke Infanterie, geholpen door den mist, zijn heden voormiddag bij *Terheyden* de *Mark* overgetrokken, hebben zich van *Muizenberg* en *Burgst* meester gemaakt en schijnen voorposten uit te zetten, front naar het Zuiden.

De linkervleugel onzer grenstroepen is in goede orde teruggegaan naar het *Liesbosch*, alwaar ik in den Noordoost- en Oostrand eene versterkte geconcentreerde stelling doe innemen door al de grensdetachementen, welke mijnerzijds bevelen voor den terugmarsch ontvangen.

Uwe compagnie concentreert zich eveneens achterwaarts om zoo spoedig mogelijk een deel der algemeene reserve te vormen bij *Boschwachter*.

N.B. De oefening begint bij *De 3 Zwaantjes* te 12.30 n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 84a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit.**

Wit overschrijdt in den voormiddag van den Sen Mei met 2 bataljons Infanterie de *Mark* tusschen *Terheyden* en *Spinolashans*, drijft oranje in Z.W. richting terug en staakt voorloopig de voorwaartsehe beweging in de lijn *Muizenberg—Burgst—Overbroek* om eerst, wanneer mocht blijken, dat geen direct gevaar voor een flankstoot van oranje troepen uit Z.O. richting bestaat, de offensieve beweging in Z.W. richting voort te zetten.

Wielrijderspatrouilles berichten den commandant te 11.30 v.m., dat te *Prinsenhage* en in het N. deel van het *Mastbosch* geene oranje afdeelingen zijn aangetroffen.

De commandant geeft daarop aan luitenant *B.* te *Overbroek*, onder mededeeling, dat \* hij zelf te 11.45 v.m. voorwaarts gaat om den vijand, die zich vastgezet heeft in den Noordoost- en Oostrand van het *Liesbosch*, aan te vallen, den volgende

last:

Begeef u met  $\frac{1}{2}$  compagnie Infanterie, waarbij  $\frac{1}{2}$  sectie wielrijders onder luitenant *P.*, over *Prinsenhage* in de richting *Rith* met het doel aan vijandelijke afdeelingen, eventueel nog aanwezig aan de grens tegenover *Ulvenhout* of *Notsel* of reeds in afmarsch in de richting *Hout* of *Effen*, te beletten op heden aan den strijd om het *Liesbosch* deel te nemen.

N.B. De oefening begint bij *Overbroek* te 11.45 v.m.

### Algemeene oorlogstoestand.

In den voormiddag van den 12en Januari marcheert langs den Westrand van het *Mastbosch* eene oranje afdeeling Infanterie, uit het Noorden komend, en marcheert langs den kunstweg op den W. Markoever eene witte afdeeling Infanterie, uit het Zuiden komend.

Te 1 uur n.m. zijn beide afdeelingen op de *Galdersche heide* ingezwonken en heeft à cheval van den landweg, die van *De 3 Zwaantjes* in N.W. richting voert, gedurende een half uur een frontaal vuurgevecht plaats zonder beslissend resultaat voor ééne der partijen, die zich vastgezet hebben als volgt:

oranje in den boschrand 500 M. ten N.W. van het *Valkeniers ven* over eene frontbreedte van 300 M.:

wit in den boschrand 300 M. ten N.O. van genoemd ven over eene frontbreedte van 400 M.

### Bijzondere oorlogstoestand oranje.

De commandant van de oranje afdeeling, sterk 1 bataljon Infanterie en  $\frac{1}{2}$  peloton Huzaren, heeft in last het terrein tusschen *Aa* en *Mark* van vijanden te zuiveren.

Te 1.30 n.m. is de 1<sup>e</sup> compagnie, die voorhoede was, in hevig vuurgevecht en zijn de overige 3 compagnieën opgemarcheerd in eene terreinplooi op  $\pm$  500 M. achter den linkervleugel der vurende linie, terwijl huzarenpatrouilles, uitgezonden naar de lijn *De 3 Zwaantjes—Scheele brug*, gemeld hebben, dat zich bij *De 3 Zwaantjes* eene gesloten afdeeling Infanterie, sterk 1 à 2 compagnieën, bevindt.

De bataljonscommandant geeft te 1.45 n.m. het volgend gevechtsbevel mondeling uit:

1°. de vijand heeft de Zuidelijke helft van den tegenoverliggenden boschrand met 1 à 2 compagnieën bezet, eene gelijke macht bevindt zich nog bij *De 3 Zwaantjes*;

2°. ik besluit tot den aanval door eene omvatting van zijnen rechtersvleugel;

3°. de 1<sup>e</sup> compagnie, versterkt met de helft der 4<sup>e</sup>, treedt demonstratief-offensief in het front op; de 3<sup>e</sup> en de helft der 4<sup>e</sup> compagnie, bestemd voor de 1<sup>e</sup> linie van den hoofdaanval, verrichten onder kapitein *A.* den tactischen opmarsch door verplaatsing eerst 400 M. Noordwaarts, vervolgens Oostwaarts naar de gemeentegrens om daarna met den rechtersvleugel richting te nemen op den toren van *Galder*; de 2<sup>e</sup> compagnie marcheert als algemeene reserve dadelijk naar de gemeentegrens en stelt zich op achter het aanknoopingspunt van front- en omvattingsgroep om later achter en uitwaarts van laatstgenoemde groep aan den hoofdaanval, die onder mijne persoonlijke leiding zal plaats vinden, deel te nemen;

4°. de nog beschikbare huzaren begeleiden den hoofdaanval voor en uitwaarts van den linkervleugel;

5°. ik houd mij op bij de algemeene reserve.

N.B. De frontgroep en de algemeene reserve worden gemarkeerd door oranje vlaggen. Aanvang voor de omvattende groep te 2 uur n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 85a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit.**

De commandant van de witte afdeeling, sterk 3 compagnieën Infanterie en 6 huzaren, heeft in last den 12en Januari te *Leur* aan te sluiten bij de brigade, welke dien dag aldaar uit Z. richting moet aankomen.

Te 1.30 n.m. is de 1<sup>e</sup> compagnie, die voorhoede was, in hevig vuurgevecht en zijn de overige 2 compagnieën opgemarcheerd in het boschperceel ten N. van *De 3 Zwaantjes*; de Cavalerie-spits, na het stooten op den vijand dadelijk uitgezonden als verkenningspatrouille in de richting *Overa*, heeft bericht, dat de tegenpartij de eigen Infanterie vermoedelijk niet in sterkte overtreft.

De bataljonscommandant geeft te 1.45 n.m. het volgende gevechtsbevel mondeling uit:

1<sup>o</sup>. een geïsoleerd detachement Infanterie van ongeveer gelijke sterkte als mijne afdeeling staat tegenover de 1<sup>e</sup> compagnie ter hoogte van de gemeentegrens in stelling, met den linker-vleugel ongeveer 200 M. ten N. van den grooten zandweg;

2<sup>o</sup>. ik besluit tot den aanval met het doel den vijand op het drassig terrein tusschen *Berloop* en *Valkeniers ven* te werpen;

3<sup>o</sup>. de 1<sup>e</sup> compagnie houdt den vijand in front vast en leidt door demonstratie diens aandacht af van den flankaanval der 2<sup>e</sup> compagnie, welke zich daartoe eerst door het heuvelachtig terrein ten W. van den kunstweg naar *Breda*  $\pm$  800 M. Noordwaarts verplaatst, om daarna in W. richting den N. boschrand te volgen tot de gemeentegrens en verder naar het Z. af te buigen;

4<sup>o</sup>. de 3<sup>e</sup> compagnie, waarbij ik mij bevind, stelt zich op als algemeene reserve ongeveer  $\pm$  200 M. achter en uitwaarts van de frontcompagnie met het doel in te grijpen, waar dit noodig blijkt.

N.B. De frontgroep en de algemeene reserve worden gemarkeerd door witte vlaggen. Aanvang voor de compagnie, belast met den flankstoot, commandant luitenant C., te 2 uur n.m.

### Algemeene oorlogstoestand.

In den loop van den 28en Maart wordt 's-Gravemoer door eene oranje brigade, *Chaam* door een uit *Turnhout* vooruitgeschoven wit detachement bezet. De overmachtige oranje Cavalerie heeft de witte Cavalerie op *Gilze* teruggedreven en houdt zelve *Rijen* bezet.

### Bijzondere oorlogstoestand oranje (eigen land).

De brigadecommandant wil het witte detachement *Chaam* aangrijpen zoo mogelijk voordat dit versterking ontvangen heeft. Eene ruwe terreinverkenning door de Cavalerie geeft hem den indruk, dat een aanval over *Gilze* wegens het veelal open en drassig terrein ten Z.W. daarvan weinig kans van slagen zal hebben.

Terwijl in den namiddag van den 28en Maart tot misleiding van den vijand een klein deel der brigade over *Dongen* naar *Rijen* oprukt, gaat de commandant met het gros over *Oosterhout* en *Breda* naar *Zandberg* met het voornemen den volgende morgen *Chaam* van de N.W. zijde aan te tasten.

De brigadecommandant dirigeert bij aankomst te *Zandberg* het voorhoedebataljon op *Ginneken*, met last aan den commandant daarvan voorposten tegen *Chaam* uit te zetten.

Onder mededeeling, dat \* het gros van het bataljon oord bivak betreft nabij *K<sup>n</sup>. m.* ten Z.O. van *Ginneken* en dat \* 1 peloton ongeveer 1 K.M. vooruitgeschoven wordt op den kunstweg naar *Kerkeind*, geeft de bataljonscommandant aan luitenant *G.* den

last

met zijne compagnie de *Bavelsche Leij* te overschrijden en, door opstelling te nemen ongeveer in den breeden landweg West-Oost aan de N. zijde van het *Ulvenhoutsche bosch*, een door-dringen van vijandelijke afdeelingen tusschen *Mark* en *Bavelsche Leij* te beletten, waarbij op ondersteuning gerekend kan worden.

De 2 overgangen over de *Chaamsche beek* ten Z.W. van *Pennedijk*, alsmede de Zuidrand van het *Ulvenhoutsche bosch* moeten blijvend worden waargenomen; voorwaarts van die lijn mogen geene patrouilles worden uitgezonden. Woord: *scheepsbesluit*.

N.B. De compagnie, waarbij 3 wielrijders, marcheert naar *Wolfslaar*, alwaar de oefening te 6.30 n.m. begint.

In het *Ulvenhoutsche bosch* mag alleen van de wegen gebruik worden gemaakt.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 86a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit** (vijandelijk land).

Daar het detachement *Chaam* eerst over 2 dagen op ondersteuning kan rekenen, begint het zich reeds op 28 Maart aan de N.O. zijde van dat oord te verschansen.

Uit een hoogen observatiepost te *Chaam* wordt kort na het invallen der duisternis in N.W. richting aan den hemel een lichtgloed waargenomen, wat bij den commandant het vermoeden doet ontstaan, dat dit een schijnsel is van bivakvuren van troepen in den driehoek *Ginneken—Bavel—Breda*. Met het oog op eene mogelijke bedreiging van zijnen linkervleugel wil hij zich daaromtrent zekerheid verschaffen.

Hij besluit van de voorpostenafdeeling bij *Dassemus* 2 verkenningsdetachementen in N.W. richting te zenden, \* een over *Bavel* naar *Heusdenhout*, een over *Ginneken* in de richting *Breda*.

Onder mededeeling van een en ander aan luitenant *W.*, geeft hij dezen officier den

last

met 1 peloton Infanterie en 3 wielrijders te marcheeren naar *Rakens* en van daaruit voorwaarts te gaan tot verkenning van eene terreinstrook, eenerzijds begrensd door eene lijn *Bavelsche Leij—Groenewoud—Molengracht*, anderzijds door de *Mark*, met het doel na te gaan of zich in die strook werkelijk vijandelijke afdeelingen bevinden, zoo ja, vast te stellen of die troepen eene geïsoleerde waarnemende afdeeling vormen, dan wel of zij vermoedelijk een onderdeel vormen van een grooter detachement, dat zich ter plaatse wil handhaven. Wordt geen vijand aangetroffen, alsdan terugkeeren; wordt voeling verkregen, dan dezê bewaren en nadere bevelen vragen.

Woord: *goudvisch*.

N.B. De oefening begint te 8 uur n.m. bij *mijlpaal 2 (Rakens)*.

In het *Ulvenhoutsche bosch* mogen alleen de wegen gebruikt worden.

### Algemeene oorlogstoestand.

In den namiddag van den 26en Maart wordt *Etten* door een wit detachement, *Gilze* door een oranje detachement bezet.

*Breda* en het terrein ten N. van de spoorbaan *Tilburg—Lage Zwaluwe* behooren tot een onzijdigen staat.

Over de *Mark*, die ondoorwaadbaar is, bestaan als overgangen alleen de *Duivelsbrug* bij *Ginneken* en de *Nieuwe brug* ten N.W. van *Strijbeek*.

### Bijzondere oorlogstoestand wit (vijandelijk land).

De commandant van de 2 bataljons sterke bezetting te *Etten* verwacht in den vroegen morgen van den 27en Maart per spoor uit *Zeeland* eene versterking van 2 bataljons Infanterie en 1 batterij Veld-Artillerie. Hij is voornemens na aankomst der versterking onverwijld over *Ginneken* op te rukken tegen den vijand te *Gilze*.

Om zich zooveel mogelijk het bezit van den rivierovergang bij *Ginneken* te verzekeren, geeft hij aan luitenant *W.*, onder mededeeling van zijne plannen, den volgende

last:

Marcheer met uwe compagnie, met achterlating van de ransels, naar de *Duivelsbrug*, blijf gedurende den nacht op den W. Markoever om het vernielen der brug en het overschrijden van den overgang door den vijand te beletten, doch ga bij het aanbreken van den dag op den O. rivieroever over tot het openhouden der brug, waarbij er op gerekend kan worden, dat te  $\pm$  6 uur v.m. 1 bataljon Infanterie, ter ondersteuning van uwe positie, aan de *Duivelsbrug* aanwezig kan zijn.

In verband met de niet te vertrouwen gezindheid der bevolking moeten bij den marsch naar de *Duivelsbrug* de bewoonde oorden zooveel mogelijk vermeden en moet met de grootste stilte en zoo geheim mogelijk gemarcheerd worden.

N.B. Afmarsch van de K. M. A. te 6.30 n.m. naar een punt van de gemeentegrens *Etten en Leur—Prinsenhage* in verband met den afmarsch uit *Etten* te ruim 7 uur n.m., het punt te bepalen door luitenant *W.*; de oefening vangt aldaar aan te 8 uur n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 87a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje** (eigen land).

De commandant van het  $\frac{1}{2}$  bataljon voorposten bij *Brakken* ten W. van *Gilze* ontvangt te 6.30 n.m. van den 26en Maart van den detachementscommandant de volgende order:

„Een per postduif uit *Leur* ingekomen betrouwbaar spionnenbericht meldt, dat de hoogstens 2 bataljons sterke bezetting van *Etten* op 27 Maart aanzienlijke versterking uit *Bergen op Zoom* wachtende is. Ik besluit nog hedenavond met mijne 3 bataljons op te breken, over *Ginneken* en *Prinsenhage* te marcheeren en den vijand bij *Etten* aan te grijpen, zoo mogelijk vóór de aankomst der versterking.

Zend onverwijld uwe reserve-compagnie naar *Ginneken* tot het openhouden der *Duivelsbrug* voor het detachement, dat te 8 uur n.m. uit *Gilze* afmarcheert enz.”

De voorpostencommandant belast met de uitvoering dezer laatste order den luitenant *M.*, die, met achterlating van de ransels bij de voorposten, met zijne compagnie *Eikberg* te 8 uur n.m. bereikt.

N.B. Afmarsch van de K. M. A. naar *Eikberg* op zoodanig uur, dat de oefening aldaar te 8 uur n.m. aanvangt.

### Algemeene oorlogstoestand.

In den loop van den 3en Mei is *Ginneken* door een Noordelijk detachement en zijn *Strijbeek* en *Kersel* door Zuidelijke detachementen bezet geworden.

De brug over de *Mark* bij *Boeimeer* wordt als niet bestaande aangenomen.

### Bijzondere oorlogstoestand Noord (vijandelijk land).

Marschvoorposten zijn geplaatst in de lijn *Ginneken hek—Loopbrug bij Bourigne—Busse hoeve—Wolfslaar*.

Een levendige patrouillegang door vijandelijke Cavalerie heeft den 3en Mei plaats gevonden; weliswaar zijn de patrouilles op verschillende punten afgewezen, maar men heeft niet kunnen beletten, dat zij op den linker Markoever herhaaldelijk in den rug der voorposten kwamen.

De moeilijkheid inziende het terrein in den nacht tegen den vijand, die door zijne vredesdislocatie in deze streek grondig bekend kan zijn, af te sluiten, geeft de detachementscommandant aan luitenant *P.*, commandant der marschvoorposten, te 6.30 n.m. den

last

de ingenomen opstelling te 7.30 n.m. op te heffen, 1 sectie tot het openhouden der *Duivelsbrug* op 50 M. vóór die brug op te stellen (\* een kantonnementswacht staat achter de brug) en met de 3 overige sectiën grootere en kleinere hinderlagen te leggen in het terrein, dat begrensd wordt door *Ginneken hek*, *Boschwachter*, N. zijde van het schietterrein, *Loopbrug bij Bourigne*, met het doel gesloten vijandelijke afdeelingen verrassend aan te grijpen en daarbij zooveel mogelijk gevangenen te maken.

Aan het doordringen van enkele patrouilles in de richting van de *Duivelsbrug* moet niet veel beteekenis gehecht worden.

Woord: *graanschuur*.

N.B. De nieuwe opstelling moet te 8 uur n.m. ingenomen zijn.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 88a).

**Bijzondere oorlogstoestand Zuid** (eigen land).

Op den linker Markoever staan de uiterste eigen posten in de lijn *Voetbrug bij Heerstaaijen—Galder—Balleman*. Cavaleriepatrouilles hebben bericht, dat de uiterste posten des vijands waargenomen zijn in de lijn *Ginneken hek—Loopbrug bij Bouvigne*, dat de *Duivelsbrug* bezet is en dat de patrouillegang zich blijkbaar uitstrekt tot de lijn *Papenmuts hek—Loopbrug bij Nieuwenhuis*.

De commandant van Zuid wil in den nacht van 3 op 4 Mei langs beide Markoevers vooruitgaan om bij het aanbreken van den dag den vijand bij *Ginneken* aan te grijpen. Om dit oprukken zoo geheim mogelijk te doen plaats hebben, de opmerkzaamheid des vijands tot de nabijheid zijner opstelling te beperken en de aandacht af te leiden van de hoofdbeweging op den rechter Markoever, geeft hij aan luitenant K. den

last

met een verkenningsdetachement, sterk 1 compagnie Infanterie, te 7.45 n.m. van *Kersel* te marcheeren op den linker Markoever in de richting *Ginneken*, met het doel 's vijands voorposten terug te werpen op de *Duivelsbrug*, daarna den vijand het deboucheeren over die brug te beletten en nadere bevelen af te wachten van den bataljonscommandant, die met 3 compagnieën te  $\pm$  3 uur v.m. te *Boschwachter* aankomt.

Blijkt de weerstand op den linker Markoever te groot, dan moet de handeling beperkt worden tot nadere verkenning van 's vijands opstelling en tot afmatting van den troep door schijn-aanvallen.

Woord: *scharenslijper*.

N.B. De oefening vangt aan te 8.15 n.m. bij *De 3 Zwaantjes*.

### Algemeene oorlogstoestand.

*Bouvigne, Station Breda, Spinolaschans, Schans de kleine Warande* zijn forten. Zij vormen steunpunten van eene verdedigingslinie, die zich in algemeenen zin van Zuid naar Noord uitstrekt en front maakt naar het Oosten. In vreedetijd is het terrein vóór en in de stelling, zooals de toestand werkelijk is.

Gemobiliseerde Westerafdeelingen zijn in de stelling aangekomen.

Gelijktijdig met de oorlogsverklaring hebben troepen van den Oosterstaat in den morgen van den 22en Maart de grens, 10 K.M. ten O. van de lijn *Gilze—Dongen—'s Gravemoer*, overschreden. Na het teruggedrijven van zwakke afdeelingen van West uit het voorterrein der linie in den middag van genoemden dag, is het aan eene divisie van Oost gelukt de voorpostenstelling harer afsluitingslinie te vestigen in de lijn *Made—Ter Aalst—Teteringen—Heusdenhout*, met posten aan den Westrand van het bedekte terrein.

### Bijzondere oorlogstoestand West.

Over de *Mark* zijn in den loop van den 22en Maart verschillende bruggen geslagen. In den avond van dien dag bevindt zich wel Artillerie in de forten, doch nog niet in de tussenstelling. De lijn van weerstand wordt o.a. gevormd door den bedekten weg van de forten *Station Breda* en *Spinolaschans* en door den daartusschen gelegen *Terheydenschen* kunstweg.

Er zijn o.a. de volgende loopgraafwachten:

in het vak *Speelhuis*:

Nº. 1 snijpunt *Linie Straat* met *Terheydenschen* kunstweg;

Nº. 2 snijpunt *Terheydenschen* kunstweg met *Crogt Dijk*;

in het vak *Waranda*:

Nº. 1 aan den *Oud-Steenbergschen Weg* nabij *Crogten*;

Nº. 2 snijpunt *Oude Bredasche Weg* met *Groenen Dijk*;

in het vak *Spinola*:

Nº. 1 bij de *Herberg de Hooge Brug*;

Nº. 2 bij *Gebraden Aal*.

De bewakingsgrenzen der wachten, alle 1 sectie sterk, worden gevormd door de loodlijnen, die halverwege de wachten op den *Terheydenschen* kunstweg getrokken worden. Langs de accessen moet een levendige patrouillegang plaats vinden, welke te 8 uur n.m. moet aanvangen. Het uitzenden van verkenningspatrouilles naar den rand van het bedekte terrein geschiedt fictief.

Woord: *schoenveter*.

.B. De loopgraafwachten moeten te 7.30 n.m. ter plaatse zijn.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 89a).

**Bijzondere oorlogstoestand Oost.**

Er bevindt zich o.a. te *Teteringen* een bataljon Infanterie, dat belast is met den voorpostendienst in het terrein tusschen *Het Moer Dijkje* en de spoorbaan *Tilburg—Breda* en \* zijne veldwachten heeft in de lijn *Hoeveneind—Westrand Teteringen—Hoolstraat*.

De bataljonscommandant zendt te 8 uur n.m. van den 22en Maart 2 verkenningspatrouilles uit, ieder 1 sectie sterk, met het doel nadere gegevens in te winnen omtrent 's vijands voorste lijn van opstelling en, zoo deze verkend is, den vijand door alarmeering te verontrusten en eventueel te verrichten arbeid te bemoeilijken. De patrouilles moeten te 2 uur v.m. van den 23en Maart te *Teteringen* zijn teruggekeerd.

Patrouille N<sup>o</sup>. 1, commandant luitenant *M.*, verkent het terrein tusschen *Spinolaschans* en *Waranda*, patrouille N<sup>o</sup>. 2, commandant luitenant *B.*, dat tusschen *Waranda* en het fort *Station Breda*.

Woord: *scherpschutter*.

N.B. De oefening begint te 8 uur n.m. te *Teteringen*.

### Algemeene oorlogstoestand.

In den middag van den 14en April worden *Rijsbergen* en *Etten* door wit en wordt *Rijen* door oranje bezet.

Er wordt aangenomen, dat de brug bij *Boeinmeer* over de 50 M. breede en ondoorwaadbare *Mark* niet bestaat.

### Bijzondere oorlogstoestand wit (eigen land).

De commandant van wit laat na aankomst te *Etten* door 2 compagnieën Infanterie onder majoor *W.* verkennen of *Breda* en *Ginneken* door den vijand bezet zijn, met last bij niet bezetting dier plaatsen vóór het invallen der duisternis terug te gaan in de richting *Prinsenhage*, ten einde een eventueel deboucheeren des vijands uit *Breda* of over de *Aa* tot en met de *Houtbrug* tijdig te melden en te bemoeilijken.

*Breda* en *Ginneken* worden onbezet bevonden; de terugmarsch begint te 5.30 n.m.; te 6.30 n.m. bevindt zich o.a. 1 peloton Infanterie onder luitenant *P.* bij *Roskam*, met sterke posten aan de *Hout-* en de *Oranjeboombrug*.

Te 7 uur n.m. komt bij den majoor *W.*, die zich bij de algemeene reserve nabij *Blomkool* bevindt, van een betrouwbaar burger-wielrijder uit *Ginneken* (over *Breda*) de tijding, dat oranje Infanterie te *Ginneken* is aangekomen, dat levensmiddelen aangekocht worden en dat *Breda* onbezet is gebleven.

Op een telefonisch bericht daarvan naar *Etten* ontvangt majoor *W.* te 7.45 n.m. het bevel, met tijdelijke opheffing der eerste order, met zijne 2 compagnieën de sterkte van de macht te *Ginneken* te verkennen, zijnde de rest van het bataljon reeds op marsch naar *Prinsenhage* tot bezetting van *Roskam* en *Blomkool*.

Majoor *W.* zendt aan luitenant *P.*, onder mededeeling van de nieuwe order en van het voornemen zelf met 1½ compagnie over *Breda* ter verkenning van *Ginneken* op te rukken, den

l a s t

met zijn peloton voorwaarts te gaan in de richting *Ginneken* en te demonstreeren tegen het riviervak *Loopbrug* bij *Bouwigne—Duivelsbrug*, ten einde de aandacht van de verkenning op den rechter Markoever af te leiden.

Woord: *scheermes*.

N.B. De oefening voor het peloton van luitenant *P.* begint te 6.30 n.m.; de nieuwe order wordt ontvangen te 8 uur n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 90a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje** (vijandelijk land).

De brigadecommandant te *Rijen* wil bij het aanbreken van den 15en April de *Mark* bij *Ginneken* overschrijden en naar *Rijsbergen* oprukken. Hij zendt in den namiddag van den 14en 1 bataljon Infanterie naar de *Mark* met last aan den commandant de *Duivelsbrug* en zoo mogelijk de *Loopbrug* bij *Bouvine* open te houden. Bij aankomst te *Ginneken* 6 uur n.m. beveelt de bataljonscommandant als volgt:

a. 1<sup>e</sup> compagnie, luitenant S., voorwaarts van de *Duivelsbrug*, met bezetting o.a. van den viersprong bij *Chatillon*;

b. 2<sup>e</sup> compagnie, luitenant B., voorwaarts van de *Loopbrug* bij *Bouvine*;

c. \* de rest van het bataljon te *Ginneken* met flankdetachementen te *Zandberg* en nabij *Busse hoeve*;

d. de landweg *Bouvine—Papenmuts hek* ligt in het rayon der 2<sup>e</sup> compagnie;

e. patrouillegang voor de 1<sup>e</sup> compagnie tot de *Aa*, voor de 2<sup>e</sup> compagnie tot den West- en Zuidrand van het schietterrein;

f. \* verkenningsdienst naar *Prinsenhage*, *Oera* en *De 3 Zwaantjes* geschiedt door de reserve;

g. de afdeelingen ten W. van de *Mark* kunnen op ondersteuning rekenen met dien verstande, dat bij een eventueel krachtigen aanval over het geheele front alleen de *Duivelsbrug* wordt opengehouden en de 2<sup>e</sup> compagnie in dat geval teruggaat op *Bouvine* en dit vasthoudt;

h. woord: *kreupelhout*.

N.B. De oefening voor de 1<sup>e</sup> en de 2<sup>e</sup> compagnie vangt aan op de markt van *Ginneken* te 6.30 n.m.

### Algemeene oorlogstoestand.

Den 24en April is *Breda* bezet geworden door een uit *Geertruidenberg* vooruitgeschoven oranje detachement; den 25en April marcheert een wit detachement van *Bergen op Zoom* in de richting *Rosendaal*.

Er wordt aangenomen, dat het *Pompstation van de Bredasche Waterleiding* (3 brandende lantarens in boomen) zich bevindt bij den Noordwesthoek van het *Schietterrein* en dat het buizenet van daar loopt volgens de lijn der witte paaltjes aan de O. zijde van den land- (later kunst-) weg, die langs *Boschwachter* voert naar *Chatillon*, om van daar de *Paardentram* te volgen en naar den *Watertoren* aan de O. zijde van *Breda* te gaan.

### Bijzondere oorlogstoestand oranje (vijandelijk land).

Het detachement *Breda* moet minstens 4 dagen zonder ondersteuning zich ter plaatse trachten te handhaven; zijn voorposten staan in de lijn *Buurstede—Duitenhuis—brug* 700 M. ten O. van *Blomkool*. Het *Pompstation* is bezet door 1 sectie Infanterie, terwijl *Oranjeboombrug* en *Houtbrug* vernield zijn.

Op het bericht in den laten namiddag van den 25en April, dat de tegenpartij tot *Etten* doorgemarcheerd is, wil de detachementscommandant zich het bezit van de *Waterleiding* beter verzekeren en geeft hij in verband daarmee aan luitenant M. den volgenden

last:

Marcheer heden te 6.30 n.m. met  $\frac{3}{4}$  compagnie Infanterie en 4 wielrijders naar het *Pompstation* tot versterking der bezetting aldaar, met het doel genoemd *Station* alsmede het buizenet, voor zoover dit in het *Mastbosch* gelegen is, te beschermen tegen mogelijke schade, daaraan door den vijand toe te brengen.  
\* Eéne sectie Infanterie bezet de brug over de *Mark* bij *Boei-meer* en beveiligt het buizenet tot het *Mastbosch*.

Woord: *handbeschermer*.

N.B. De oefening begint te 7 uur n.m. ter hoogte van *Boei-meer*.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 91a.)

**Bijzondere oorlogstoestand wit** (eigen land).

Het witte detachement marchëert door tot *Etten* en betreft aldaar oordbivak in afwachting van versterking, die eerst na 2 dagen kan aankomen.

Zijne Cavalerie heeft in den laten namiddag van den 25en April gerapporteerd, dat *Prinsenhage* onbezet is, dat *Houtbrug* en *Oranjeboombrug* vernield zijn, dat op weerstand van Infanterie gestooten is in de lijn *Buurstede—Blomkool*, dat de brug ten Z.W. van *Overa* ongeschonden en onbewaakt is en dat het *Pompstation* volgens een zeer betrouwbaar bericht van inwoners door niet meer dan 40 man bezet is.

De detachementscommandant vermoedt op aannemelijke gronden, dat de bezetting van *Breda* voorloopig ter plaatse zal blijven. Bekend met den plaatselijken toestand aldaar, weet hij, dat de hoofdbron van drinkwater voor *Breda* gelegen is in zijne waterleiding. Hij besluit door eene nachtelijke onderneming hieraan zooveel mogelijk nadeel toe te brengen.

In verband daarmee geeft hij aan luitenant *M.* den volgende last:

Marcheer heden te 6 uur n.m. met uw peloton, waarbij \*  $\frac{1}{2}$  sectie Pioniers met springmiddelen en vernielingswerktuigen, van *Etten* over de brug ten Z.W. van *Overa* in de richting van het *Pompstation* tot het aanbrengen van zoodanige vernielingen aan dat *Station* en aan het buizenet, dat de wateraanvoer naar *Breda* afdoende afgesneden wordt. Keer na die vernieling, en bij niet slagen der handeling vóór het aanbreken van den dag, naar *Etten* terug.

Woord: *staartstukborstel*.

N.B. De oefening begint aan de brug ten Z.W. van *Overa* te 8 uur n.m.

Een ongestoord verblijf gedurende  $\frac{1}{4}$  uur of een met korte tusschenpoozen onderbroken verblijf gedurende  $\frac{1}{2}$  uur van minstens 6 man aan het *Station* of aan het buizenet geeft aan, dat eene vernieling ter plaatse heeft plaats gevonden; ten bewijze daarvan wordt na verstreken tijd „*Wilhelmus van Nassauwen*” driemaal achtereen geblazen. De oefening moet beperkt blijven tot het terrein van het *Mastbosch*.

### Algemeene oorlogstoestand.

*Tilburg* en *Breda* zijn etappeplaatsen in den rug van eene witte divisie, die, met achterlating van detachementen in genoemde oorden, den 1en April ten O. van *Rosendaal*, dat door oranje troepen bezet is, aangekomen is.

Den 2en April zijn vele krijgsbenoodigdheden langs de spoorlijn *Tilburg—Breda—Etten* vervoerd geworden.

Aan oranje partijgangers, die zich o.a. te *Gilze* georganiseerd hebben, is het gelukt den 2en April tusschen 4 en 6 uur n.m. de spoorbaan, die slechts zwak bewaakt werd, ten N. van *Dorst*, 200 M. aan weerszijden van p<sup>l</sup>. 6, te vernielen.

### Bijzondere oorlogstoestand wit (vijandelijk land).

De etappecommandant te *Breda* krijgt te 6.30 n.m. van den 2en April van den sergeant, die met  $\frac{1}{2}$  sectie Infanterie het baanvak p<sup>l</sup>.9—p<sup>l</sup>.4 moest bewaken, per wielrijder, die over *Kerkeind* en *Ginneken* gereden is, bericht van de aangebrachte vernieling.

Wetende dat de spoorbaan den volgenden morgen voor aanvoer van personeel en materieel gebruikt moet worden, geeft hij aan luitenant C., onder mededeeling van den toestand, te 6.45 n.m. den volgenden

last:

Begeef u onverwijld met 1 compagnie Infanterie en \*  $\frac{1}{2}$  sectie Pioniers naar *Dorst* tot herstelling van het vernielde baanvak.

Bewaak na volbrachten arbeid tot nader order het baanvak p<sup>l</sup>.9—p<sup>l</sup>.4; de \*  $\frac{1}{2}$  sectie Infanterie, in dat vak aanwezig, komt onder uwe bevelen; aan het station *Gilze—Rijen* bevindt zich \* 1 sectie Infanterie.

N.B. De oefening begint aan de O. zijde van *Breda* te 7.15 n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 92a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje** (eigen land).

De afdeeling, die de spoorbaan vernield heeft — bij welke vernieling enkele witte Infanteristen, die langs de baan opgesteld waren, gevangen genomen werden — behoorde tot een uit *Gilze* naar *Molenschot* vooruitgeschoven post, sterk  $\pm$  160 geweren.

Te 7 uur n.m. van den 2en April ontvangt de commandant te *Molenschot* bericht van de vernieling met eene mededeeling, dat de aanvoerder (luitenant *S.*) zijne afdeeling, sterk 25 geweren, opgesteld heeft in het heuvelachtig terrein ten N. van *mijlpaal* 41, met het doel een eventueel oprukken uit *Breda* naar *Dorst*, hetzij langs den kunstweg, hetzij over *Heiningenhoef*, door middel van hinderlagen zooveel mogelijk te keeren.

De commandant te *Molenschot* wil het behaalde succes niet alleen behouden, maar wil het nog uitbreiden.

Onder mededeeling van het ontvangen bericht en van zijn eigen voornemen om met 75 geweren naar de baan ten O. van het station *Gilze—Rijen* te gaan, geeft hij aan den onderaanvoerder (luitenant *B.*) te 7.45 n.m. den volgenden

l a s t :

Ga terstond met 60 geweren naar het vernielde spoorwegvak ten N. van *Dorst* en belet eene herstelling.

N.B. De afdeeling van luitenant *S.* moet te 7 uur n.m. opgesteld zijn, die van luitenant *B.* marcheert te 8 uur n.m. uit *Molenschot*.

### Algemeene oorlogstoestand.

In den middag van den 29en April wordt *Beek* door een uit het Noorden komend wit en wordt *Rijsbergen* door een uit het Zuiden komend oranje detachement Infanterie bezet.

### Bijzondere oorlogstoestand wit (vijandelijk land).

De commandant van het detachement *Beek*, na achterlating van \* 1 sectie aan *Het Nieuwe Veer* ongeveer 2 bataljons Infanterie sterk, dekt de rust der troepen door marschvoorposten, waarvan \* ééne compagnie komt aan den kunstweg ter hoogte van *Westrik* en \* eene andere bij *H.W.* nabij het snijpunt van den kunstweg *Beek—Prinsenhage* met de spoorbaan *Rotterdam—Breda*; de posten dier compagnieën staan aan de spoorbaan *Rosendaal—Breda*, terwijl de patrouillegang zich uitstrekt tot den kunstweg 2 K.M. ten Z. daarvan.

Tusschen 4 uur en 5.30 n.m. van den 29en April vertoonen zich vrij sterke oranje Infanterie-patrouilles in en ten N. van het *Liesbosch*. De commandant geeft daarop aan luitenant *W.* den

l a s t

zich tegen het invallen der duisternis met zijne compagnie (3 sectiën) als flankdetachement ter hoogte van *De Lind* op te stellen, met het doel te voorkomen, dat kleine afdeelingen des vijands in den rug of in de rechterflank van het oordbivak *Beek* doordringen en door alarmeering de rust der troepen verstoren, welke rust zeer gewenscht is met het oog op het voornemen, na aankomst van versterking in den naderenden nacht, onverwijld offensief tegen *Rijsbergen* op te treden.

Woord: *schaapherder*.

N.B. De oefening begint te *Beek* 7.15 n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 93a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje** (eigen land).

De commandant van het detachement *Rijsbergen*, sterk 3 bataljons Infanterie, besluit, na het houden eener rust van 4 uur, den marsch voort te zetten en den vijand bij *Beek*, die volgens betrouwbare berichten in de minderheid is, doch op versterking uit N. richting kan rekenen, na ingevallen duisternis aan te grijpen.

De commandant ontvangt te 6 uur n.m. van den 29en April van wielrijderspatrouilles bericht, dat de uiterste posten des vijands zich bevinden aan de spoorbaan *Rosendaal—Breda*, dat de patrouillegang Westwaarts zich uitstrekt tot de *Zand Dreef* en dat *Halte Liesbosch* en *Moleneind* niet blijvend bezet zijn.

Onder mededeeling, dat hij te 6.45 n.m. afmarcheert en den kunstweg over *Prinsenhage* volgt, waarbij hij aanneemt te  $\pm$  9.30 n.m. in een ernstig gevecht met den vijand te zullen zijn, geeft hij aan luitenant *G.* den volgenden

last:

Marcheer met uwe compagnie over *Hellegat*, *Westrand Liesbosch*, *Prinsenhoeft*, *Schutsche Straat* naar *De Lind* om door het leggen van meerdere hinderlagen nabij den kunstweg tusschen *Kapel Straat* en *Muizenberg* offensief op te treden zoowel tegen eventueel terugtrekkende afdeelingen uit *Beek* als tegen mogelijk uit N. richting oprukkende versterkingen des vijands.

Woord: *visschershaven*.

\* Berichten naar *Boschwachter*, waar door mij een relaispost van wielrijders geplaatst zal worden.

N.B. De oefening begint aan de Z.W. zijde van het *Liesbosch* te 8 uur n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

Den 18en April wordt *Breda* bezet door een detachement van Noord; het plaatst zijne voorposten in de lijn *Blomkool—Boeimeer—Zandberg*.

Den 19en April wordt *Rijsbergen* bezet door een detachement van Zuid; zijne voorposten komen in de lijn *Kaarschot—'t Boomken*.

**Bijzondere oorlogstoestand Noord** (eigen land).

Op 19 en 20 April is verkend geworden, dat van de zijde van *Kaarschot* eene actieve bewaking plaats vindt van het terrein tot de *Berloop*, doch dat een nabij *De 3 Zwaantjes* geplaatst detachement Infanterie, naar schatting 1 compagnie, zeer veel zorgeloosheid in zijne veiligheidsmaatregelen vertoont, in het bijzonder wat den patrouilledienst betreft.

De detachementscommandant geeft naar aanleiding daarvan aan luitenant S. den

l a s t

met 1 compagnie Infanterie te 8 uur n.m. van den 20en April de *Mark* bij *Boeimeer* te overschrijden, het detachement aan *De 3 Zwaantjes* te overvallen en de gevangenen langs den O. Markoever naar *Breda* te geleiden.

Woord: *schoolgriffel*.

N.B. De oefening begint ter hoogte van *Boeimeer* te 8 uur n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 94a).

**Bijzondere oorlogstoestand Zuid** (vijandelijk land).

De detachementcommandant heeft tot waarneming en afsluiting van de kunstwegen, die op beide Markoevers naar *Breda* leiden, den 19en April 2 compagnieën Infanterie naar *De 3 Zwaantjes* gedetacheerd.

In den loop van den 20en April zijn zwakke Infanteriepatrouilles van Noord in het *Mastbosch* waargenomen.

Te 7.30 n.m. van dien dag ontvangt de commandant bij *De 3 Zwaantjes* van een spion bericht, dat het detachement *Breda* eene overvalling van den troep bij *De 3 Zwaantjes* beoogt. Hij besluit daarop met zijn \* gros terug te gaan achter de *Galder-sche beek*, gedeeltelijk op *Galder*, gedeeltelijk op *Daasdonk*, met achterlating van posten te *Notsel*, aan de *Scheele brug* en bij *De 3 Zwaantjes*.

Aan luitenant *K.* geeft hij, onder mededeeling van het bovenstaande, den

l a s t

zich met 1 peloton Infanterie ongeveer in de lijn *Schoondonk—Galder hek* in hinderlaag te leggen tegen eventueel door het O. deel van het *Mastbosch* oprukkende vijandelijke troepen.

Woord: *schietschool*.

N.B. Vredesmarsch naar het terrein der oefening zoodanig, dat het peloton van luitenant *K.* zich te 8 uur n.m. in de genoemde lijn bevindt, met detacheering van korporaalsposten, ieder sterk 6 geweren, naar de *Scheele brug* en naar *De 3 Zwaantjes*.

### Algemeene oorlogstoestand.

Vooruitgeschoven detachementen van West bevinden zich te *Rijsbergen* en te *Etten*. Een vooruitgeschoven detachement van Oost bivakkeert in het N.O. deel van het *Mastbosch*.

### Bijzondere oorlogstoestand West (vijandelijk land).

Een uit *Rijsbergen* gezonden verkenningsdetachement, sterk 1 compagnie Infanterie en 3 wielrijders, stelde in den namiddag van den 4en Mei vast, dat de voorposten van het vijandelijk bivak liepen over *Ginneken hek*, *Boschwachter* en *lijn der kogelvangers*. In verband met zijne instructie de voeling te blijven onderhouden, heeft de commandant zijn detachement bij het invallen der duisternis opgesteld nabij *Overa hek* met staande patrouilles tegenover de voorposten.

Verschillende berichten dier patrouilles wijzen beslist op een intrekken der voorposten en een afmarsch des vijands te  $\pm$  8.15 n.m. in N.W. richting; evenwel meent men het schijnsel van bivakvuren in de richting *Bourvigne*, zelfs in versterkte mate, waar te nemen.

De compagniescommandant besluit door eene gewelddadige verkenning een zuiver beeld van den waren toestand te krijgen. In verband daarmee geeft hij aan de luitenants *B.* en *S.* onderstaanden

l a s t:

Ik ga zelf hedenavond te 9 uur met 1 peloton langs den Westrand van het *Mastbosch* in de richting *Boeimeer* om van daaruit het vijandelijk bivak aan te vallen.

Begeef u ieder met 1 sectie Infanterie en 1 wielrijder te 8.45 n.m. resp. langs de N. en de O. zijde van het schietterrein in de richting van het bivak, ten einde door voortdurende demonstratiën en alarmeeringen 's vijands aandacht van de bedreiging uit het N. af te leiden.

De aanval uit het N., kenbaar door het bij herhaling blazen van „*Wilhelmus van Nassauwen*” onmiddellijk aan den rechtstreekschen aanval voorafgaande, moet, met overname van dat signaal uwerzijds, door u gesteund worden.

Het doel van alle afdeelingen bij dien aanval moet zijn: vermeerstering van achtergelaten papieren, geldkast en vaandel, alsmede het maken van gevangenen.

Woord: *groenteschaal*.

-N.B. De oefening voor de 2 sectiën vangt aan bij *Overa hek* te 8.45 n.m.; de leider zorgt voor een gemarkeerd detachement aan de N. zijde van het bivak.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 95a).

**Bijzondere oorlogstoestand Oost** (eigen land).

De commandant van het O. detachement, sterk 2 bataljons Infanterie, besluit te 8 uur n.m. van den 4en Mei met 7 compagnieën over *Oranjeboom*, *Vuchtschoot* en *Vaartkant* naar *Etten* te marcheeren, zich door een nachtelijken aanval van dat volgens betrouwbare berichten door 1 bataljon Infanterie bezette oord, alsmede van het station *Etten*—*Leur* meester te maken en die punten van eene blijvende bezetting te voorzien tot de aankomst van troepen, die in den morgen van den 5en Mei over *Breda* naar *Etten* oprukken.

De bagagetrein en een deel van den gevechtstrein worden in het bivak, dat in het heuvelachtig terrein van het bosch ten N.O. van het schietterrein ingericht is, achtergelaten.

Luitenant *P.* ontvangt den

l a s t

met zijne compagnie in het bivak te blijven, de treinen te beschermen en door het laten branden van bivakvuren de aandacht des vijands van den nachtmarsch af te leiden, zullende bij het aanbreken van den dag nieuwe bevelen volgen.

Woord: *kruisschroef*.

N.B. Er wordt aangenomen, dat de *Mark* geene terreinafscheiding van eenige beteekenis vormt, zoodat het overbrengen van de treinen op den O. Markoever geen verhoogde veiligheid waarborgt.

De bivakvuren moeten gemarkeerd worden door ophanging van 6 brandende lantarens aan boomen.

De oefening vangt ter plaatse aan te 8 uur n.m.

### **Algemeene oorlogstoestand.**

In den loop van den 7en Mei wordt *Beek* door een oranje detachement en worden *Etten* en *Zevenbergen* door witte detachementen bezet. Tot 7.45 n.m. mistig, donker weder.

### **Bijzondere oorlogstoestand oranje** (eigen land.)

De commandant van het detachement *Beek*, sterk 1½ bataljon Infanterie en ½ peloton Huzaren, wil, met het oog op een offensief op 8 Mei tegen *Zevenbergen*, zich in den nacht van 7 op 8 Mei door een verrassenden aanval van *Etten* en *Leur* meester maken, waartoe hij, marcheerend over *Bagben*, *Lies* en *Moleneind*, tegen middernacht den aanval op *Etten* van de Z.zijde zal ondernemen.

Onder mededeeling hiervan aan den luitenant R., alsmede van zijn voornemen den bagagetrein en een groot deel van den gevechtstrein te *Beek* achter te laten, geeft hij aan genoemden officier te 8 uur n.m. van den 7en Mei den volgende

l a s t:

Ik marcheer heden avond te 8.15 af. Bescherm de door mij achter te laten treinen, waarvoor ik te uwer beschikking stel 1 peloton Infanterie, ½ peloton Huzaren en 3 wielrijders.

In den loop van den nacht, uiterlijk bij het aanbreken van den dag, zend ik u nadere bevelen.

Woord: *schroevendraaier*.

N.B. Vredesmarsch naar *Beek* zoodanig, dat de oefening aldaar te 8 uur n.m. aanvangt.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 96a).

**Bijzondere oorlogstoestand wit** (vijandelijk land).

Majoor B., commandant van het detachement *Etten*, sterk  $2\frac{1}{2}$  compagnie Infanterie, ontvangt in den laten namiddag van den 7en Mei uit *Zevenbergen* het bevel eene nachtelijke overvalling van *Beek*, dat vermoedelijk door hoogstens 1 bataljon Infanterie bezet is, uit te voeren, ten einde het moreel der troepen, dat door minder gunstige gevechten der laatste dagen gedaald is, te doen herleven.

Majoor B., die voertuigen en ransels in eene naburige hoeve onder dekking van  $\frac{1}{2}$  sectie Infanterie achterlaat, neemt de volgende maatregelen:

1<sup>o</sup>. \* hij zelf marcheert met 6 sectiën zoo geheim mogelijk door het *Liesbosch* en langs *Heilaar* naar het terrein ten W. van *Overbroek* om van daaruit, na zijne voorwaartsche beweging te 9 uur n.m. door het oplaten van 3 roode vuurpijlen te hebben kenbaar gemaakt, over *Averakkers* het kantonnement *Beek* van de O. en Z.O. zijde aan te vallen;

2<sup>o</sup>. de rest ( $3\frac{1}{2}$  sectie) onder luitenant O. marcheert door den *Oost Polder* naar den driesprong aan het W. einde van de *Schutsche Straat* om van daar zich te bewegen deels naar *Mastland*, deels naar de heide 400 M. ten W. van de *Zand Dreef* en wel op zoodanig tijdstip, dat die 2 afdeelingen zich van genoemde punten te 9 uur n.m. zoo geheim en zoo stil mogelijk op marsch begeven in de richting *Beek*, met het doel het kantonnement c.q. de voorposten aldaar resp. van de N.W. en van de Z.W. zijde ongeveer gelijktijdig aan te vallen. Te 9 uur n.m., onverschillig of het oplaten der vuurpijlen al dan niet is waargenomen, wordt de offensieve beweging met beslistheid aangevangen;

3<sup>o</sup>. gelukt de overvalling, zoo worden de uitgangen van *Beek* in afwachting van nadere bevelen afgesloten;

4<sup>o</sup>. woord: *graankorrel*; onderling herkenningsteeken: de handdoek om den linkerarm.

N.B. Vredesmarsch voor het detachement sub 2 naar *Attelaken*, waar de oefening te 7.45 n.m. aanvangt. De afdeeling *Overbroek*, gemarkeerd door 15 geweren en 1 hoornblazer, wordt door den leider tijdig daarheen gedirigeerd.

### Algemeene oorlogstoestand.

De vesting *Geertruidenberg* is bezet door witte troepen.

Eene oranje brigade heeft bij haren marsch van *Zundert* naar *Breda*, dat zij in den loop van den 7en Mei bereikte, vrij krachtigen weerstand ondervonden nabij *Rijsbergen* van een vooruitgeschoven wit detachement, dat uitgeweken is in de richting *Etten*, met vernieling, gedurende zijn terugtocht, van de overgangen bij 't *Boomken*.

### Bijzondere oorlogstoestand wit (eigen land).

De commandant van het detachement *Rijsbergen*, sterk 1 bataljon Infanterie en 1 peloton Pioniers, is vooruitgeschoven tot het verschaffen van tijdwinst aan den commandant van *Geertruidenberg*, welke vesting nog niet in voldoende staat van tegenweer verkeert.

Zijne instructie houdt o.a. in: bij een sterk opdringen des vijands tegen *Rijsbergen* in W. richting uitwijken, met het doel daarna met kracht tegen de verbindingslijn der oranje troepen te ageeren, hetzij door vernieling van overgangsmiddelen of van de trambaan zelve, hetzij door de tegenpartij tot sterke detachering van troepen in haren rug te noodzaken, opdat de aanvalstroepen tegen *Geertruidenberg* zoowel in hunne strijdkrachten als in hunne strijdmiddelen op belangrijke wijze nadeel ondervinden.

De detachementscommandant, teruggedaan tot *Bremberg* ten Z.W. van het *Liesbosch*, besluit bij het intreden der duisternis van den 7en Mei zoo offensief mogelijk op te treden tegen de etappelijs *Rijsbergen—Prinsenhage*.

Onder mededeeling, dat hij met het gros over *Brakkestraat* en *De Kiewiet* te  $\pm$  10 uur n.m. *Rijsbergen* zal aanvallen en dat 1 peloton Infanterie zal demonstreeren tegen *Roskam* en *Prinsenhage*, geeft hij aan luitenant *R.* den

l a s t

zich te 8 uur n.m. met 1 peloton Infanterie en \*  $\frac{1}{2}$  sectie Pioniers met springmiddelen te begeven naar het baanvak *mijlpaal 40—mijlpaal 37* tot het aanbrengen van een zoo groot mogelijk aantal vernielingen aan de stoomtrambaan en dezen arbeid slechts te staken, als ten gevolge van vijandelijke overmacht bij het aanbreken van den dag de pogingen tot vernieling vruchteloos zijn gebleven.

Woord: *visschersvloot*.

N.B. De oefening begint aan de Z.W. zijde van het *Liesbosch* te 8 uur n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 97a).

**Bijzondere oorlogstoestand oranje** (vijandelijk land).

Met het oog op den uitgeweken vijand en in verband met de wenschelijkheid het stoomtramvervoer *Zundert—Rijsbergen—Breda* te kunnen benutten voor den aanvoer van zwaar geschut en munitie ten behoeve van den aanval op *Geertruidenberg*, zoo mogelijk op 9 Mei, ziet de brigadecommandant zich genoodzaakt voorloopig een deel van zijne macht ten Z. van *Breda* te laten, in hoofdzaak tot bescherming van de trambaan.

Hij verdeelt de baan daartoe in compagniesvakken.

Aan luitenant *G.* geeft hij daarbij den

l a s t

met zijne compagnie, waarbij 5 wielrijders, het baanvak *mijlpaal* 40 tot en met den duiker (*Dr.*) bij *mijlpaal* 37 tegen vijandelijke ondernemingen te beschermen, opdat in den vroegen morgen van den 8en Mei het transport langs die baan zal kunnen plaats vinden.

Woord: *schrikkeljaar*.

N.B. Vredesmarsch naar het terrein der oefening, welke tuschen 7 uur en 7.30 n.m. aanvangt.

### Nederlandsche partij.

*Terheyden, Klein Munnikhof, De Abtshoef, Bruin Paard* (mijlpaal 26), *vijsprong* op *Baan naar Dongen* ten N.W. van *Seters, Hoefke* zijn posten, die deel uitmaken eener Nederlandsche linie, die zich verder uitstrekt in de richting *Gilze*.

De posten dezer linie zijn den 9en Mei nog slechts ten deele versterkt.

Eene sterke inlandsche bende heeft zich volgens berichten van spionnen in de moekim *Breda* verzameld. Met het oog op vermoedelijke ondernemingen van den vijand zijn door den liniecommandant verhoogde waakzaamheid en onderlinge ondersteuning der posten bij een vijandelijken aanval aanbevolen.

Elke post heeft door middel van vuurpijlen een bepaald lichtsignaal, o.a.:

*Bruin Paard*: wit; *vijsprong* op *Baan naar Dongen*: groen.

De post, welke seint of antwoordt, doet het bericht steeds voorafgaan door zijn eigen kleur. Gebruikelijke seinen zijn:

a. 1 roode vuurpijl = eene vijandelijke bende van eenige beteekenis nabij mijn post waargenomen;

b. 2 roode vuurpijlen, onmiddellijk op elkaar volgend = de bende treedt aanvallend op;

c. 3 roode vuurpijlen, onmiddellijk op elkaar volgend = ondersteuning door den nevenpost is hoogst wenschelijk.

De nevenpost antwoordt als volgt:

op a: eigen lichtsignaal, gevolgd door 1 signaal in de kleur van den bedreigden post = begrepen;

op b: eigen lichtsignaal, gevolgd door 2 signalen in de kleur van den bedreigden post = ik houd ondersteuning gereed;

op c: eigen lichtsignaal, gevolgd door 3 signalen in de kleur van den bedreigden post = ondersteuning afgezonden.

Wordt de nevenpost intusschen zelf aangevallen, dan wordt het signaal in de kleur van den bedreigden post vervangen door 1 of 2 roode vuurpijlen, wat wil zeggen:

1 roode vuurpijl = ondersteuning onzeker;

2 roode vuurpijlen = ondersteuning onmogelijk.

N.B. Afmarsch te 6.30 n.m. door 1 peloton Infanterie onder luitenant S. naar den post bij *Bruin Paard*, idem onder luitenant B. naar den post ten N.W. van *Seters*.

### Inlandsche partij.

*Ter heyden, Klein Munnikhof, De Abtshoef, Bruin Paard* (mijlpaal 26), *vijf sprong op Baan naar Dongen* ten N.W. van *Seters, Hoefke* zijn posten, die deel uitmaken eener linie, welke zich verder uitstrekt in de richting *Gilze* en waarvan de posten door een deel eener Nederlandsche expeditionnaire troepenmacht bezet zijn.

Spionnenberichten melden aan het hoofd eener inlandsche bende, den 9en Mei aanwezig in de moekim *Breda*, dat de posten nog slechts ten deele versterkt zijn. Genoemd hoofd wil in den avond van dien dag de linie nabij *Bruin Paard* doorbreken. Als de duisternis ingetreden is, heeft hij zijne bende in kampong *Teteringen* verzameld.

Onder mededeeling, dat \* hij zelf met het gros zijner bende over *Laanzigt* den post bij *Bruin Paard* uit het Z.O. zal aanvallen, gelast hij aan den aanvoerder van 80 geweren (luitenant *P.*) te 8 uur n.m. van *Teteringen* af te marcheeren, met het doel de bezetting van den post *Bruin Paard* uit Z. en Z.W. richting bezig te houden, waarbij zonder order van het bende hoofd (bij de oefening van den leider) niet tot den aanval mag worden overgegaan.

Om eene ondersteuning door de nevenposten te bemoeilijken, zendt het bende hoofd naar de lijn, die *Bruin Paard* met de nevenposten verbindt, kleine afdeelingen met last zich in hinderlaag te leggen tegen eventueel zijwaarts oprukkende versterkingen en wel:

a. \* eene naar den viersprong van landwegen halverwege *De Abtshoef—Bruin Paard*;

b. eene ongeveer naar *d* van *Nieuw Bruin Paard* (luitenant *G.*);

c. eene ongeveer naar den landweg, die van *Kalix Berna* naar de *Tilburgsche Baan* in Z. richting voert (luitenant *M.*).

N.B. Afmarsch der hinderlagen, ieder sterk 25 bajonetten, van *Teteringen* bij volslagen duisternis, echter uiterlijk te 8.30 n.m.

Afmarsch van luitenant *P.* van *Teteringen* te 8 uur n.m.

### **Algemeene oorlogstoestand.**

Tot de geconcentreerde stelling van *Terheyden* behooren o.a. de posten *Teteringen* (c), de *driesprong* waar de weg *Teteringen—Ter Aalst* als kunstweg eindigt (d), de *viersprong* 800 M. ten N. daarvan (e), *Ter Aalst* (f). Die posten zijn door Nederlandsche troepen bezet in het op den inlander veroverd terrein.

Uit de kampongs *Den Hout* en *Oosterhout*, waar zich inlandsche benden ophouden, zijn de laatste nachten bij herhaling vruchteloze pogingen aangewend om verschillende posten te overrompelen.

### **Bijzondere oorlogstoestand aan Nederlandsche zijde.**

Post *d*, commandant luitenant *M.*, is bezet door 1 peloton Infanterie;

post *e*, commandant luitenant *O.*, is bezet door 1 peloton Infanterie.

Met het oog op nieuwe vijandelijke aanvallen is voor den avond van den 23en April en den daarop volgende nacht buitengewone waakzaamheid aanbevolen, alsmede onderlinge ondersteuning der posten bij een krachtigen aanval. Daar de posten *d* en *e* nog slechts ten deele versterkt zijn, moeten de postcommandanten door het leggen van kleine hinderlagen in de omgeving van den post het gevaar voor overvalling trachten te verminderen.

Elke post heeft door middel van vuurpijlen een bepaald lichtsignaal: o.a. post *d*: wit; post *e*: groen.

De post, welke seint of antwoordt, doet de 1e maal als attentiesein een vuurpijl met slagwerk ontsteken. Verder doet hij elk bericht steeds voorafgaan door een vuurpijl in de eigen kleur.

Gebruikelijke seinen (als in 98a).

N.B. De oefening vangt ter plaatse aan te 8 uur n.m.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 99a).

**Bijzondere oorlogstoestand inlandsche partij.**

Door groote opmerkzaamheid van enkele bendehoofden is het gebleken, dat de aangevallen posten door een goed ingerichten seindienst met vuurpijlen elkander meermalen met succes tijdig ondersteuning konden toezenden. Zoowel door die waarneming als door mededeeling van deserteurs schijnt het oplaten van 3 roode vuurpijlen te duiden op gevraagde hulp aan de nevenposten, die alsdan antwoorden met het snel achtereen oplaten van 3 vuurpijlen in eene niet roode kleur, waarna dan hulp schijnt te worden afgezonden.

Daar een aanval op de versterkte posten zelve niet veel kans van slagen schijnt te hebben, wordt voor den avond van den 23en April eene andere gedragslijn gevolgd en wel deze, dat er naar gestreefd moet worden den vijand te verleiden tot het zenden van versterking van post *e* naar post *d*, waarna die versterking in het open veld moet worden aangevallen.

Daartoe wordt bevolen:

1<sup>o</sup>. \* eene afzonderlijke bende ageert tegen de N. zijde van *Teteringen*;

2<sup>o</sup>. eene bende,  $\pm$  100 bajonetten, onder het hoofd (luitenant *B.*) handelt als volgt:

*a.* sterk demonstreeren tegen post *d*, aanvangende te 9 uur n.m. bij *Bruin Paard*, en daardoor trachten post *e* te verleiden tot het afzenden van hulp;

*b.* tijdig waarnemers uitzenden naar de omgeving van post *e* om den weg, dien de ondersteuning volgt, te ontdekken en te melden;

*c.* bij afgezonden hulp, af te leiden uit den seindienst, met veel schijnvertoon tegen post *d* blijven optreden, maar inmiddels eene zoo groot mogelijke bende afzenden tegen de ondersteuning, met het doel haar te vernietigen en geweren met munitie in bezit te nemen.

N.B. De oefening begint bij *Bruin Paard* te 9 uur n.m.

### Algemeene oorlogstoestand.

In het *Mastbosch*, hoofdzakelijk in het N. deel, bevinden zich eenige inlandsche benden, die in de laatste dagen, nu eens afzonderlijk, dan weder vereenigd, met goed gevolg opgetreden zijn tegen de lijn, die de door Europeesche troepen bezette bittings, o.a. *Chaam*, *Heerstaaijen*, *Galder*, *Rijsbergen*, verbindt.

### Bijzondere oorlogstoestand inlandsche (witte) benden.

Er bevinden zich benden van verschillende sterkte:

- a. aan de *Loopbrug* ten Z. van *Bouvine*;
- b. te *Ginneken hek*;
- c. te *Haagsche hek*;
- d. te *Papenmuts hek*;
- e. te *Overa hek*;
- f. te *Galder hek*.

De hoofden dezer benden ontvangen van hun algemeen opperhoofd tusschen 6 en 7 uur n.m. van den 15en April de volgende order:

Hedenavond verzamelen alle hoofden van a—e zich, ieder onder geleide van 20 volgelingen, te *Galder hek*; aankomst aldaar niet vóór 9 uur en zoo mogelijk niet na 9.15 n.m.

*Galder hek* moet bij het invallen der duisternis door het hoofd aldaar (luitenant O.) met zijne bende (sterk 30 geweren) afgesloten worden voor de bespreking, die ter plaatse door mij met de hoofden zal worden gehouden met het oog op den nachtelijken aanval in den rug van de *benting Galder*.

De benden, die te *Galder hek* aankomen, zijn gedurende de bespreking, tot betere afsluiting van het verzamelpunt, ter beschikking van het hoofd aldaar, die zijn post bezet blijft houden met zijn eigen bende gedurende den nachtelijken tocht en derhalve de bespreking niet behoeft bij te wonen.

N.B. De afmarsch van de afdeelingen a—f geschiedt van *Chatillon* te 7 uur n.m. als vredesmarsch naar de standplaatsen, alwaar bij aankomst de oefening aanvangt. De commandanten van a—e dragen als teeken van bendevoofd eene witte vlag, met hare volle breedte om den linkerarm gewikkeld.

**Algemeene oorlogstoestand.**

(Zie 100a).

**Bijzondere oorlogstoestand Europeesche  
(oranje) troepen.**

Spionnenberichten wijzen op eene gemeenschappelijke bespreking van meerdere bendehoofden nabij *Galder hek* tusschen 9 uur en 10 uur n.m. van den 15en April. Meerdere redenen zijn aanwezig om te vermoeden, dat een aanval op de *benting Galder* beraamd wordt.

Terwijl aan die benting de uiterste waakzaamheid is aanbevolen, wordt de gunstige gelegenheid, dat eenige bendehoofden zich een bepaalden tijd op één punt zullen bevinden, te baat genomen om te trachten door gevangenneming van enkele hoofden de kracht en den moed der zooveel zorg en onrust veroorzakende benden te breken.

In verband daarmede ontvangt luitenant *J.*, onder mededeeling van den toestand, den

l a s t

zich te 7 uur n.m. met zijne compagnie uit het bivak *Strijbeek* te begeven naar de door eigen troepen bezette *Scheele brug* en van daaruit *Galder hek* uit alle windstreken tusschen 9 uur en 9.30 n.m. aan te vallen, met het doel gevangenneming van meerdere bendehoofden (kenbaar aan eene witte vlag in volle breedte om den linkerarm gebonden).

N.B. Vredesmarsch langs den rechter Markoever naar de *Scheele brug*, alwaar de oefening te 8 uur n.m. kan aanvangen.



## INHOUD.

---

|                                                                                         |                        |
|-----------------------------------------------------------------------------------------|------------------------|
| Veiligheidsdienst . . . . .                                                             | N <sup>os</sup> . 1—17 |
| Dekking van arbeid . . . . .                                                            | „ 18—24                |
| Requisitiën en konvooien . . . . .                                                      | „ 25—36                |
| Rivierbewaking e.q.-verdediging . . . . .                                               | „ 37—45                |
| Bewaking e.q. verdediging van spoor- en tram-<br>lijnen en van waterleidingen . . . . . | „ 46—55                |
| Verkenningdienst . . . . .                                                              | „ 56—69                |
| Gemengde opdrachten . . . . .                                                           | „ 70—85                |
| Oefeningen bij duisternis . . . . .                                                     | „ 86—100               |

---

### VERBETERINGEN.

---

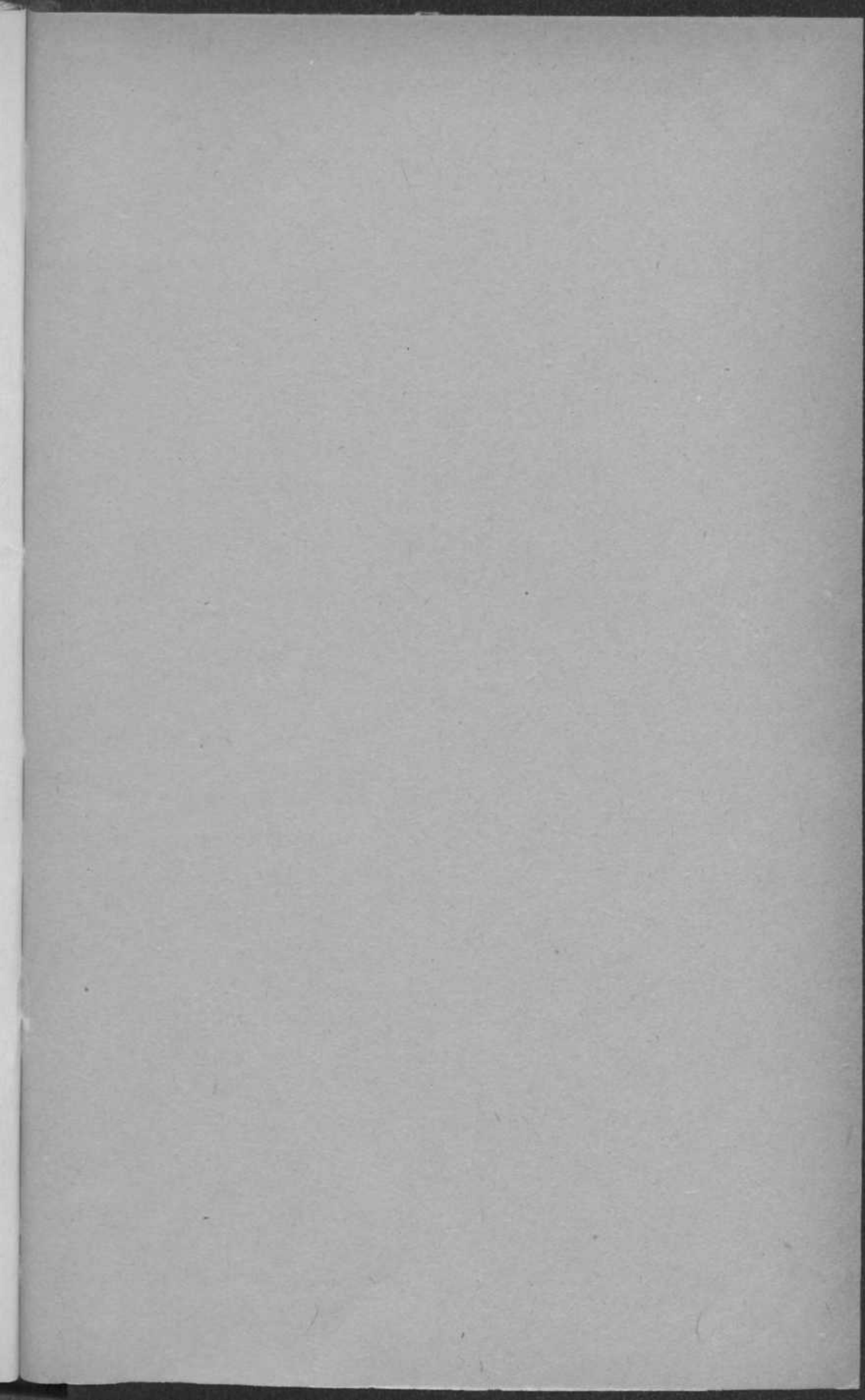
34a regel 17 v. b.: „ $\frac{1}{2}$  bataljon” moet zijn „ $1\frac{1}{2}$  bataljon”.

39a regel 3 v. b.: „~~vo~~mt” moet zijn „vormen”.

„ laatste regel: „2 da~~x~~en” moet vervallen.

52a regel 17 v. o.: „10 v. m.” moet zijn „10 u~~r~~ v. m.”

---







R  
Pl.